

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

1

XIV

**VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1966**

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STUDIE

Adam Pranda, Príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach,	3
II. časť — — — — —	—
Drahomira Stránská, K otázke zvýšených stavieb na Slovensku — — — — —	65

MATERIALY — ARCHÍV

Jozef Nižnianský, Príspevok k chovu koní na juhozápadnom Slovensku (Brestovany)	123
Rudolf Bednárík, Mlyn z 19. stor. v Novej Bystrici — — — — —	162
Pavel Horváth, Zpráva o živote drevorubačov na Kysuciach z konca 19. stor. —	167

ROZHLADY

Stanislav Dúžek, XX. jubilejná Strážnica — — — — —	169
Soňa Burlasová, XII. kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije — —	173
Drobné zprávy — — — — —	175

RECENZIE A REFERATY

Matúš Kučera, Sociálna štruktúra obyvateľstva Slovenska v 10.—12. storočí (J. Botík)	184
Šesť ročníkov Vlastivedného sborníka Považia (A. Pranda) — — — — —	184
V. E. Gusev, Problémy folklora v istorii estetiki (M. Leščák) — — — — —	188
V. J. Dovženok, Zemlerobstvo Drevňoji Rusi do sereďiny XIII st. (J. Kudláček) —	189
Niko Kuret, Ziljsko štehanje in njegov evropski okvir (E. Horváthová) — —	191

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Адам Праанда, Причины возникновения и развития дополнительных родов занятий в Кысуци, 2-я часть — — — — —	3
Драгомира Странска, К вопросу о более высоких постройках в Словакии .	65

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Йозеф Нижнянский, Заметки по коневодству в югозападной Словакии (Брестованы) — — — — —	123
Рудольф Беднарик, Мельница 19 века в Новой Быстрице — — — — —	162
Павел Хорват, Информация о жизни кысуцких дровосеков в конце 19-го века	167

ОБЗОРЫ

Станислав Дужек, 20-й юбилей Стражницы — — — — —	169
Соња Бурласова, 12-й конгресс Союза Общества фольклористов Югославии	173
МЕЛКИЕ ЗАМЕТКИ — — — — —	175
РЕЦЕНЗИИ и РЕФЕРАТЫ — — — — —	184

I N H A L T

STUDIEN

Adam Pranda, Ursachen der Entstehung und Entfaltung der Zusatzbeschäftigungen im Kysuca Gebiet, II. Teil — — — — —	3
Drahomira Stránská, Zur Frage der erhöhten Bauten in der Slowakei — — —	65

Na 1. strane obálky: Folklorna skupina z Hrochotí — sólistický tanečný prejav, Foto T. Szabó 1964

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

XIV

1966

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

SLOVENSKÝ NARODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník XIV, 1966

Vychádza štyri razy do roka

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka dr. Božena Filová

Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosáľová

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emília Horváthová,
dr. Soňa Kovačevičová, dr. Jaroslav Kramařík, dr. Michal Markuš, prof. dr. Andrej Melicher-
čík, dr. Ján Mjartan, prom. hist. Štefan Mruškovič, doc. dr. Ján Podolák

Redaktorka časopisu Klára Vloššáková

Technický redaktor Ondrej Betko

PRÍČINY VZNIKU A ROZVOJA DOPLNKOVÝCH ZAMESTNANÍ NA KYSUCIACH

URSACHEN DER ENTSTEHUNG UND ENTFALTUNG DER ZUSATZBESCHÄFTIGUNGEN IM KYSUCA-GEBIET

ADAM PRANDA
Národopisný ústav SAV Bratislava

II. ČASŤ*

C. P r i e m y s e l

Ďalším dôležitým ekonomicko-sociálnym faktorom, ktorý v najväčšej a rozhodujúcej miere ovplyvňuje hospodárske pomery obyvateľstva, je stupeň priemyselnosti oblasti. Platí vo zvýšenej miere pre oblasti horské, v ktorých rozdrobená poľnohospodárska malovýroba bola vždy nerentabilná a nestačila sama zabezpečiť primerané zaokrytie všetkých základných životných potrieb pre početné obyvateľstvo. Čím je stupeň priemyselnosti vyšší, čím totiž priemysel môže poskytnúť viac pracovných príležitostí a saturovať požiadavky voľných, prípadne aj skrytých pracovných síl na zamestnanie, tým je sociálna i životná úroveň obyvateľstva vyššia a uspokojivejšia a tým menej obyvateľov si musí hľadať vedľajšie (doplňkové) zdroje obživy.

Spriemyselnovanie bolo spočiatku závislé od viacerých momentov. Priemysel pre svoj vznik a rozvoj potrebuje totiž dostatok vhodných a ľahko dopraviteľných surovín i dostatok pracovných síl. Dôležitú úlohu pri jeho rozvoji majú však aj možnosti dopravy hotových výrobkov a dostatok úžitkovej vody. Oblasť Kysúc — z hľadiska možnosti výstavby základných druhov priemyslu — spĺňa iba tri spomenuté požiadavky; surovinová základňa, ak nemyslíme na priemysel ľahký a spracovateľský (drevársky), tu vždy chýbala. Z nerastných surovín sa v tejto oblasti nachádza totiž iba menšie množstvo nafty a zemného plynu (Korňa).¹ Nafta sa tu ťažila už za Rakúsko-Uhorska. Po prvej svetovej vojne bolo ťažobné zariadenie demontované a ťažby i výskum zastavené.² Množstvá železnej

* Prvá časť príspevku, skúmajúca príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach jednak z hľadiska poľnohospodárskej, jednak lesnej výroby, bola uverejnená v časopise Slovenský národopis 13, 1965, 431—482.

¹ D. Andrusov, *Geológia a výskyt nerastných surovín Slovenska*. Slovenská vlastiveda I, Bratislava 1943, 71.

² *Dokument o súčasnom stave okresu Čadca a návrh na riešenie likvidácie zaostalosti*. Spracovali pracovníci Okresného národného výboru v Čadci, odboru plánovacieho, Čadca 1963, 53 (ďalej citujeme ako ONV Čadca č. 0284/63).

rudy (Klokočov) a mangánovej rudy (Čierne) nie sú doteraz geologicky ešte preskúmané. Keďže podľa predbežného prieskumu náleziská vykazujú vysoké percento nežiadúcich komponentov, hlavne kremeňa, sú tieto rudy — i pre svoj pomerne obmedzený výskyt — na ťažbu nevhodné. Podobná je situácia, aj pokiaľ ide o možnosť ťažby uhlia.

Vo väčšom množstve sa na Kysuciach nachádza iba tehliarska hlina a riečny štrk. Nakoľko v prípade tehliarskej hlíny ide o miesta komunikačne pomerne vzdialené a ťažšie prístupné (hlavne Stará Bystrica a Klubina, menej Turzovka a Radola), v prípade štrku zas o jeho nízku kvalitu, výskyt týchto nerastných surovín nepodnietil v minulosti ani rozvoj stavebného priemyslu.³

Územie Kysúc z hľadiska surovínovej základne neposkytovalo teda možnosti budovania základných druhov priemyslu. Preto sa tu tento priemysel nebudoval ani za Rakúsko-Uhorska, ani za buržoáznej ČSR a Kysuce zostali — podobne ako aj oblasť severovýchodného Slovenska — priemyselne najzaostalejšou oblasťou štátneho územia.

Pre nedostatok väčších mestských centier a bližších trhov nevytvorili sa tu však ani možnosti pre rozvoj ľudových remesiel a živností. Hoci v sedlákovej usadlosti bola poľnohospodárska prvovýroba vždy úzko spojená s domáckym spracúvaním miestnych surovín a s výrobou určitých tovarov každodennej spotreby, tým že sa výmena tovarov neuskutočňovala — pre spomenutý nedostatok mestských centier a trhov — v peniazoch, ale zväčša v naturáliách formou vzájomnej, často len pracovnej výpomoci,⁴ remeselná výroba sa tu vyvíjala veľmi pomaly a oneskorene a nikdy sa vlastne nevymanila z rámca podomáckej výroby.⁵

Najväčšie možnosti rozvoja tu malo — popri domáckej výrobe z dreva a prútia — domácke i remeselné spracúvanie koží a vlny, ktorého počiatky siahajú až do prvej polovice 16. stor.⁶ Okrem toho sa tu vo veľkej miere zhotovovali rozličné drevené výrobky, predajom ktorých si poddaní roľníci pomáhali udržiavať prosperitu svojho ináč neproduktívneho hospodárstva už pred 18. stor.⁷ Remeselná výroba v tejto oblasti nedosiahla však ani v nasledujúcich storočiach ten hospodársky význam, aký mala v iných oblastiach Slovenska, hoci sa jej za Uhorska poskytovali rozličné privilégia; spočiatku v rámci cechového zriadenia, neskoršie zas v rámci organizovania domáckej výroby.⁸ Keďže roľnícka domácnosť si všetko, čo potrebovala, vyrábala zväčša sama, pre odbyt remeselníckych výrob-

³ ONV Čadca č. 0284/63, 53.

⁴ J. Pelikán, *Třídní rozklad vesnice*, Praha 1960, 41.

⁵ P. Zaťko, *Domácka výroba najmä na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi*, Bratislava 1934, 10, 37, 146, 149 (ďalej citujeme ako *Domácka výroba*).

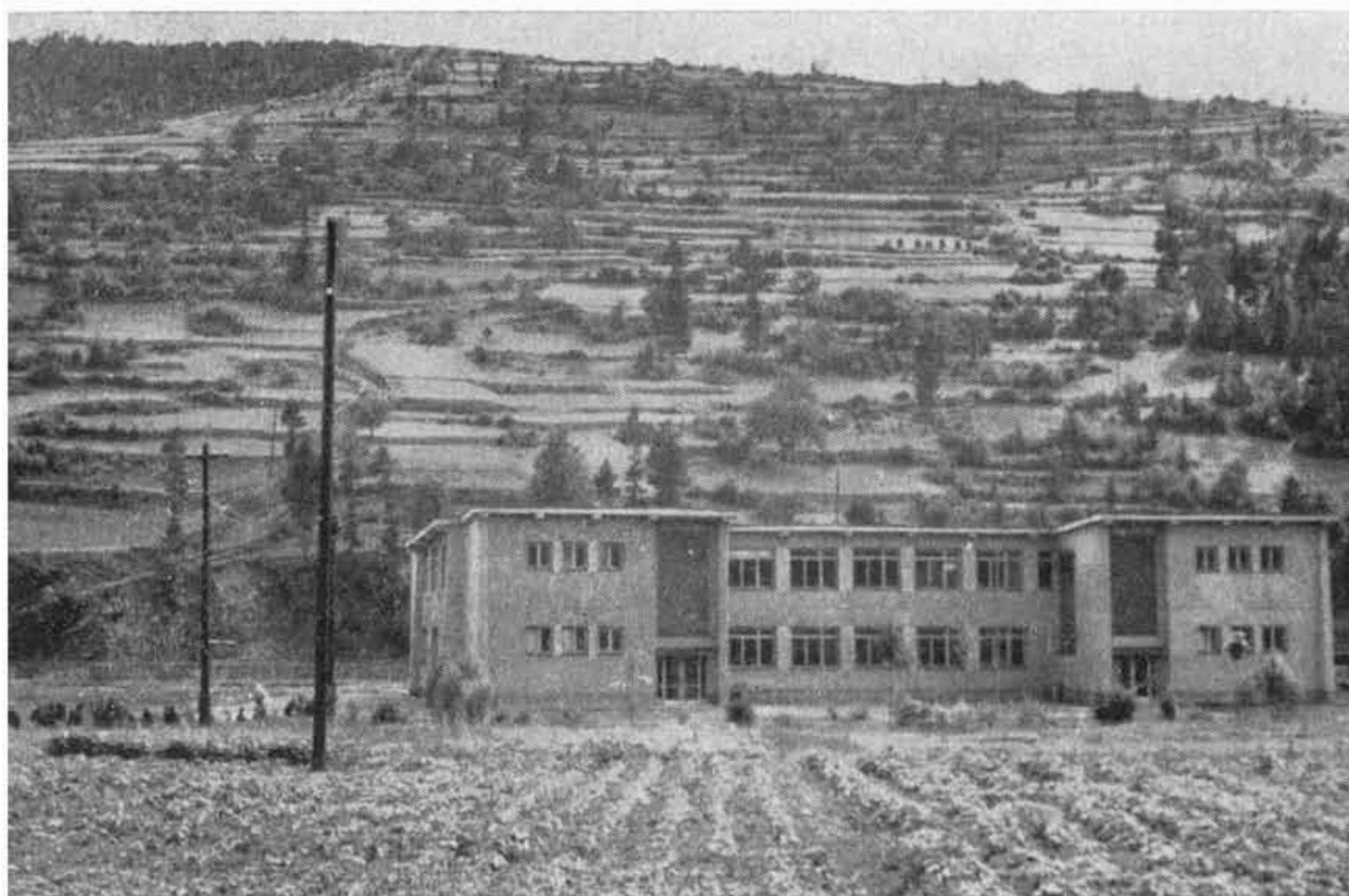
⁶ J. Macůrek, *K otázce valašského osídlení v jihozápadním Těšínsku, v Pováží a na Moravě v 16.—17. století*, Valašsko 1, 1952, 100. — J. Macůrek, *Valaši na Těšínsku za třicetileté války*, Valašsko 2, 1953, 13.

⁷ P. Horváth, *Poddaný lid na Slovensku v prvej polovici 18. storočia*, Bratislava 1963, 170—171 (ďalej citujeme ako *Poddaný lid*).

⁸ P. Zaťko, *Domácka výroba*, 57. — Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Hospodárske pomery od r. 1514 do r. 1848, Bratislava 1932, 151 (ďalej citujeme ako *Slovensko*).

Obr. 1. Riečnica. Terasovité polia. Foto A. Pranda 1965

Obr. 2. Zborov nad Bystricou. Terasovité polia (v popredí novostavba Základnej deväťročnej školy). Foto A. Pranda 1965

kov prichádzal do úvahy len dobre situovaný šľachtic alebo zámožný mešťan⁹ — a tých v mestských centrách na Kysuciach nebolo. Preto väčší význam ako domácka výroba alebo remeselné živnosti nadobúda až výroba priemyselná, zakladaná predovšetkým v susedných oblastiach.

Industrializačné tendencie v bývalom Uhorsku, a teda aj na Slovensku, dostávajú určitejšie a väčšie rozmery vlastne až po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v r. 1867.¹⁰ Rozličné okolnosti však zapríčinili, že priemysel na Slovensku zostal až do konca uhorského kapitalizmu na periférii kapitalistickej industrializácie,¹¹ čo znamená, že sa nevyvíjal v súlade s možnosťami a potrebami Slovenska, ani jeho jednotlivých oblastí, ale v rámci vnútorného spotrebiteľského trhu celého Uhorska. Takouto priemyselne takmer nedotknutou oblasťou zostali za Uhorska aj Kysuce. Hoci bohatstvo lesov poskytovalo tu dostatok možností pre rozvoj drevárskeho priemyslu, okrem niekoľkých vodných píl nejestvoval v oblasti ani v druhej polovici 19. stor. nijaký iný priemyselný podnik.¹²

Na zvýšenie životnej úrovne kysuckého obyvateľstva mala veľký význam výstavba železnice Žilina—Bohumín, na ktorej sa začala premávka v r. 1871, a čiastočne aj železnice Čadca—Zwardoň v r. 1885.¹³ Ich význam možno vidieť nielen v tom, že poskytli miestnemu obyvateľstvu určitý počet pracovných príležitostí, ktoré sa rozširovaním dopravného ruchu zvyšovali, ale aj v umožnení lacnejšej a rýchlejšej prepravy surovín, priemyselných i poľnohospodárskych výrobkov z miesta výroby na miesto spotreby.¹⁴

Význam železnice treba však vidieť aj v tom, že komunikačne spojila Kysuce s oblasťami, ktoré boli už za Uhorska pomerne dobre zindustrializované. Železnica takto priblížila obyvateľstvu pracovné príležitosti, ktoré sa neustále rozširovali rovnako v oblasti Žiliny ako aj Ostravska, a spravila ich časovo dostupnými. I keď treba pripustiť, že kysuckí kopaničiari železničnú dopravu v minulosti málo využívali, keďže do práce v oblasti Žiliny i Ostravska ešte aj počas I. ČSR

⁹ S. Janšák, *Slovensko*, 150.

¹⁰ J. Novotný, *Vývoj priemyselnej výroby na Slovensku v prvej polovici XIX. storočia*, Bratislava 1961 (ďalej citujeme ako *Vývoj*). — I. Karvaš, *Sjednocení výrobních podmínek v zemích českých a na Slovensku*, Praha 1933, 8 (ďalej citujeme ako *Sjednocení*). — J. Hanzlík, *Pohyb obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1901—1910* (Vplyv ekonomických činiteľov na pohyb obyvateľstva), Bratislava 1960, 34—35 (rukopis uložený v Zemepisnom ústave SAV; ďalej citujeme ako *Pohyb obyvateľstva*).

¹¹ J. Svetoň, *Obyvateľstvo Slovenska za kapitalizmu*, Bratislava 1958, 329 (ďalej citujeme ako *Obyvateľstvo*).

¹² V šesťdesiatych rokoch 19. stor. vznikla v Čadci odbočka parnej pily v Bytči. Pozri E. Arató, *K hospodárskym dejinám Slovenska od roku 1849—1900*. HČ 1, 1953, 473 (ďalej citujeme ako *K hospodárskym dejinám*). — A. Kavková, *Z novších dejín mesta Žiliny* (Od II. polovice 18. stor. do r. 1918). Vlastivedný zborník Žilinského kraja 2, 1959, 9 (ďalej citujeme ako *Z novších dejín*).

¹³ R. Matter, *Kysucký dejepis* (Na základe rôznych listín a archívov), I. diel, Žilina 1927, 115, 117 (ďalej citujeme ako *Kysucký dejepis*). — R. Marsina — Kolektív pracovníkov Považského múzea, *Žilina*. Vlastivedný časopis 12, 1963, 13 (ďalej citujeme ako R. Marsina, *Žilina*). — Okresný archív Čadca, fond Okresný úrad Kysucké Nové Mesto č. 9449/28-adm.

¹⁴ J. Hanzlík, *Pohyb obyvateľstva*, 37. — A. Paulíny, *K stavbám železníc na Slovensku v rokoch 1836—1867*. HŠ 3, 1957, 73 n. — H. Entner, *Počiatky slovenských železníc vo finančných špekuláciách B. H. Strousberga*. HŠ 1, 1955, 28.

dochádzali najčastejšie pešo alebo na bicykli, predsa výstavba uvedených tratí mala pre tunajšie obyvateľstvo veľký význam. Železnicu obyvateľstvo používalo najmä pri odchode a príchode zo sezónnych poľnohospodárskych prác, vykonávaných mimo územia Kysúc, ďalej pri návrate z pltenia dreva po Váhu, z drotárky, podomového obchodu ap.

Pre zvyšovanie sociálnych pomerov a životnej úrovne kysuckého obyvateľstva základný význam malo priemyselňovanie Žiliny. Toto mesto so svojim pomerne dobre vyvinutým priemyslom už počas Uhorska poskytovalo obyvateľstvu z Kysúc značný počet pracovných príležitostí. Počiatky priemyselňovania Žiliny súvisia s vybudovaním železníc. To, že sa stala dôležitou železničnou križovatkou s možnosťou ľahkého prísunu surovín i prepravy hotových výrobkov, podmienuje založenie viacerých tovární. Už niekoľko rokov po vybudovaní považskej železnice (1883) založila sa v r. 1890 Uhorská továreň na vlnené látky, vojenské súkno a pokrovce,¹⁵ ktorá v roku svojho založenia zamestnávala 853 robotníkov, no v r. 1914 už 2385.¹⁶ Roku 1892 začala svoju prevádzku aj továreň na umelé hnojivá Hungária, v r. 1905 továreň na celulózu i továreň na decht.¹⁷ Žilina sa ich zásluhou už koncom 19. a začiatkom 20. stor. stala jedným z najpriemyselnejších miest severozápadného Slovenska.

V nasledujúcich rokoch sa v Žiline založili ešte ďalšie podniky, hlavne drevospracujúce (v r. 1913 napríklad továreň na zápalky).¹⁸ Priemyselňovanie žilinskej oblasti pokračovalo aj za I. ČSR. Vtedy tu vznikli viaceré menšie priemyselné podniky, ako Továreň úzkokojajných dráh v r. 1919, Žilinská parná píla v r. 1925¹⁹ atď. Popri priemysle sa tu úspešne začalo rozvíjať aj finančníctvo. Pri zakladaní uvedeného priemyslu sa prihliadalo nielen na základné predpoklady, ako sú suroviny, pracovné sily, dostatok vody i dopravné možnosti, ale aj na výhody a úľavy, ktoré štát hlavne za Uhorska poskytoval vo forme pozemku, náhrady cla, maximálnej zľavy na železničných tarifikách, ako aj vo forme prednosti pri konkurenčných dohovoroch a značného podielu pri vojenských a štátnych dodávkach.²⁰

Ďalšou oblasťou, ktorá vďaka vysokému stupňu svojho priemyselnenia už pred prvou svetovou vojnou poskytovala určitý počet pracovných príležitostí aj pre obyvateľstvo viacerých obcí na Kysuciach, bolo Ostravsko.²¹ Vplyv tejto

¹⁵ A. Kavková, *Z novších dejín*, 10. — R. Marsina, *Žilina*, 18. — E. Arató, *K hospodárskym dejinám*, 474.

¹⁶ A. Kavková, *Z novších dejín*, 10.

¹⁷ R. Marsina, *Žilina*, 18.

¹⁸ A. Kavková, *Z novších dejín*, 11.

¹⁹ R. Marsina, *Žilina*, 18.

²⁰ E. Arató, *K hospodárskym dejinám*, 474. — A. Kavková, *Z novších dejín*, 9.

²¹ Na základe terénnych výskumov a údajov početných informátorov z horných Kysúc. Nešlo však o veľký počet, skôr asi len o ojedinelých robotníkov, ktorí sa dvojtýždenne alebo mesačne raz vracali do rodnej obce. Údaje bude potrebné si ešte overiť ďalšími výskumami a preštudovaním príslušných archívov. Pozri aj pozn. č. 87, v ktorej sa uvádza, že mnohí robotníci, ktorí boli v rokoch druhej hospodárskej krízy prepustení z vítkovieckých železiarní, pracovali tu pred svojím prepustením až 30 rokov, teda začali tu pracovať už pred prvou svetovou vojnou.

priemyselnej oblasti, vznik ktorej je spojený s nálezmi uhlia už v druhej polovici 18. stor., najväčší rozvoj však s priemyselnou revolúciou v hutníctve a baníctve v polovici 19. stor.,²² prejavoval sa v skúmanej oblasti v podstate dvojakým spôsobom. V prvom rade nepriamo, a to poskytovaním základného materiálu, drôtu a plechu, z vítkovických železiarní a bohumínskych drôtovní pre hromadne sa rozširujúce drotárstvo už v 18. a podomový obchod s drôtenými výrobkami najmä v 19. stor. takmer vo všetkých obciach na severozápadnom Slovensku.²³ Až v druhom rade sa prejavoval priamo, a to poskytovaním možností určitého počtu pracovných príležitostí. Uhoľné bane na Ostravsku v štyridsiatych rokoch 19. stor. zamestnávali pravidelne iba okolo 2000 robotníkov, železiarne vo Vítkoviciach okolo 1300 robotníkov.²⁴ Po dovŕšení priemyselnej revolúcie koncom sedemdesiatych rokov 19. stor. počet robotníkov v železiarňach stúpol asi na 4000 a v uhoľných baniach až na 11 000 robotníkov.²⁵ Pred prvou svetovou vojnou poskytovalo Ostravsko vo svojich baniach už vyše 38 000 pracovných príležitostí, pričom za I. ČSR v r. 1921 ich počet dosiahol až číslo 47 000.²⁶

Je samozrejmé, že spočiatku väčšina robotníkov baní a hút pochádzala z poľnohospodárskeho zázemia vlastného Ostravska. Po vyčerpaní miestnych zdrojov začali sem prúdiť aj voľné pracovné sily z ďalšieho okolia, predovšetkým z Haliče.²⁷ Na základe údajov viacerých informátorov i tlače pripúšťame, že už pred prvou svetovou vojnou nachádzalo tu pracovnú príležitosť aj niekoľko desiatok obyvateľov zo severozápadného Slovenska. Podstatne väčšie možnosti naskytli sa im však až po vojne, hneď v prvých rokoch po vzniku ČSR, keď sa na Ostravsku ďalej rozširovali možnosti práce a keď sem, hlavne do železiarní a baní, odchádzalo pracovať niekoľko stoviek robotníkov z horných Kysúc.

Na sociálnu a životnú úroveň ľudu v skúmanej oblasti malo vplyv aj založenie

²² O. Skalníková, *Problém Ostravska jako etnografické oblasti* (Príspevek ku studiu vytváření novodobé etnografické oblasti). ČL 51, 1964, 360 (ďalej citujeme ako *Problém*).

²³ Hoci drôt sa v Uhorsku vyrábala už v predehádzajúcich storočiach (J. Čaplovič, *Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungern II*, Wien 1821, 425) a v 19. stor. jestvovalo na Slovensku viac výrobní drôtu (A. B-y, *Povesti z ľudu*, SP 16, 1896, 375, uvádza Jakub pri Banskej Bystrici; J. Novotný, *Vývoj*, 75–77, uvádza výrobné drôtu v Gelnici, Kremnici a v Banskej Bystrici; pozri aj *Plán továrne na drôt v Levoči z r. 1847* i *Adaptačný plán továrne na drôt v Levoči z r. 1866* v ŠA Levoča), predsa sa domnievame, že drotárstvo na severozápadnom Slovensku — popri pôsobení viacerých hospodársko-sociálnych faktorov — za svoj vznik už kedysi v prvej polovici 18. stor. a ďalší rozvoj ďakuje predovšetkým rozvoju železiarskeho priemyslu v Sliezsku. Utvrďuje nás v tom aj známy fakt, že už v týchto storočiach jestvoval veľký vývoz železiarskych výrobkov i drôtu z rakúskych a českých krajín do Uhorska, ktorý prechádzal zväčša cez Žilinu. Pozri *Tafeln zur Statistik 1842–1846*, časť *Montanische Fabriken*. Ďalej *Ausweise über den Handel von Oesterreich 1841–1850 I/2*, Wien 1853, 518–521. — J. Novotný, *Vývoj*, 86, 89. — R. Žatko, *Postavy Slovákov v poľských a bieloruských ľudových bábkových hrách vianočných*, SN 10, 1962, 15, sa o tejto podmienke vzniku a rozvoja nezmieňuje.

²⁴ M. Myška, *Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku*, Ostrava 1962, 54, 74. — O. Skalníková, *Problém*, 360.

²⁵ *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru*, díl IV, Ostrava 1928, tabuľka za str. 160.

²⁶ O. Skalníková, *Problém*, 361.

²⁷ W. Jičínský, *Bergmännische Notizen aus dem Ostrau-Karwiner Steinkohlenrevier*, Ostrava 1898, 139, cituje O. Skalníková, *Problém*, 361.

niekoľkých menších priemyselných podnikov priamo na Kysuciach. Založenie prvej továrne, ktorá tu bola po dlhý čas jediným priemyselným závozom, nadviazalo na industrializačný proces žilinskej oblasti. Ak neberieme do úvahy drobný drevársky priemysel (vodné píly), ktorého počiatky spadajú do predchádzajúcich storočí, prvý priemyselný podnik s väčším počtom pracovných príležitostí vznikol tu vlastne až na začiatku 20. stor. V tomto období (1903) bola založená v Čadci jednak súkenná továreň ako filiálka žilinskej súkenky, jednak prvá hornouhorská parná pekáreň.²⁸ Parná pekáreň svojim malým počtom pracovných príležitostí na zamestnanosť kysuckého obyvateľstva nemala však nijaký vplyv.

Založenie súkennej továrne nemohlo vôbec zabezpečiť prácu pre všetky voľné pracovné sily. Pre Kysuce a ich obyvateľstvo to bola ako kvapka, ktorá mala odstrániť more nedostatku, biedy a hladu.²⁹ Toto konštatovanie možno doložiť nielen všeobecnými údajmi o zamestnanosti obyvateľstva v priemysle celého Uhorska a Slovenska, ale aj údajmi, ktoré aspoň približne by nám vyjadrili aktivitu práceschopného obyvateľstva Kysúc v priemysle. (Pozri tabuľku 1.³⁰)

Tabuľka 1

Povolanie činného obyvateľstva na Slovensku
r. 1900 a 1910

Základné druhy povolania	Percento činného obyvateľstva	
	1900	1910
poľnohospodárstvo a lesníctvo	65,7	63,8
priemysel a živnosti	16,9	17,9
obchod a peňažníctvo	3,0	6,9

Ako z tabuľky vidieť, Slovensko bolo pred prvou svetovou vojnou krajinou, v ktorej absolútna väčšina činného obyvateľstva bola zamestnaná v poľnohospodárstve. Roku 1910 pripadalo v priemysle na každých 100 obyvateľov iba 2,78 osôb.³¹ Takmer taká istá bola situácia aj v ostatných častiach Uhorska. Uhorsko pred svojim zánikom bolo štátom s nedostatočne vyvinutým priemyslom, zaostá-

²⁸ R. Matter, *Kysucký dejepis*, 116.

²⁹ Už A. Bielek, *Kysuce, Továryšstvo* 2, 1895, 154, pripomína, že sa nedá pochopiť, ako môže toľko tisíc ľudí v tomto biednom vrchovatom kraji vyžiť, kde „je bieda každodenným a hlad prečastým hostom“.

³⁰ E. Stodola, *Štatistika Slovenska*, Turčiansky Svätý Martin 1912, 41 (údajne o priemere slovenských žúp za rok 1900; ďalej citujeme ako *Štatistika*). — I. Karvaš, *Sjednocení*, 12 (údaje za celé Slovensko za rok 1910). Údaje vzťahujúce sa iba na Kysuce sa nám nepodarilo získať.

³¹ P. Rapoš, *Priemysel Slovenska za kapitalizmu*, Bratislava 1957, 66 (ďalej citujeme ako *Priemysel*).

vajúcim — čo sa týka objemu výroby i podielu na svetovej produkcii — dokonca aj za cárskym Ruskom.³²

Situáciu v priemyselňovaní Slovenska možno doložiť aj podielom slovenského kapitálu. Slovenská buržoázia sa na industrializačných výhodách uhorskej vlády zúčastňovala vo veľmi malej a bezvýznamnej miere. Jej podiel na celkovom kapitáli akciových spoločností na Slovensku bol asi 2 0/0,³³ na Kysuciach 0 0/0, keďže aj kapitál investovaný v drobnom drevárskom priemysle bol v rukách neslovenských spoločností a obchodníkov s drevom.³⁴ Ak priemysel na Slovensku bol celkove kapitálove slabý a pred rokom 1918 zamestnával necelých 18 0/0 v povolani činného obyvateľstva,³⁵ v skúmanej oblasti aj v tomto smere bola situácia podstatne horšia. Podľa našich odhadov — ak berieme do úvahy aj počet osôb zamestnaných v r. 1920 v priemysle vôbec, ktorý vo vyjadrení absolútnym číslom bol 1934 osôb,³⁶ percentuálne iba 8,5 0/0 osôb činných vo výrobe alebo 2,86 0/0 všetkého obyvateľstva Kysúc — pred rozpadom Uhorska nebolo v priemysle zamestnaných viac ako 800—900 ľudí, teda okolo 4 0/0 činného obyvateľstva skúmanej oblasti. (Pozri tabuľku 2.³⁷)

Úvedená tabuľka nám dostatočne naznačuje, hoci presne nevyjadruje, dva dôležité momenty, z ktorých bude potrebné pri zisťovaní pracovnej aktivity ky-

T a b u ľ k a 2
Počet obyvateľov Kysúc zamestnaných v priemysle
r. 1900, 1910, 1920

Ukazovateľ	Počet obyvateľov zamestnaných v priemysle					
	1900		1910		1920	
	absolútne	0/0	absolútne	0/0	absolútne	0/0
v priemysle spolu	(600)	(0,9)	(800)	(1,6)	1934	2,86
z toho						
na Kysuciach	278	0,44	370	0,56	(1134)	(1,63)
v Žiline	(300)	—	(400)	—	(600)	—
na Ostravsku	—	—	(?)	—	(200)	—

³² M. Strhan, *Kríza priemyslu na Slovensku v rokoch 1921—1923*, Bratislava 1960, 15 (ďalej citujeme ako *Kríza priemyslu*).

³³ M. Strhan, *Kríza priemyslu*, 20.

³⁴ M. Strhan, *Kríza priemyslu*, 151. — M. Krcho, *K dejinám robotníckeho hnutia a bojom KSC na Kysuciach v rokoch 1918—1945*, Banská Bystrica 1964, 41 (ďalej citujeme ako *K dejinám*). — Pozri aj A. Pranda, *Príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach, I. časť, najmä stať Lesné hospodárstvo*, SN 13, 1965, 475—476.

³⁵ M. Strhan, *Kríza priemyslu*, 21.

³⁶ M. Krcho, *K dejinám*, 13, 29.

³⁷ I. Karvaš, *Šjednocení*, 46 (údaje za roky 1900 a 1910). — M. Krcho, *K dejinám*, 13, 29 (údaje za rok 1920). Údaje za roky 1900 a 1910 sme doplnili aj odhadom na základe neoverených prameňov; pozri aj A. Rutšek, *Okres Kysucké Nové Mesto z hľadiska sociálnozdravotného* (rukopis z r. 1930, uložený v Dome osvety ZPS v Kysuckom Novom Meste), 17 n. Percento vyjadruje pomer k celkovému počtu obyvateľov Kysúc (ďalej citujeme ako *Okres KNM*).

Obr. 3. Ochodnica. Zrubové domy zo začiatku 20. stor. Foto A. Markovič 1963

suckého obyvateľstva v priemysle ďalej vychádzať. Za prvé je to zistenie všeobecne veľmi nízkej zamestnanosti v priemysle v posledných rokoch Uhorska i v prvých rokoch buržoáznej ČSR. Za druhé tabuľka signalizuje, že pracovnú aktivitu tunajšieho obyvateľstva nemožno skúmať iba vo vzťahu k priemyslu pomaly a veľmi oneskorene budovanému priamo v tejto oblasti. Pracovnú aktivitu obyvateľstva Kysúc najmä v 20. stor. treba skúmať aj vo vzťahu k priemyslu a jeho možnostiam v oboch susedných oblastiach, v Žiline a na Ostravsku. Obe tieto centrá i s oblasťou, ktorá k nim inklinovala, boli totiž nielen lepšie zindustrializované, ale mali aj vhodnejšie podmienky a predpoklady pre rozvíjanie ďalšieho priemyslu. Je preto prirodzené, že pri nedostatku pracovných príležitostí vo vlastnej oblasti odchádzalo obyvateľstvo Kysúc za prácou inde, pričom na tieto dve susedné a najbližšie priemyselné oblasti vyvíjalo najväčší tlak. Napomáhalo tomu aj prirodzené gravitovanie dolnej časti Kysúc k Žiline, kým horná časť zas inklinovala k Ostravsku. Už za Uhorska bolo vo viacerých priemyselných podnikoch Žiliny zamestnávané aj obyvateľstvo z najbližších kysuckých obcí (Vrania, Rudinky, Brodna, Snežnice, Zádubnia i Zástrania). Iba žilinská súkenka poskytovala napríklad až 300 pracovných príležitostí, chemická továreň Hungária niekoľko desiatok³⁸ ap.

Podobne to bolo aj vo vzťahu k ostravskej priemyselnej oblasti. Na Ostravsku našlo zamestnanie veľa obyvateľov z obcí horných Kysúc (Čierne, Svrčinovec,

³⁸ M. K r e c h o, *K dejinám*, 13. Konštatovanie toto platí nielen na obdobie prvých rokov buržoáznej ČSR, ale aj neskoršie, pravda, počet robotníkov stúpал.

Skalité, Makov, Turzovka atď.) i zo samej Čadce. Hoci treba pripustiť, že pracovné možnosti boli v oboch spomenutých oblastiach pre kysucké obyvateľstvo obmedzované a v období hospodárskych kríz boli z práce prepúšťaní predovšetkým robotníci zo vzdialenejšieho zberného okruhu, teda z Kysúc, predsa vplyv žilinskej i ostravskej priemyselnej oblasti nemožno nevidieť a nevyšťmať si. Obe oblasti poskytovali aspoň zamestnanému robotníctvu určité existenčné minimum, ktoré mu umožňovalo vyššiu životnú úroveň, akú nemalo obyvateľstvo odkázané iba na príjem z poľnohospodárskej malovýroby alebo z rozmanitých druhov doplnkových zamestnaní.

Keďže ČSR spojila do jedného štátu dva ekonomicky nerovnomerne vyvinuté útvary, zaostalé agrárne Slovensko a priemyselne vyspelé české krajiny,³⁹ česká buržoázia sa po zúžení vnútorného trhu pre svoje výrobky usilovala aspoň sčasti kompenzovať stratu rakúsko-uhorských odbytíšť. Pre dosiahnutie svojho cieľa používala všetky prostriedky, ktoré jej poskytovala mocenská pozícia silnejšieho konkurenta. Na Slovensku sa zmocňovala väčšiny maďarských a nemeckých účastín,⁴⁰ zavádzala nepriaznivý tarifný systém, vysoké dane, odopierala úver, uskutočňovala diskriminačnú politiku v štátnych a vojenských dodávkach,⁴¹ ba dokonca zastavovala aj výrobu a demontovala zariadenia, využívajúc takto každú možnosť zbaviť sa konkurenta a monopolizovať celý vnútorný trh.⁴² Dôsledky takejto politiky českej buržoázie sa čoskoro prejavili aj na skromnom priemysle Kysúc. Obyvateľstvo doma postupne strácalo aj tie minimálne možnosti zárobku, ktoré tu malo, a bolo nútené hufne odchádzať za prácou či už do cudziny,⁴³ či prostredníctvom doplnkových zamestnaní utiekať sa k najskrom-

³⁹ *Dejiny KSČ*, Bratislava 1961, 121. — M. Strhan, *Kriza priemyslu*, 21.

⁴⁰ Tak prešli účastiny Budapeštianskej uhorskej obchodnej banky, úč. spol., ktorá ovládala textilné závody v Žiline, Čadci a v Rajci, do rúk českých bánk. Účastiny Uhorskej bankovej a obchodnej účastinárskej spoločnosti, ktorá na Kysuciach podnikala prostredníctvom Starobystrického lesného priemyslu, prešli do rúk Slovenskej banky, úč. spol. v Bratislave, ktorá spolu s inými bankami — aj českými — sa zúčastňovala či už priamou držbou akcií, či inými formami aj na priemyselnom podnikaní Účastinárskej spoločnosti pre zužitkovanie dreva v Čadci, Starobystrického lesného priemyslu v Čadci i Akciovej spoločnosti pre mlynský a drevársky priemysel v Oščadnici. Pozri M. Strhan, *Kriza priemyslu*, 43, 51.

⁴¹ Na štátnych dodávkach bola založená celá výroba súkenky v Žiline i v Čadci. Preto správa továrne, keďže dostávala minimálne štátne objednávky, pracovala so stratou a neskôršie filiálny závod v Čadci zlikvidovala. Pozri ŠSÚA Bratislava, fond Slovenské oddelenie Ministerstva sociálnej starostlivosti, B 1; OA Čadca, fond Okresný úrad Čadca č. 6087/19-prez. a 13 329/22-prez. — M. Strhan, *Kriza priemyslu*, 135. — M. Křeho, *K dejinám*, 23.

⁴² M. Strhan, *Odbúravanie priemyslu na Slovensku v rokoch 1921—1923*. HČ 2, 1954, 316. — J. Svetoň, *Obyvateľstvo*, 102. — F. Franzl, *Průmysl v republice československé*, Praha 1924, 190.

⁴³ F. Bielik, *Príspevok k otázke vystahovalectva zo Slovenska v rokoch 1919—1924*. HČ 1, 1953, 510. — Problematiku vystahovalectva v prvých rokoch ČSR veľmi podrobne rozvádza zborník *Československé vystěhovalectví, jeho příčiny, důsledky a vyhlídky* (Referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví, svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonizaci, zřízenou při ministerstvu sociální péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928), Praha 1928. V ňom pozri najmä príspevok J. Rosenkrantz, *Zprostředkování práce a vystěhovalectví se zřetelem ke Slovensku*, 53—60, F. Žák, *Zprostředkování práce slovenskému zemědělskému dělnictvu se zvláštním zřetelem na vystěhovalectví a slovenské zemědělství*, 61—68 (uvedený zborník citujeme ďalej ako *Československé vystěhovalectví*). — Pozri aj J. Janko, *O nezaměstnanosti*

Obr. 4. Čadca (osada Čadečka). Gazdovská usadlosť v dvore U Kliešťa (zrubové domy z konca 19. stor.). Foto A. Pranda 1965

nejším formám získavania obživy. Osud jedinej továrne na Kysuciach, súkenky v Čadci, bol spečatený už koncom r. 1922, teda v rokoch prvej hospodárskej krízy (1921–1923), keď došlo k prepusteniu všetkých robotníkov, a v r. 1923 aj k jej úplnej likvidácii a k vyvezeniu strojového zariadenia do Chorvátska.⁴⁴

Hospodárska kríza v uvedených rokoch nezasiahla však len priemysel na Kysuciach. Rovnako ňou bol postihnutý aj priemysel v oblasti Žiliny, kde došlo už koncom roku 1922 k veľkému obmedzeniu výroby a k hromadnému prepúšťaniu z textilky, ako aj priemysel na Ostravsku, kde tí, čo neboli prepustení zo zamestnania, pracovali obyčajne iba tri dni do týždňa.⁴⁵ Toto hromadné prepúšťanie robotníctva ešte viac zhoršilo už predtým biedne hospodársko-sociálne pomery obyvateľstva, takže na Kysuciach nastala doslovne zúfalá situácia, ktorú nemohlo odstrániť ani založenie malej továrničky na konzervovanie rýb v Čadci v r. 1924.⁴⁶ Táto továrnička, o prácu v ktorej nastal veľký boj,⁴⁷ ani zďaleka nemohla nahradiť plný počet pracovných príležitostí, ktoré predtým poskytovala

v Československu. Statistická studie, Praha 1926 (ďalej citujeme ako *O nezaměstnanosti*). — J. Varlez, *Kontinentální vystěhovalecká statistika v Československu*, Praha 1925.

⁴⁴ M. Strhan, *Kríza priemyslu*, 136. — I. Prechtl, *Za prácu, chlieb a slobodu*, Zápisky odborárskeho priekopníka, I. diel 1919–1929, Bratislava 1953, 33–34 (ďalej citujeme ako *Za prácu I*). — M. Kreh o, *K dejinám*, 23, podrobnejšie rozvádza dôsledky likvidácie tejto továrne na sociálne pomery kysuckého obyvateľstva.

⁴⁵ I. Prechtl, *Za prácu I*, 55, uvádza, že v Žiline v tomto roku pracovalo z pôvodných 1700 robotníkov iba okolo 700 robotníkov. — M. Kreh o, *K dejinám*, 23, 25.

⁴⁶ M. Kreh o, *K dejinám*, 25.

⁴⁷ Pravda chudoby 5, č. 123.

súkenka, takže obyvateľstvo bolo ešte viac donucované orientovať sa na drobné doplnkové zamestnania.

Sociálne postavenie kysuckého obyvateľstva bolo ďalej nielen v rokoch prvej hospodárskej krízy, ale aj neskoršie zhoršované aj inými momentami. Bolo to predovšetkým pokračujúce drobenie poľnohospodárskej pôdy a z neho vyplývajúce zvyšovanie zadlženosti drobných roľníkov na neúnosnú mieru. V skúmanej oblasti sa to prejavovalo jednak zvyšovaním počtu platobných príkazov, jednak počtu exekúcií, uskutočňovaných obyčajne veľmi drastickým a neľudským spôsobom. (Pozri tabuľku 3.⁴⁸)

T a b u ľ k a 3
Počet platobných a exekučných príkazov na Kysuciach
I. ČSR

Ukazovateľ	Počet prípadov					
	1919	1921	1923	1925	1926	1927
platobné príkazy	.	412	.	.	.	3421
exekučné príkazy	39	154	305	1771	1970	2742

Ak v samom mestečku Čadca bolo už pred prvou svetovou vojnou 10 advokátov, ktorí za jediný rok získali zo súdnych sporov vyše jedného milióna uhorských korún, po vojne sa ich počet zvýšil na 15 a naďalej vzrastal podľa počtu pravôt, trestných vyšetrovaní a exekúcií. Dusnú a ťažko znesiteľnú atmosféru vtedajších sociálnych pomerov, biedy, hladu a zúfalstva výstižne charakterizovala aj súčasná umelecká či denná tlač. Na ilustráciu uvedieme aspoň dve ukážky.

„Vykopnutí z práce s prázdnyimi rukami a bruchom zapíjali svoje zúfalstvo niekoľko dní, takže kysucké krčmy len tak duneli. Od tých čias Kysuce zahluhli v takej biede, akú si len málokto vie predstaviť.“⁴⁹

„Hlavným a podstatným znakom Kysúc je bieda. Valí sa z chudobných kamenistých strání a čiernych hôr, z uzučkých kopaníe a vstupuje tichúčko do každej chalupy ako starý známy hosť, ktorého oni už ani pozdravom nevitajú. A prichádza každým rokom, lebo na úbohých políčkach sa nikdy neurodí dosť zemiakov — a ovos často ešte na koreni zasype sneh. Ovos, zemiaky, kapusta — to je všetko, z čoho sa tu žije. A keď ani to nestačí, musia sa chlapi rozísť po svete, aby predávali svoju silu v USA, Kanade, Argentíne a Francúzsku, alebo aspoň zopár myšacích pascí... za Moravou. Doma zostával donedávna málokto... Okresné súdy sú každodenne obštúpené dedinčanmi. Prejednávajú sa

⁴⁸ *Kultúrny vývoj Kysúc (horných) v rokoch 1918—1928*, Čadca 1928, 33, 47 (ďalej citujeme ako *Kultúrny vývoj Kysúc*). — M. K r e c h o, *K dejinám*, 10, 41. — Roku 1933 dosiahol počet exekúcií už číslo 4000.

⁴⁹ Podľa časopisu *Luk* z 1. januára 1931 cituje M. K r e c h o, *K dejinám*, 25.

Obr. 5. Oščadnica (osada Ľalici). Gazdovská usadlosť na kopaniciach. Foto A. Pranda 1965

majetkové spory, pri ktorých syn otca, otec syna vyhnal z domu; krčmári žalujú dlžníka, gazdovia drevokupca, ktorý ich okabátil. Pred súdom stoja mládenci, ktorí sa pri svadbách a tancovačkách pobili, stoja i dospelí, chlapi i ženy, ktorých pijatika priviedla pred sudcov. Množia sa však prípady, keď gazdovia nenachádzajú iného východiska, postavili sa so sekerou alebo s nožom proti exekútorovi a teraz pred súdom bez rady a pomoci obnažujú vo výpovediach svoju biedu, ktorá nebýva ospravedlnením.⁵⁰

Už sme uviedli,⁵¹ že na začiatku dvadsiatych rokov nášho storočia bolo na Kysuciach v priemysle zamestnaných spolu iba 1934 osôb (z toho 1107 v bývalom okrese Čadca a 827 v bývalom okrese Kysucké Nové Mesto). Tento počet sa po demontovaní súkenky v Čadci, po hromadnom prepúšťaní robotníkov z priemyselných podnikov v Žiline a na Ostravsku, ako aj po zániku viacerých drobných drevárskych podnikov, hlavne vodných píl,⁵² ktoré v konkurenčnom boji odbúrala a zlikvidovala parná píla Akciovej spoločnosti pre mlynský a drevársky priemysel v Oščadnici,⁵³ ešte viac znížil, takže dosiahol najmenšiu možnú

⁵⁰ M. Kreho, *K dejinám*, 7–8, 15. — Podobne I. Hálek, *Zápisky lekára*, Bratislava 1960, 59 a inde (ďalej citujeme ako *Zápisky*).

⁵¹ Pozri tab. 2.

⁵² M. Kreho, *K dejinám*, 25, 41, uvádza, že v tomto období zanikli píly aj v Starej Bystrici, Čiernom a v Makove. Starobystrický lesný priemysel v Čadci, úč. spol., zastavil pílu dňa 11. januára 1923. Pozri OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 174/23-adm.

⁵³ SA Bytča, fond A. Bachera.

hranicu. Počet zamestnaných ľudí v priemysle v období prvej hospodárskej krízy nebol väčší ako za Uhorska, pred počiatkami výstavby prvých priemyselných podnikov na severozápadnom Slovensku. Obyvateľstvo, ktoré bolo pre nízku rentabilitu svojej poľnohospodárskej malovýroby vždy odkázané na príležitostné zárobky, nenachádzalo teraz vo vlastnej oblasti už ani minimálne možnosti svojho uplatnenia. Bolo preto nútené chytať sa príležitostí, aké mu obdobie hospodárskej krízy ešte mohlo poskytnúť. Keďže rozdrobené poľnohospodárstvo bolo už predtým preťažené vysokým počtom pracovných síl a priemysel ani na Kysuciach, ani v iných oblastiach neprejavoval tendenciu rozširovať pracovné príležitosti, obyvateľstvu neostalo nič iné ako hľadať si náhradné, doplnkové zdroje obživy.

Najväčší počet v tomto období voľných pracovných síl z Kysúc absorbovali doplnkové zamestnania, ktoré sa nadhlo, takmer na štvrtstoročie, stali pre obyvateľstvo jediným východiskom, ako sa aspoň čiastočne zbaviť hladu, ak už nie biedy. Preto môžeme hneď v rokoch prvej hospodárskej krízy pozorovať nebývalý vzrast a rozvoj všetkých druhov týchto zamestnaní na Kysuciach. Kým počet sezónneho poľnohospodárskeho robotníctva možno iba s určitými ťažkosťami štatisticky presne vyčíslit,⁵⁴ rozvoj iných druhov, hlavne drotárstva a podomového obchodu s galantným tovarom, možno sledovať podstatne exaktnejšie. Spôsobil to predovšetkým fakt, že obyvateľstvo sa mohlo nimi živiť a ich vykonávať až na základe tzv. drotárskej legitimácie alebo podomovej knižky, ktoré spočiatku vydávali notárske úrady, neskoršie príslušný okresný úrad.⁵⁵

Na základe doterajších výskumov možno konštatovať, že najväčší rozvoj v dvadsiatych rokoch popri sezonárstve zaznamenáva drotárstvo. Drotárstvo už pred prvou svetovou vojnou dosiahlo pozoruhodný rozsah a značný sociálny význam. Zásluhou veľkého rozptýlenia slovenských drotárov takmer po celej Európe a časti Ázie, no hlavne zásluhou založenia niekoľkých manufaktúr či tovární na drôtené a plechové výrobky v Rusku a Haliči zaznamenala pozorovateľný vzostup životná úroveň aspoň niektorých drotárskych rodín. Podľa údajov archív-

⁵⁴ OA Žilina, fond Župný úrad práce pre poľnohospodárske robotníctvo v Žiline (doteraz neusporiadaný). Údaje, ktoré poskytuje uvedený fond, nemožno do všetkých podrobností prijať ako smerodajné, keďže hľadisko pôvodu sezónarských gazdov, podľa ktorého možno jedine zostaviť ako-tak spoľahlivú štatistiku, nekryje sa vždy s pôvodom najímaného robotníctva na tieto práce. Možno to doložiť na príklade. Z obce Malá Čierna (teraz okr. Žilina) bolo napríklad v roku 1927 vyše 30 gazdov, ktorí spolu najali 393 sezónnych poľnohospodárskych robotníkov do Čiech, hoci počet obyvateľstva v obci bol v r. 1930 len 311. Je isté — terénne výskumy na Kysuciach to plne potvrdzujú — že mnoho sezónarských gazdov od Rajca najímalo na poľnohospodárske práce ľudí z Kysúc, hlavne z obce Horelica, Zákopčie, Raková ap. Týchto sezónnych poľnohospodárskych robotníkov pri uplatnení hľadiska pôvodu gazdu by sme zaradili do obce Malá Čierna, hoci je jasné, že gazdovia museli ich najat' z iných, neraz aj hodne vzdialených obcí.

⁵⁵ Pozri zákon č. 76/1926 Sb. z. a n. zo 4. 5. 1926 o podomovom obchode. Podomový obchod je v zákone definovaný ako predaj bez pevného stanovišťa od obce k obci, dom od domu alebo na verejných miestach. Podomovú knižku mohli dostať iba osoby, ktoré dosiahli 35 rokov (čo sa v praxi nedodržiavalo) a rodinnými, majetkovými a zárobkovými pomermi sú odkázané na podomové obchodovanie. Podobné zákonné úpravy a predpisy mali aj niektoré ďalšie druhy doplnkových zamestnaní (drotárstvo, sezonárstvo ap.).

ným výskumom v cudzine doteraz ešte neoverených⁵⁶ pracovalo napríklad v cárskom Petrohrade 220 slovenských drotárov, v Tbilisi 60 drotárov a 20 učňov, v Baku asi 30 drotárov a viacero učňov, v drotárskej manufaktúre v Irkutsku okolo 40 drotárov a 60 robotníkov.⁵⁷ V Moskve napríklad drotársky majster Štefan Hunčík z Vysokej nad Kysucou zamestnával okolo 500 drotárov a robotníkov⁵⁸ ap.

Po prekonaní prvej hospodárskej krízy prichádza koncom dvadsiatych rokov k zdanlivej konsolidácii hospodárskych pomerov. Kapitalistické hospodárstvo ČSR sa nielenže dostalo z povojnovej krízy, ale v rokoch 1925—1929 prechádzalo dokonca určitým konjunkturálnym vzostupom, keďže výroba prekročila predvojnovú úroveň asi o 25—30 %.⁵⁹ Konjunktúra sa týkala predovšetkým českých krajín. Slovensko v dôsledku svojej priemyselnej zaostalosti stalo sa vyslovene príveskom priemyselne vyspelých českých krajín, teda oblasťou zvýšeného vykorisťovania obyvateľstva.⁶⁰ Preto ak aj možno konštatovať, že zamestnanosť obyvateľstva zaznamenala určitú vzostupnú tendenciu, o podstatnom zlepšení hospodárskych a sociálnych pomerov nemožno vôbec hovoriť. V prípade skúmanej oblasti pracovné príležitosti sa v tunajšom priemysle nezväčšili a v susedných priemyselných oblastiach ani zďaleka nestačili uspokojiť početné voľné a v kopaničiarskej rozdrobenej poľnohospodárskej malovýrobe skryté pracovné sily. Pozorujeme to jednak v sústavnom vysťahovalectve, jednak v počte žiadostí podávaných na príslušné okresné úrady o vydanie drotárskej legitimácie alebo podomovej knižky, teda v ďalšom vzraste týchto druhov doplnkových zamestnaní.

Vysťahovalectvom z Kysúc sa tu nemienime podrobnejšie zaoberať, keďže je to osobitný problém, ktorý si vyžaduje samostatné štúdium. Iba stručne pripomenieme, že vysťahovalectvo bolo v tejto oblasti vždy značne rozšírené už

⁵⁶ Aby sa problematika drotárstva na Slovensku mohla zodpovedne spracovať, treba terénne a archívne výskumy u nás doplniť štúdiom niektorých archívov v cudzine, hlavne vo Varšave, Leningrade, Tbilisi, Baku, Irkutsku ap., teda v mestách, kde pôsobili drotárske manufaktúry alebo väčší počet slovenských drotárov. Keďže rozvoj drotárskych manufaktúr v cudzine spadá do posledných desaťročí 19. stor. a na začiatok 20. stor., doterajšie práce o manufaktúrach napríklad v Poľsku (W. K u l a, *Szkice o manufakturach w Polsce XVIII wieku*, Część I: 1720—1764; Część II: 1764—1780; Część III: 1780—1795, Warszawa 1956) sa o nich, pochopiteľne, nezmiňujú. Podľa predbežného prieskumu nachádza sa určitý materiál o slovenských drotároch v ústrednom archíve vo Varšave (Archiwum Akt Dawnych) i v archíve mesta Varšavy. Takisto možno predpokladať, že sa materiál o slovenských drotároch a ich manufaktúrach nachádza aj v archívoch v SSSR.

⁵⁷ K. G u l e j a, *Slovenskí drotári v Rusku*, Slovánský prehľad 1958, 354. Autor uvedené údaje získal na základe terénnych výskumov a zo žiadostí slovenských drotárov, podávaných v rámci súpisu vojnových poškodencov po prvej svetovej vojne. Údaje by sa žiadalo overiť a spraviť štúdiom archívov v cudzine. Táto požiadavka platí aj pre niektoré iné doplnkové zamestnania slovenského ľudu (olejkárstvo, šafraníctvo, plátenníctvo atď.).

⁵⁸ M. K r e c h o, *K dejinám*, 12. — O problematike drotárstva na severozápadnom Slovensku pozri aj K. P r o c h á z k a, *Kolárovičtí dráteníci* (Národopisná studie), Praha 1905.

⁵⁹ *Za bolševickou orientaci* KSČ, Praha 1953, 258.

⁶⁰ *Dejiny Slovenska (Tézy)*, HČ 3, 1955, osobitná príloha, 218. — K. K o ř a l k o v á, *Hnutí nezaměstnaných v Československu v letech 1929—1933*, Praha 1962, 11 (ďalej citujeme ako *Hnutí*).

v predchádzajúcich storočiach. V 18. a v prvej polovici 19. stor. sa prejavovalo útekem poddaných hlavne do južných oblastí Uhorska,⁶¹ čomu sa feudálne panstvá usilovali všemožne zabrániť, pretože strácali príjmy plynúce im z poddaných v podobe feudálnej renty, t. j. renty v úkonoch (roboty), renty naturálnej (desiatky) i peňažnej (poplatky⁶²). V druhej polovici 19. a v 20. stor., teda v období kapitalizmu, buržoázia nemala už záujem o všetky prebytočné pracovné sily. Nezamestnaným nebránila preto vo vysťahovaní sa do cudziny, práve naopak. Ich emigráciu prijímala najčastejšie kladne alebo ľahostajne ako pre seba výhodné riešenie otázok nezamestnanosti.⁶³ Hoci za buržoáznej ČSR hneď v prvých rokoch vyšlo niekoľko zákonných úprav o nezamestnanosti a vysťahovalectve,⁶⁴ ktoré sa usilovali regulovať a čiastočne obmedzovať hromadnosť výskytu týchto javov, emigrácia v podstate ani na Slovensku, ani na Kysuciach nepoklesla a po celý čas trvania I. ČSR predstavovala páľčivý problém.

Vo vzťahu k vysťahovalectvu upozorníme aspoň na niektoré všeobecné momenty i na momenty špecifické pre skúmanú oblasť, nakoľko vývoj vysťahovalectva bol za I. ČSR dôležitým činiteľom, ktorý značne komplikoval priebeh hospodárskych kríz, keďže v mnohých oblastiach Slovenska šlo prevažne iba o dočasné vysťahovalectvo. Vplyv dočasného vysťahovalectva na úseku ľudovej kultúry materiálnej i duchovnej je osobitne zaujímavý, hoci doteraz podrobnejšie neskúmaný. V tomto ohľade sa dočasné vysťahovalectvo značne približuje charakteru niektorých druhov doplnkových zamestnaní, najmä tých, ktoré sa orientovali na cudzinu a ktoré si vyžadovali dlhšie trvajúcu neprítomnosť v rodine.

⁶¹ K. Rebro, *Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II.*, Bratislava 1959, 181. — P. Horváth, *Poddaný ľud*, 126, 252. — J. Svetoň, *Obyvateľstvo*, 23—24, 114. — Š. Janšák, *Slovensko*, 126—129, uvádza, že v Kysuckej doline bolo v prvej polovici 19. stor. až 53 000 ľudí bez zárobku. — J. Mérei, *Príspevky k dejinám hnutia poľnohospodárskych robotníkov v Uhorsku*. Sborník Kapitoly z uhorských dejín, Bratislava 1952, 271, 274. — E. Kovács, *Slovenské roľníctvo v hladových rokoch 1846—1847*. HŠ 6, 1960, 96—97 (ďalej citujeme ako *Slovenské roľníctvo*). — I. Barta, *Stahovanie poddaných zo západného Slovenska v rokoch 1834—1835*, HŠ 9, 1964, 34, 37, 57, 59—60, uvádza, že v r. 1835 odišlo z Turzovky 70 rodín, z Vysokej nad Kysucou 9, z Podvysokej 4, z Olešnej 20 rodín. Ďalej sa obyvateľstvo vysťahovalo aj z obcí Skalité, Čierne, Svrčinovec, Raková, Staškov, Zákopčie, Krásno nad Kysucou, Zborov nad Bystricou, Horelica, Čadca, Ochodnica, Nesluša, Rudinská, Kysucký Lieskovec, Lodno, Poviná, Klubina, Stará Bystrica, Nová Bystrica, Riečnica a Radóška, teda takmer zo všetkých obcí na Kysuciach. — Pozri aj Slovenskije Národnje Noviny 1846, č. 136—138.

⁶² P. J. Ljaščenko, *Dějiny národního hospodářství SSSR*, Praha 1962. — I. Hálek, *Zápisky*, 34. — J. Obršlík, *Stahovanie moravských poddaných na Slovensko koncom 17. a v prvej polovici 18. storočia*. HŠ 4, 1958, 139 (ďalej citujeme ako *Stahovanie*).

⁶³ B. Sindelář, *Několik poznámek k otázce našeho vystěhovalectví v epoše kapitalismu*. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university 3, 1961, č. 2, řada historická č. 1, 18 n. — J. Obršlík, *Stahovanie*, 139. — Pozri aj *A magyar szent korona országainak 1910-évi népszámlálása, Magyar Statisztikai közlemények*, Uj szorozat, 42 kötet, Budapest 1912 a 67. kötet, Budapest 1918, 55—56. — J. Hanzlík, *Pohyb obyvatelstva*, 64—65; sborník *Československé vystěhovalectví*, 7, 10 atď. — *Průručka hospodářské statistiky Slovenska*, Bratislava 1935, 43 n. (ďalej citujeme ako *Průručka*).

⁶⁴ Zákon č. 71/1922 Sb. z. a n. a vládné nariadenie č. 170/1922 Sb. z. a n. o vysťahovalectve; zákon č. 63/1918 Sb. z. a n., č. 569/1919 Sb. z. a n., č. 267/1921 Sb. z. a n. a č. 322/1921 Sb. z. a n. o nezamestnanosti a núdzových prácach ap.

Obr. 6. Riečnica. Zrubové domy kryté šindľom z konca 19. stor. Foto A. Pranda 1965

Počas trvania ČSR sa každý rok, a to nielen v období hospodárskych kríz, ale aj v období pred nimi a po nich, vysťahovalo značné množstvo obyvateľov, ktorí doma nemohli nájsť primeranú prácu, ani dôstojné možnosti obživy. Kým v rokoch 1923—1927 na 10 000 obyvateľov českých krajín pripadlo iba 108 vysťahovalcov, na Slovensku to bolo 550, teda veľmi vysoký podiel.⁶⁵ V uvedených rokoch sa zo Slovenska vysťahovalo až 56 % všetkých vysťahovalcov z ČSR. V rokoch 1928—1933 bol podiel slovenských vysťahovalcov na celoštátnom úhrne už 59,2 %. Ak sa v r. 1929 vysťahovalo z ČSR 30 715 obyvateľov, v r. 1931, keď mnohé kapitalistické štáty počas hospodárskej krízy podstatne obmedzili imigráciu, vysťahovalo sa ich len 9567, pričom veľká časť bývalých vysťahovalcov sa musela dokonca vrátiť a v ČSR rozmnožiť rady nezamestnaných.⁶⁶ Takýto vývoj vysťahovalectva, pochopiteľne, prispieval k ďalšiemu zostrovaniu problému nezamestnanosti hlavne na Slovensku i k prudkému vzrastu doplnkových zamestnaní.

Z Kysúc sa nezamestnané obyvateľstvo sťahovalo najmä do USA, Kanady, Argentíny, Francúzska a niektorých iných štátov. Podľa predbežných údajov

⁶⁵ *Príručka*, 43—45.

⁶⁶ *Príručka*, 43—44. — P. Rapoš, *Priemysel*, 81. — J. Svetoň, *Obyvateľstvo*, 182. — Zprávy Státního úřadu statistického 10, 1929 a 16, 1935. — Roku 1935 z počtu 5686 vysťahovalcov bolo aj 159 drotárov. Pozri aj cyklostylovaný časopis *Korešpondencia Vysťahovaleckej poradne pre Slovensko*, 1, 1936, č. 9 z 1. augusta 1936 (OA Žilina, fond Župný úrad práce pre poľnohospodárske robotníctvo v Žiline).

možno konštatovať, že obdobie pred druhou hospodárskou krízou i prvé roky krízy boli v tejto oblasti poznamenané radikálnym zvýšením počtu trvalých i dočasných (sezónnych) vysťahovalcov. Treba tiež pripomenúť, že dočasné vysťahovalectvo bolo tu omnoho rozvinutejšie ako trvalé. Tisíce drobných roľníkov, nádenníkov i nezamestnaných odchádzalo najmä na sezónne poľnohospodárske práce do Rakúska, Francúzska a Nemecka. Tento druh vysťahovalectva dosiahol na severozápadnom Slovensku svoje vyvrcholenie v rokoch 1929–1930.⁶⁷ Dočasný odchod do cudziny bol v tomto období pre nezamestnaného a hladujúceho človeka neraz jediným východiskom, ktoré mu poskytlo aspoň akú-takú nádej na zlepšenie svojich sociálnych pomerov a na prekonanie najťažšieho obdobia.

Hladom trpiacemu obyvateľstvu na Kysuciach ani v najmenšom nemohla pomôcť snaha buržoázných národohospodárskych teoretikov, usilujúcich sa presne vymedziť a definovať pojem nezamestnanosť a nezamestnaný,⁶⁸ ani nedôsledné a prevažne charitatívnym smerom sa ubierajúce úsilie správnych orgánov počas druhej hospodárskej krízy, ktoré sa usilovalo poskytovať nezamestnaným a hladujúcim rodinám určité podpory či už vo forme potravinových lístkov (tzv. *žobračieniek*), či núdzových prác alebo vo forme rozličných stravovacích, ošacovacích a školských akcií. Všetky tieto podpory dohromady nemohli ani zďaleka postačovať na zmiernenie hladu, tým menej mohli odstrániť biedu, keďže nesledovali podstatu, neriešili základný problém. Základným problémom bolo riešiť otázku vlastníctva výrobných prostriedkov. Spôsoby, akými sa uvedené podpory na kysuckých dedinách uskutočňovali, nielenže nestačili na veľký počet hladujúcich rodín,⁶⁹ ale často vnášali medzi obyvateľstvo mnoho nespokojnosti a pobúrenia.⁷⁰

Čo sa týka žiadostí o drotárske legitimácie a podomové knižky, možno konštatovať, že ich počet neustále stúpал nielen v rokoch hospodárskych kríz, ktoré sa tu prejavovali obzvlášť ostro, ale aj v rokoch dočasnej konjunktúry. Ak v r. 1928 vydal napríklad Okresný úrad v Kysuckom Novom Meste 114 drotárskych legitimácií, v r. 1930 bolo na dolných Kysuciach už 1496 drotárov a 397 podomových obchodníkov; v bývalom okrese Čadca podľa odhadu samého náčelníka bolo vyše 2000 drotárov.⁷¹ Aby sme rozsah drotárstva a podomového obchodu, týchto

⁶⁷ J. Mlynárik, *Robotnicke hnutie Žilinského kraja v rokoch 1929–1934*. Vlastivedný zborník Žilinského kraja 2, 1959, 27 (ďalej citujeme ako *Robotnicke hnutie*).

⁶⁸ J. Janko, *O nezamestnanosti*, 39–40, nezamestnanosť definoval ako stav vzniknutý z objektívnych príčin. Za nezamestnaného treba pokladať toho, kto „nemôže nájsť primerane platené zamestnanie ako normálny existenčný prostriedok z príčin ležiacich v celkových pomeroch hospodárskych“. Za sezónne povolanie treba považovať také, ktoré „sa robí len krátky čas v roku a nezakladá v sebe hlavné povolanie zamestnanca“. O definícii týchto pojmov viedla sa v tom čase diskusia.

⁶⁹ J. Svetoň, *Obyvateľstvo*, 171–173. — M. Strhan, *Kríza priemyslu*, 216–217. — P. Rapoš, *Priemysel*, 81 n. — I. Prechtl, *Za prácu, chlieb a slobodu*. Zápisky odborárskeho príkopníka, III. diel 1932–1933, Bratislava 1954, 148 (ďalej citujeme ako *Za prácu III*). — Tiež Korešpondencia Vysťahovaleckej poradne pre Slovensko 1, 1936, č. 9.

⁷⁰ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 163/1932-prez., č. 26/1933-prez. a č. 374/1934-prez. — M. Krcho, *K dejinám*, 55.

⁷¹ A. Rutšek, *Okres KNM*, 17 n. — OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 342/1928-prez. — M. Krcho, *K dejinám*, 12.

dvoch druhov doplnkových zamestnaní popri sezonárstve pre skúmanú oblasť v uvedenom období najtypickejších, videli hlbšie, pripomenieme, že v oboch okresoch predstavovali asi 4,6 % všetkých obyvateľov, teda viac, ako bolo v tom čase ľudí zamestnaných v priemysle. V niektorých obciach (Ochodnica, Zákopčie, Nesluša, Rudinská, Dunajov, Kysucký Lieskovec, Lodno, Krásno nad Kysucou a Vysoká nad Kysucou) bolo percento drotárov a podomových obchodníkov podstatne vyššie. V Nesluši napríklad 409 drotárov predstavovalo už 14,7 % obyvateľstva, v Ochodnici 571 drotárov dokonca až 35,9 % všetkých obyvateľov, čo inými slovami znamená, že v tejto obci viac ako jedna tretina obyvateľstva odišla v r. 1930 s drotárskou legitimáciou a krošňou na chrbte do sveta.⁷² Podobná situácia bola aj v niektorých obciach na horných Kysuciach (Zákopčie, Vysoká nad Kysucou, Olešná) už v predchádzajúcich rokoch.⁷³

Druhá hospodárska kríza, ktorej príznaky sa na úseku poľnohospodárskej výroby v niektorých kapitalistických krajinách prejavili už koncom r. 1928, na úseku priemyselnej výroby jej stagnáciou počas r. 1929, v kapitalistickej ČSR svoje vyvrcholenie dosiahla až v r. 1933, keď priemyselná výroba poklesla na 60,2 % oproti r. 1929.⁷⁴ Aj touto krízou bolo nepomerne silnejšie postihnuté Slovensko ako české krajiny. V dôsledku odbúravania ďalšieho priemyslu na Slovensku⁷⁵ českou buržoáziou a značného poklesu drevárskeho priemyslu (na 48,5 %), ktorý bol významným odvetvím slovenského hospodárstva, sociálne pomery obyvateľstva sa ešte viac zhoršili a vyostрили, pričom v niektorých oblastiach dosiahli priamo drastické formy. Takéto formy nadobudla druhá hospodárska kríza aj na Kysuciach, pričom tu mala ešte niektoré lokálne zvláštnosti, prejavujúce sa predovšetkým hromadným hladom, na druhej strane však aj nadmerným alkoholizmom a z nich vyplývajúcou vysokou úmrtnosťou. Aby sme naznačené lokálne zvláštnosti mohli hlbšie a dôkladnejšie vysvetliť, uvedieme najprv počet obyvateľov zamestnaných v r. 1930 v priemysle a živnostiach, ako aj štruktúru priemyselných a živnostenských závodov na Kysuciach podľa počtu zamestnaných pracovných síl. Na ich pozadí sa nám lokálne zvláštnosti druhej hospodárskej krízy a súčasnej nezamestnanosti dostanú do správnych súvislostí a príčinných vzťahov. (Pozri tabuľku 4.⁷⁶)

Ako z uvedenej tabuľky jednoznačne vyplýva, najviac obyvateľov bolo v prvom roku hospodárskej krízy zamestnaných v priemysle stavebnom (19,3 %), drevárskom (19,1 %), textilnom (17,5 %) a v priemysle spracúvania kovov (10,0 %). Kým v prípade priemyslu stavebného šlo o menšie akcie na Kysuciach

⁷² M. K r e h o, *K dejinám*, 143.

⁷³ OA Čadca, fond OÚ Čadca, Administratívny protokol č. 83 z r. 1925. Tu možno zistiť, že už v tomto roku, teda v roku dočasnej konjunktúry, bolo podaných 302 žiadostí o drotársku legitimáciu a 198 žiadostí o podomové knižky iba z obce Zákopčie. Počet podaných žiadostí v rokoch druhej hospodárskej krízy ešte viac vzrástol.

⁷⁴ P. R a p o š, *Priemysel*, 47. — M. K r e h o, *K dejinám*, 48.

⁷⁵ P. R a p o š, *Priemysel*, 54, uvádza, že na Slovensku bolo v rokoch 1918–1932 odbúravaných spolu 260 priemyselných závodov, v rokoch 1933–1937 až 425 závodov, spolu teda 685 väčších, stredných a malých priemyselných závodov, z ktorých iba časť bola zastavená dočasne, zväčša šlo o trvalé zastavenie a zlikvidovanie.

⁷⁶ *Príručka*, 34–35.

a väčšie v susedných oblastiach, drevársky priemysel bol reprezentovaný hlavne parnou pilou v Čadci⁷⁷ a Oščadnici,⁷⁸ ktoré v tom čase boli jedinými väčšími priemyselnými závodmi v skúmanej oblasti. Textilný priemysel sa tu nenachádzal a obyvateľstvo, patriace do tejto skupiny, bolo zamestnané v žilinskej súkenke. Ostatné pracovné príležitosti, ktoré v tomto období poskytoval obyvateľstvu Kysúc či už priemysel spracúvania kovov alebo priemysel banícky, hutnícky a strojársky, boli umiestené prevažne na Ostravsku a iba v malej a nezávažnej miere v podobe malých dielní aj priamo v oblasti. V týchto priemyselných odvetviach bolo zamestnané robotníctvo prevažne z hornej časti okresu Čadca.

Ak pri tejto príležitosti porovnáme celkový počet obyvateľov zamestnaných v priemysle napríklad iba s počtom drotárov a podomových obchodníkov, vidíme — a úradné štatistiky to nezapierali, hoci ani nezdôrazňovali, skôr naopak —, že v týchto dvoch druhoch doplnkových zamestnaní bolo činných podstatne viac obyvateľov ako v celom priemysle dohromady. Ak ešte pripomenieme, že do tohto počtu sme nezahrnovali sezónnych poľnohospodárskych robotníkov v oblasti, ktorých počet sa iba na horných Kysuciach odhadoval na 3000 osôb,⁷⁹ ani iné druhy (furmanstvo, šindliarstvo, domácka výroba z dreva, košíkárstvo atď.), zistíme, že v rokoch druhej hospodárskej krízy počet obyvateľov, ktorí boli nútení hľadať si skromnú obživu prostredníctvom jednotlivých druhov doplnkových zamestnaní, bol aspoň trojnásobne väčší ako počet obyvateľov zamestnaných priamo v priemysle. Skutočnosť, že vo výslednom efekte bola situácia podstatne horšia, ukážeme si na štruktúre priemyselných a živnostenských závodov na Kysuciach podľa počtu zamestnaných pracovných síl v tom istom roku. (Pozri tabuľku 5.⁸⁰)

Z tabuľky na prvý pohľad presvedčivo vidieť, že oba okresy patrili v r. 1930 do skupiny okresov priemyselne nielenže nevyvinutých, ale ešte viac, silne zaostávajúcich. V oboch prevládali drobní výrobcovia: maloživnostníci a kapitálove slabí podnikatelia, ktorých možnosti zamestnávať viac námezdných pracovných síl boli veľmi skromné a obmedzené. Z celkového počtu 1666 priemyselných a živnostenských závodov až 45 závodov (2,7 0/0) nezamestnávalo ani jednu cudziu námezdnú silu. Ďalších 1553 závodov (až 93,2 0/0) zamestnávalo jednu alebo najviac päť pracovných síl. Treba pripomenúť známu skutočnosť, že u maloživnostníkov a drobných podnikateľov boli to prevažne príslušníci vlastnej rodi-

⁷⁷ Roku 1932 napríklad aj spoločnosť Starobystrický lesný priemysel v Čadci požiadala o moratórium. Úpadok drevárskeho priemyslu sa veľmi citeľne dotýkal značnej časti kysuckého obyvateľstva, ktoré bolo v ňom zamestnávané aj ako drevorubači a furmani. Pozri Kysucké hlasy 6, č. 19 zo 16. 10. 1932, 2 (*Drobné chýry*).

⁷⁸ Parná pila v Oščadnici bola počas hospodárskej krízy na určitý čas zastavená. V menšom rozsahu sa sem však dovážalo drevo úzkokoľajnou železnicou z Oravskej Lesnej (Erdútky) a Zákamenného Klína, pravda, iba v zimných mesiacoch. Pri plnej prevádzke pracovalo na pile okolo 280 a na skládke dreva okolo 50–60 robotníkov. Pozri Kysucké hlasy 6, č. 21 z 13. 11. 1932, 3.

⁷⁹ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 231/1934-prez.

⁸⁰ *Príručka*, 74–75. — S tlačovou chybou (namiesto 855 uvádza 885) cituje aj J. Mlynárik, *Robotnícke hnutie*, 20.

T a b u l k a 4
Počet osôb činných v priemysle a živnostiach na Kysuciach
r. 1930

Okres	Počet osôb činných v priemysle a živnostiach																		
	spolu	banický	hutnícky	spracovania kovov	strojársky	kamenársky	sklársky	chemický	plynárenský	drevársky	papiernický	polygrafický	textilný	kožarský	odevnícky	obuvnícky	potravinar- sky	slavebnícky	iný
Čadca	1598	40	35	497	33	35	4	2	3	331	7	8	95	16	134	124	146	387	1
Kysucké Nové Mesto	1311	40	3	95	27	40	—	33	2	223	6	1	411	5	98	122	88	176	1
s p o l u	2909	50	38	292	60	45	4	35	5	554	13	9	506	21	232	246	234	563	2
percento	100,0	1,7	1,3	10,0	2,1	1,6	0,2	1,2	0,2	19,1	0,5	0,3	17,5	0,7	7,7	8,5	8,0	19,3	0,1

T a b u l k a 5
Veľkostná štruktúra priemyselných a živnostenských závodov na Kysuciach
r. 1930

Okres	Počet závodov	Počet zamestnancov										
		0	1	2—5	6—10	11—20	21—100	101—500	501—2500	spolu		
Čadca	811	18	443	293	40	10	4	2	—	—	1	2597
Kysucké Nové Mesto	855	27	550	267	5	1	5	—	—	—	—	1400
s p o l u	1666	45	993	560	45	11	9	2	—	—	1	3997
percento	100,0	2,7	59,6	34,6	2,7	0,7	0,5	0,1	—	—	0,0	—

Ministerstvo sociální péče.

B 271043 *

Poukázka
na odběr potravin v hodnotě
Kč 10.—

Farmář Jorda

Datum vystavení poukázky..... týden

Platí 14 dní ode dne vystavení.

Obr. 7. Zobračenka (poukázka na odber potravin v období druhej hospodárskej krízy). Reprodukcia I. Kleinová 1965

Ministerstvo sociální péče.

Příděl chleba pro nezaměstnané.

Poukázka na jeden bochník chleba ve váze 120 kg.

Jméno nezaměstnaného _____

Datum vystavení poukázky _____ týden _____

Obr. 8. Žobračenka (poukázka na příděl chleba v období druhé hospodářské krize). Reprodukcia I. Kleinová 1965

ny. Iba 45 závodov zamestnávalo do desať, 11 závodov (0,7 %) do dvadsať, 9 závodov (0,5 %) do sto a len 3 závody (necelých 0,2 %) poskytovali pracovné príležitosti väčšiemu počtu námezdné zamestnanému obyvateľstvu.

Inými slovami to znamená, že počet priemyselných robotníkov, ktorí boli v tomto roku na Kysuciach naozaj námezdné pracujúci, treba nevyhnutne znížiť predovšetkým o prvú skupinu (45), keďže v tomto prípade šlo jasne priamo o osoby maloživnostníkov a drobných podnikateľov. Podľa vtedy bežnej praxe — ak maloživnostník alebo drobný podnikateľ zamestnával iba jednu pracovnú silu — šlo takmer vždy o príslušníka vlastnej rodiny, najčastejšie o manželku alebo niektorého dospelého člena rodiny. V tretej skupine (560), ak by sme brali priemerný počet troch zamestnancov, šlo tiež vo väčšine prípadov takisto o rodinných príslušníkov, ktorí pracovali v živnosti alebo inom závode vlastnej rodiny. Iba zriedkavejšie, keďže rodiny na Kysuciach boli veľmi početné a stačili saturovať pracovné sily v rodinnom závode, šlo aj o robotníkov cudzích.

Ak by sme teda znížili počet v priemysle a živnostiach zamestnaných robotníkov o uvedené prvé tri skupiny ($45 + 993 + 560 \times 2$), dostaneme približný počet robotníkov, vyjadrený hodnotou okolo 2000 ľudí. O tomto počte možno s určitou predpokladáť, že bol na začiatku druhej hospodárskej krízy námezdné zamestnaný v priemysle a živnostiach priamo na Kysuciach. Hoci v našom výpočte ide skôr o teoretickú úvahu a predpoklad, predsa porovnaním našich výpočtov s údajmi o počte osôb, zamestnaných v základných odvetviach

priemyslu, hlavne v priemysle drevárskom, textilnom a v priemysle spracovania kovov,⁸¹ zistíme, že rozsah zamestnanosti sa nápadne zhoduje. Nepriamo nám to potvrdzujú aj údaje o zamestnanosti zo začiatku dvadsiatych rokov,⁸² ako aj skutočnosť, že v tejto oblasti sa do r. 1932 nepostavila ani jedna továreň,⁸³ práve naopak, textilka v Čadci a viaceré drobné drevárske závody boli vplyvom diskriminačnej politiky a silnej konkurencie na vnútornom trhu zastavené.⁸⁴

Približne vyčíslený počet priemyselných robotníkov v prvom roku druhej hospodárskej krízy treba doplniť ešte počtom robotníkov, ktorí v tomto období pracovali v ostravských baniach a železiarňach alebo v niektorých závodoch v Žiline. Čiastočne sme sa tejto otázke už dotkli.⁸⁵ Keďže presný počet sa nám doteraz nepodarilo zistiť priamo, pokúsime sa ho dedukovať na základe neoverených údajov niektorých prameňov.

Doteraz získané údaje sú značne rozdielne, ba často protirečivé. Počet robotníkov zamestnaných na Ostravsku, resp. prepustených v neskorších rokoch krízy z práce sa v jednom prípade odhaduje na 1600,⁸⁶ v druhom až na 6000.⁸⁷ Ak by sme otázku počtu ponechali naďalej otvorenú, treba pripustiť, že r. 1932 bol napríklad vo vítkovických železiarňach zamestnaný už iba minimálny počet obyvateľov z Kysúc. Možno to vysvetliť tým, že v období hospodárskej krízy sa dôsledne uplatňovala zásada prepúšťať predovšetkým tých robotníkov, ktorí boli svojho času prijatí ako dočasní, na tzv. reverz, ďalej tých, ktorí boli pomerne krátky čas zamestnaní v príslušnom závode, bývali v širšom zbernom okruhu a mali doma určitý, hoc aj malý nehnuteľný majetok, poľnohospodársku pôdu.⁸⁸ Uplatňovanie uvedenej zásady na Ostravsku postihovalo v plnom rozsahu práve robotníkov z Kysúc, hoci prevažná časť z nich bola v období vrcholenia druhej hospodárskej krízy už nezamestnaná, prípadne zamestnaná len čiastočne, na tri dni týždenne, keďže mnohí z nich boli z práce vo Vítkoviciach a Ostrave uvoľnení hneď pri prvých prepúšťaniach. Preto v tlači uvádzaný počet sa nám zdá pravdepodobnejší, najmä ak pripomenieme, že počet nezamestnaných robotníkov, predtým pracujúcich v ostravských baniach a železiarňach, iba v obvode jediného notárskeho úradu v Turzovke bol v júni 1931 až 1440 osôb.⁸⁹

Podobne sa nám doteraz nepodarilo zistiť ani presnejšie údaje o počte robotníkov zamestnaných v rokoch tesne pred druhou hospodárskou krízou v žilin-

⁸¹ Pozri tab. 4.

⁸² Pozri tab. 2.

⁸³ R. J a š í k, *K otázke prohibície na Slovensku* (Zaviesť u nás aspoň kanadský zákon). *Kysucké hlasy* 6, č. 6 z 27. 3. 1932, 5.

⁸⁴ Pozri tu poznámku 44, 52 a 53.

⁸⁵ Pozri tab. 4.

⁸⁶ OA Čadca, rkp. M. K r e h u, *Hospodársky a sociálny vývoj Kysúc*.

⁸⁷ Robotnícke noviny z 13. 7. 1932, 4, uvádzajú, že na Ostravsku pracovalo z Kysúc až 6000 robotníkov aspoň dva týždne mesačne. Roku 1932 nepracoval vo Vítkoviciach však už ani jediný Slováč z Kysúc. Riaditeľstvo postupovalo najdrastickejšie voči Slovákom, hoci niektorí z nich pracovali vo Vítkoviciach až 30 rokov (pozri tu poznámku 21). Podobne aj *Kysucké hlasy* 6, č. 14 z 20. 7. 1932, 2.

⁸⁸ Lidové noviny zo 6. 4. 1933 (*Prepúšťanie robotníkov vo Vítkoviciach*).

⁸⁹ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 18/1931-prez. — Pozri aj *Kysucké hlasy* 6, č. 11 z 5. 6. 1932, 2 (*Nepokoje medzi nezamestnanými na Kysuciach*).

ských priemyselných podnikoch. Na základe relatívne nižšej pracovnej aktivity obyvateľstva dolných Kysúc v priemysle, ktorú možno vysvetliť aj vyššou rentabilitou poľnohospodárskej výroby a menšou odkázanosťou na doplnkové zdroje obživy, môžeme usudzovať, že ich počet v spomínanom období neprekročil číslo 800—1000 ľudí.

Z doterajších našich úvah vyplýva, že pracovnú aktivitu kysuckého obyvateľstva v priemysle v rokoch hospodárskej konjunktúry pred druhou hospodárskou krízou možno odhadnúť minimálne na 6000, maximálne na 8000 osôb. Je samozrejmé, že tento počet v období druhej hospodárskej krízy poklesol a v r. 1930 sa už pohyboval okolo 2000 osôb zamestnaných v priemysle alebo 3997 osôb zamestnaných v priemysle a živnostiach na Kysuciach dohromady.⁹⁰

Keďže počet obyvateľov zamestnaných v priemysle bol v pomere k počtu všetkého obyvateľstva veľmi nízky — a v tridsiatych rokoch počas hospodárskej krízy v dôsledku hromadného prepúšťania ešte viac poklesol — môžeme právom konštatovať, že bieda a hlad kysuckého obyvateľstva netkveli v tomto období len v prírodných podmienkach a v zastaralej agrotechnike či nízkej produktivite poľnohospodárskej malovýroby. Základné príčiny zlého sociálneho postavenia a nízkej životnej úrovne spočívali predovšetkým v kapitalistických výrobných vzťahoch, založených na útlaku a vykorisťovaní rovnako drobného roľníka, ako aj robotníka.

Je pochopiteľné, že vládnúca trieda usilovala sa všemožne zastrieť najmä skutočnosti, ktoré svedčili o nespravodlivom rozdelení vlastníctva výrobných prostriedkov a ziskov. Preto rozsah vtedajšej nezamestnanosti podstatne skresľovala.

Skresľovala ho dvojako. Na jednej strane tým, že za nezamestnaných pokladala iba tých robotníkov, ktorých vykazovali príslušné sprostredkovateľne práce, teda ktorí sa dali registrovať ako uchádzači o prácu. Na druhej strane nezamestnanosť skresľovala aj veľmi riedkou sieťou sprostredkovateľní práce na Slovensku, teda tým, že nezamestnaným sa neumožnilo dať sa registrovať. Kým v Čechách bolo v r. 1928 dohromady 252 okresných a zemských sprostredkovateľní práce, na Morave 29 a v Sliezsku 19, na Slovensku ich bolo v uvedenom roku iba 8.⁹¹ Inými slovami, vtedajšiu skutočnosť o sieti sprostredkovateľní práce možno vyjadriť aj tak, že kým v Čechách sa nezamestnanosť podľa úradných údajov podchycovala na 77,12 ‰, na Morave na 73,39 ‰ a v Sliezsku na 73,38 ‰, na Slovensku pri jestvujúcej sieti sprostredkovateľní práce nezamestnanosť sa dala

⁹⁰ Príručka, 34—35.

⁹¹ J. Jank o, *O nezamestnanosti*, 31—33. — J. Rosenkranz, *Zprostředkování práce a vystěhovalectví se zřetelem ke Slovensku*, sborník *Československé vystěhovalectví*, 55—57. — I. Karvaš, *Sjednocení*, 128, uvádza, že do konca r. 1930 bolo na Slovensku už 12 sprostredkovateľní práce, ktoré v decembri 1930 vykazovali spolu len 8260 nezamestnaných (registrovaných uchádzačov o prácu), hoci Štátny úrad štatistický zistil pri sčítaní ľudu už 39 245 nezamestnaných na Slovensku. Tento skreslený obraz zostavený sprostredkovateľňami práce zapríčinil, že najmä na Slovensku vznikla falošná predstava o hospodárskej situácii. Súčasne spôsobil, že Slovensko bolo pri každej akcii, podniknutej na odstránenie nezamestnanosti, veľmi ukraľované na finančných prostriedkoch. — Podobne J. Mlynárik, *Nezamestnanosť na Slovensku (1918—1938)*, Bratislava 1964, 63—64 (ďalej citujeme ako *Nezamestnanosť*).

zistiť iba na 48,23 0/0.⁹² Na Slovensku sa pôsobnosť sprostredkovateľní práce obmedzovala ďalej len na obvody alebo okresy, pre ktoré boli zriadené, a iba čiastočne sa dopĺňala činnosťou župných sprostredkovateľní (úradov) práce pre poľnohospodárske robotníctvo.⁹³ To v praxi znamenalo, že úradne (štatisticky) zistené údaje o rozsahu nezamestnanosti na Slovensku — a samozrejme aj na Kysuciach — majú veľmi relatívnu a obmedzenú platnosť, keďže sieť sprostredkovateľní práce nezodpovedala potrebám a ich údaje zas skutočnosti.

Uvedené konštatovanie možno v plnom rozsahu potvrdiť práve praxou zisťovania vývoja nezamestnanosti na Kysuciach. (Pozri tabuľku 6.⁹⁴)

Tabuľka 6

Nezamestnanosť podľa okresných úradov a sprostredkovateľní práce na Kysuciach r. 1923, 1931, 1932

Okres	Nezamestnanosť podľa hlásení						
	okt. 1923	jan. 1931	jan. 1932	okt. 1932		dec. 1932	
	OÚ	OÚ	OÚ	OÚ	SP	OÚ	SP
Čadca	464	2000	6458	7311	2132	(8381)	2987
Kysucké Nové Mesto	157	443	1089	1360	1122	(1600)	1440
s p o l u	621	2443	7547	8671	3254	(10 000)	4427

Nepresnosť úradných štatistík a skresľovanie rozsahu nezamestnanosti sa tu prejavuje obzvlášť vypukle hlavne v rokoch druhej hospodárskej krízy i po nej. Kým napríklad sprostredkovateľne práce hlásili ku koncu r. 1932 pre štatistické účely za okres Čadca 2987 a za okres Kysucké Nové Mesto 1440 registrovaných uchádzačov o prácu (spolu teda 4427), zatiaľ počet nezamestnaných podľa hlásení notárskych úradov iba v okrese Čadca bol 8381 osôb. Ak by sme počet skutočne nezamestnaných za dolné Kysuce stanovili odhadom na 1600 osôb, keďže presný údaj sa nám nepodarilo zistiť, vidíme, že počet skutočne nezamestnaných bol v tomto období na celých Kysuciach najmenej 10 000 osôb. Ak aj pripustíme, že údaje notárskych úradov možno považovať iba za približné, keďže pri rozsiahlom kopaničiarskom osídlení počet nezamestnaných sa skôr odhadoval,

⁹² J. Janko, *O nezamestnanosti*, 36. — I. Prechtl, *Za prácu III*, 146, uvádza, že v r. 1932 bolo na Slovensku už 24 sprostredkovateľní práce, pričom na jednu pripadlo priemerne 2039 km² a 138 787 obyvateľov, kým v Čechách len 226 km² a 30 899 obyvateľov. Táto situácia sa, pochopiteľne, silne odrážala na zisťovaní počtu nezamestnaných na Slovensku i na rozsahu poskytovaných podpôr v rámci rozličných štátnych akcií.

⁹³ J. Janko, *O nezamestnanosti*, 33.

⁹⁴ J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 244–245 (údaje podľa hlásení okresných úradov za október 1923, január 1931, január 1932 a október 1932). — OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 163/K/1932-prez. — M. Křeho, *K dejinám*, 51 (údaje podľa hlásení okresného úradu a sprostredkovateľne práce za október a december 1932). — Údaj 8381 nezamestnaných, hoci nie je presný a mali by sme ho pravdepodobne opraviť na 8810 nezamestnaných, uvádza aj J. Mlynárik, *Robotnícke hnutie*, 46. Ak by sme totiž vychádzali zo súčtov jednotlivých druhov nezamestnaných, ako ich v okrese Čadca zistili notárske úrady, vyšlo by výsledné číslo 8810 nezamestnaných.

Obr. 9. Horný Vadičov. Odev starca v období druhej hospodárskej krízy. Foto J. Pálka 1933 (zo starej fotografie reprodukovala I. Kleinová 1965)

ako presne zisťoval, i tak možno konštatovať, že údaje notárskych úradov boli podstatne bližšie k pravde a skutočnosti, nakoľko vychádzali zo znalosti miestnych pomerov.

Spomenuli sme, že oficiálna štatistika úplne skresľovala skutočný vývoj nezamestnanosti v ČSR, čo vo zvýšenej miere platí pre Slovensko a hlavne pre oblasti priemyselne zaostalé, akými boli aj Kysuce. Doložíme to rozborom údajov o nezamestnanosti k 1. decembru 1930 a k 1. januáru 1931. (Pozri tabuľku 7.⁹⁵)

T a b u ľ k a 7
Nezamestnanosť podľa sčítania ľudu a sprostredkovateľní práce
r. 1930

Oblasť	Počet nezamestnaných podľa hlásení		
	sčítania ľudu 1. 12. 1930	sprostredkovateľní 30. 11. 1930	okresného úradu 1. 1. 1931
ČSR	—	155 203	—
Čechy	188 844	114 831	—
Morava a Sliezske	61 776	30 756	—
Slovensko	39 245	8 260	—
Kysuce	—	—	2443

Pri hodnotení hoc aj neúplných údajov treba vychádzať z niekoľkých skutočností. Za prvé pri sčítaní ľudu v r. 1930 sa za zárobkovo činné pokladali aj osoby, ktoré v čase sčítania pre nedostatok práce už nemali nijaké zamestnanie.⁹⁶ To znamená, že sa podľa smerníc sčítania uvádzalo ich predchádzajúce zamestnanie, hoci v skutočnosti ich bolo treba zaradiť už do skupiny nezamestnaných. Za druhé pri nedostatku sprostredkovateľní práce v mnohých okresoch — a medzi ne patrili aj okres Čadca aj Kysucké Nové Mesto — nezamestnanosť sa sprostredkovateľňami práce ešte nevykazovala, hoci bolo už vtedy v nich veľa voľných a dlhší čas nezamestnaných pracovných síl. Iba tak si možno vysvetliť, že na Slovensku sprostredkovateľne práce zaznamenali k uvedenému dátumu len asi 1/5 všetkých skutočne nezamestnaných osôb.⁹⁷ Toto konštatovanie možno potvrdiť aj údajom, ktorý uvádzali okresné úrady k 1. januáru 1931, teda mesiac neskôr. Keďže ide o údaj zistený iba mesiac po sčítaní ľudu, možno ho pri znalosti chodu administratívy plne akceptovať ako údaj k 1. decembru 1930, teda k dátumu vlastného sčítania ľudu. Aj na základe uvedeného po-

⁹⁵ I. Prechtl, *Za prácu III*, 145. — K. Kořalková, *Hnutí*, 93, uvádza k tomuto dátumu nezamestnanosť v ČSR vyššiu o 1356 osôb, čo reprezentuje rozsah nezamestnanosti na území bývalej Podkarpatskej Rusi. — J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 244—247, uvádza nezamestnanosť podľa hlásení okresných úradov.

⁹⁶ J. Svetoň, *Obyvatelstvo*, 103.

⁹⁷ I. Prechtl, *Za prácu III*, 145—146, pripomína, že nepresnosti pri zisťovaní rozsahu nezamestnanosti na Slovensku muselo nakoniec priznať aj Ústredné združenie slovenského priemyslu, ktoré počet skutočne nezamestnaných odhadovalo trojnásobkom úradne oznámeného čísla.

Obr. 10. Horný Vadičov. Odev detí nezamestnaných v období druhej hospodárskej krízy. Foto J. Pálka 1933 (zo starých fotografií reprodukovala I. Kleinová)

rovnania možno konštatovať, že údaje sčítania ľudu o počte nezamestnaných sú bližšie k pravde ako údaje sprostredkovateľní práce, hoci ani údaje sčítania ľudu nemožno akceptovať, keďže nezamestnanosť zakrývali zaraďovaním ľudí už nezamestnaných do skupín predchádzajúceho zamestnania.

Počet nezamestnaných na Kysuciach svoje vyvrcholenie dosiahol koncom r. 1932, pričom pokles v nasledujúcich rokoch bol veľmi pomalý, takže možno hovoriť o trvalej nezamestnanosti. (Pozri tabuľku 8.⁹⁸)

Uvedená tabuľka — hoci berieme zámerne údaje sprostredkovateľní práce, ktoré sú podstatne nižšie, a nie údaje notárskych úradov; ide teda o údaje, ktoré vôbec nevystihujú rozsah skutočnej nezamestnanosti, pripúšťajú však dlhotrvajúcu nezamestnanosť — zaznamenáva minimálny pokles. To znamená, že hospodárska kríza v tridsiatych rokoch doľahla na obyvateľstvo Kysúc obzvlášť hrozivo a takmer vôbec neprešla po svojom skončení ako v iných oblastiach do konjunkturálneho vzostupu priemyselnej výroby. Nezamestnanosť sa tu cititeľnejšie začala zmenšovať až v polovici r. 1937, keď orientácia priemyslu na vojenskú výrobu postupne obmedzovala jej pôsobenie. Stalo sa to hlavne po rozšírení zbrojárskej výroby v Považskej Bystrici a Dubnici, kam začalo odchádzať nezamestnané robotníctvo z Kysúc, ďalej po začatí opevňovacích prác v Novom Bohumíne a po vzostupe železiarskej výroby vo Vítkoviciach i v Trinci.⁹⁹

V tejto súvislosti — práve vo vzťahu k niektorým druhom doplnkových zamestnaní — nás zaujíma otázka, k akým pôvodným povolaniam patrili registrovaní nezamestnaní robotníci na Kysuciach; inými slovami, ktoré odvetvia výroby zasiahla v tejto oblasti druhá hospodárska kríza najsilnejšie. (Pozri tabuľku 9.¹⁰⁰)

Na základe výkazov jednotlivých notárskych úradov možno zistiť, že hospodárska kríza skoro rovnako zasiahla všetky druhy povolania, ktoré boli na Kysuciach zastúpené. Zasiahla nielen väčšiu časť priemyselného robotníctva, ale aj takmer všetkých poľnohospodárskych robotníkov, a to stálych (sluhov a nádeníkov) i sezónnych (žatvárov a repárov). Hoci údaje z r. 1932 neuvádzajú ešte remeselníkov a drobných živnostníkov ako osobitnú skupinu nezamestnaných, na základe celkovej hospodárskej situácie možno predpokladať, že mnohí z nich pre hospodársku a odbytovú krízu obmedzili alebo úplne zastavili svoju výrobu.

Aby sme kvôli porovnaniu rozsahu nezamestnanosti použili odhad o pracovnej aktivite kysuckého obyvateľstva v priemysle, ako sme ho stanovili minimálnym

⁹⁸ J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 248. — Kysucké hlasy 7, č. 5 zo 14. 3. 1933, 2 (*Drobné chýry*), nezamestnanosť v marci 1933 sa uvádza takto: okres Čadea — 3085, okres Kysucké Nové Mesto — 1655 osôb.

⁹⁹ Pozri list Krajinského úradu v Bratislave č. 137.253/9/1937 zo 4. 5. 1937, adresovaný riaditeľstvám železiarní vo Vítkoviciach a v Trinci a riaditeľstvu uhoľných baní v Karvinej, uložený v kópii v OA Čadea, fond Notársky úrad Vysoká nad Kysucou č. 87/1937-prez.

¹⁰⁰ J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 244–245 (údaje k 31. januáru 1932). — M. Krcho, *K dejinám*, 51 (údaje k 31. decembru 1932 a 1937). Upozorňujeme, že k 31. decembru 1932 počet nezamestnaných priemyselných a poľnohospodárskych robotníkov podľa hlásení notárskych úradov bol 8810, Okresný úrad v Čadci zahlásil však len 8381. Pozri tu poznámku 94.

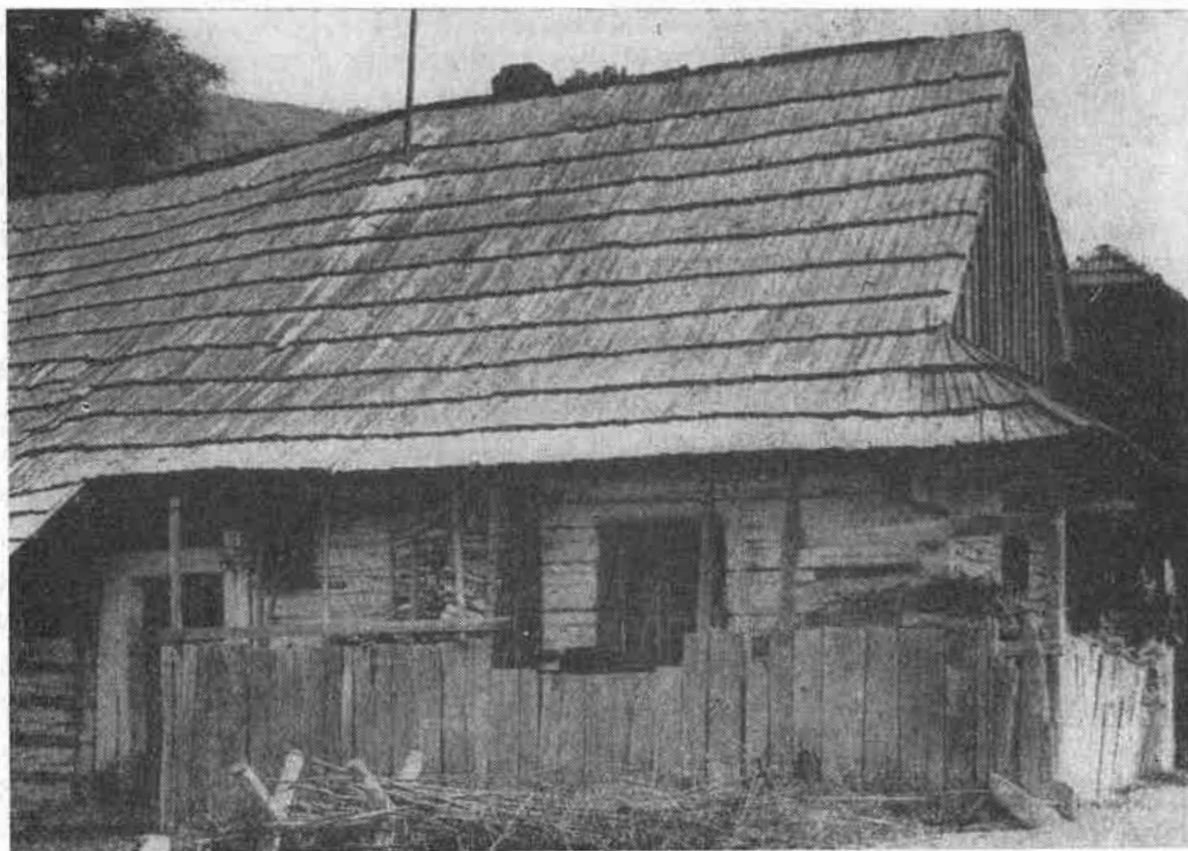
T a b u l k a 8
Nezamestnanosť podľa sprostredkovateľní práce na Kysuciach
r. 1933, 1937, 1938

Okres	Nezamestnanosť podľa sprostredkovateľní práce		
	marec 1933	marec 1937	marec 1938
Čadca	2928	3155	1862
Kysucké Nové Mesto	1618	1357	925
s p o l u	4546	4512	2787

T a b u l k a 9
Štruktúra nezamestnaných na Kysuciach
r. 1932 a 1937

Okres	Rok	Počet nezamestnaných	z toho			
			priemyselných robotníkov	stálych	sezónnych	remeselníkov
				poľnohospodárskych robotníkov		
Čadca	31. 1. 1932	6458	1777	1761	2920	—
Kysucké Nové Mesto		1089	145	123	821	—
s p o l u		7547	1922	1884	3741	—
Čadca	31. 12. 1932	8381	2834	1648	4328	—
Čadca	31. 12. 1937	5060	1344	3564		152

číslom 6000 osôb, znamenalo by to, že druhá hospodárska kríza zasiahla v tejto oblasti priamo najmenej $\frac{3}{4}$ robotníkov predtým zamestnaných v priemysle vôbec. Ak by sme použili odhad maximálnej pracovnej aktivity, pri nezamestnanosti, ktorú vykazovali sprostredkovateľne práce napríklad v marci 1933, dospejeme k záveru, že hospodárska kríza priamym prepustením z práce zasiahla vyše polovice priemyselného robotníctva. Ďalšia časť bola postihnutá nepriamo, predovšetkým obmedzením počtu pracovných dní alebo hodín do týždňa, znížením miezd, odbúraním niektorých sociálnych výdobytkov ap. Ak pritom ešte uvážime, že rodiny na Kysuciach boli v tomto období mnohodetné a že poľnohospodárska malovýroba bola tu vždy nerentabilná, vidíme, ako hlboko zasiahla druhá hospodárska kríza do sociálneho postavenia obyvateľstva a ako podstatne znížila už aj tak veľmi nízku životnú úroveň ľudu v tejto oblasti. Neprekvapuje preto, že sa tu objavila nielen akútna bieda, ale aj hlad a zo zúfalstva vyplývajúci nadmerný alkoholizmus ako lokálne zvláštnosti sociálnych dôsledkov tejto hospodárskej krízy.

Obr. 11. Zborov nad Bystricou, Zrubový dom krytý šindľom z konca 19. stor. Foto A. Pranda 1963

Obr. 12. Zborov nad Bystricou, Štvorcový obytný dom. Foto A. Pranda 1963

Otázok hladu sme sa čiastočne už dotkli v súvislosti s vysťahovalectvom, preto si ich teraz všimneme iba z hľadiska počtu hladujúcich rodín a ľudovej stravy.

Obdobia hladu boli na Kysuciach časté aj v minulých storočiach. Najznámejšie boli tzv. hladové roky, v ktorých úrodu zničili povodne alebo rozličné choroby poľnohospodárskych plodín a ľud pre nedostatok možností inej obživy hladoval a usiloval sa vysťahovať.¹⁰¹ Obyvateľstvo v rokoch neúrody a hladu jedávalo aj niektoré druhy bylín a tráv, do ktorých neraz pridávalo aj piliny z bukového dreva. Tak v hladových rokoch v polovici 19. stor. bolo obvyklé, že obyvateľstvo na Kysuciach nemlelo múku z čistého zrna, ale z posekanej ovsenej slamy, z pliev alebo z rozdrvenej bukovej kôry. Na zmiernenie hladu používalo často pýr (*radix graminis*), lobodu (*striplex hortensis et campestris*), sporiš (*poligonum centum*), žihľavu (*urtica maior*), lúčnu i záhradnú zajačiu kapustu (*sonchus oleraceum*), púpavu, lopúchové listy ap.¹⁰² V rokoch hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch nášho storočia hlavnou potravou boli už zemiaky a kapusta. No nešlo o zemiaky zdravé a neškodné. Nakoľko v týchto rokoch neúrody zavinieli časté dažde, zemiaky sa vykopali za mokrého počasia a už zhnité sa sušili na povalách, kde zamrzli. Takto usušené, zamrznuté a zhnité zemiaky obyvateľstvo Kysúce mlelo na žarnovoch a — ako uvádza okresný náčelník z Čadce v liste adresovanom Krajinskému úradu v Bratislave dňa 15. apríla 1934 — miešalo s múkou a tak z nich pieklo akési pagáče. Tieto pagáče boli však nielen nevyživné, ale zo zdravotných ohľadov priamo nebezpečné.¹⁰³

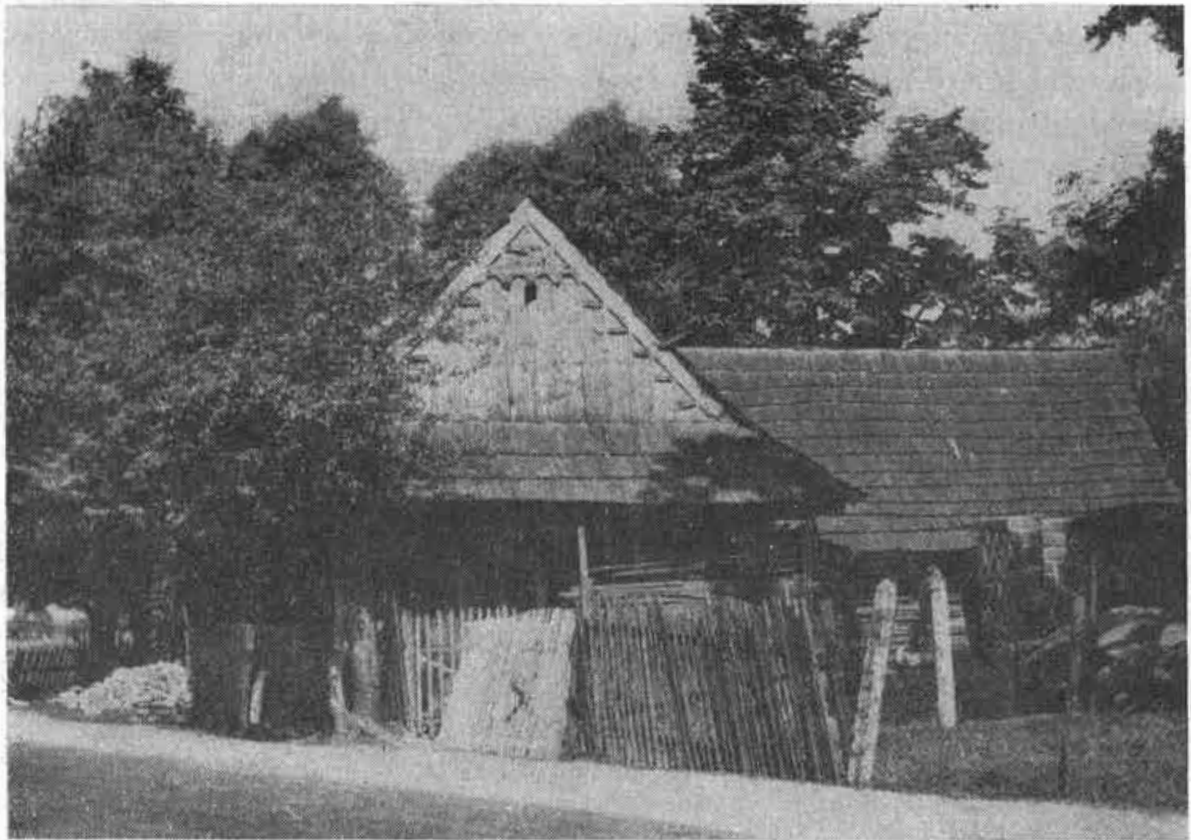
Trvalá nezamestnanosť mala za následok ďalšie prehlbovanie biedy a hladu nielen v rodinách priemyselných robotníkov, ale aj drobných roľníkov a maloživnostníkov. Preto ako odozvu na rastúci počet protestov a manifestácií či hladových pochodov začali okresné orgány zisťovať presný počet hladujúcich rodín. Na základe prvého zisťovania notárskych úradov odhadlo sa množstvo hladujúcich rodín v bývalom okrese Čadca v r. 1934 na 1453.¹⁰⁴ Toto číslo však vôbec nevystihovalo rozsah skutočne hladujúcich rodín, nakoľko ich počet bol podstatne vyšší. Potvrdzujú nám to údaje ďalšieho zisťovania v rámci okresu, ktoré spresnilo počet hladujúcich rodín v tom istom roku na 2481, čo v porovnaní s predchádzajúcim číslom zaznamenalo zvýšenie o 70,75 %.

¹⁰¹ E. Kovács, *Slovenské roľníctvo*, 54, 71, 116, uvádza, že v r. 1845 obyvateľstvo obce Lutiše zápasilo so smrťou vyhladovaním a 180 rodín chcelo opustiť svoje domovy, pričom podobný obraz bol v r. 1846 aj v Novej Bystrici, Starej Bystrici, Ricčnici, Radôstke, v Turzovke atď. Pozri aj Zápisnicu z kongregácie Trenčianskej župy z r. 1846, č. 1349, 1350 a z r. 1847, č. 153, 1632 a 1640 v ŠA Nitra. — Podobne R. Matter, *Kysucký dejepis*, 99. — I. Hálek, *Zápisky*, 33–34. — Pozri aj literatúru uvádzanú tu v poznámke 61.

¹⁰² R. Matter, *Kysucký dejepis*, 99. — E. Kovács, *Slovenské roľníctvo*, 68–69, uvádza pre Oravskú Lesnú (Erdútku), čo možno v plnej miere aplikovať aj na celé Kysuce, že strava hladujúcich rodín sa skladala z troch zložiek: z ľanových pliev, zo sena namrvenej múky a z pilín bukového dreva. Zámožnejší k tomu pridávali ešte ovsenú múku a varili tzv. polievku alebo piekli posúch zvláštnej vône.

¹⁰³ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 696/9/1934-prez. — M. Křeho, *K dejinám*, 52.

¹⁰⁴ M. Křeho, *K dejinám*, 50–51. — OA Čadca, fond OÚ Kysucké Nové Mesto č. 123/1935. Okresný úrad dňa 21. januára 1935 podáva v ňom zprávu o nebezpečí hladu aj na dolných Kysuciach, ktorý hrozil v tom čase 1235 osobám (podľa nášho názoru šlo pravdepodobnejšie o tento počet rodín, nie osôb).

Obr. 13. Krásno nad Kysucou (osada Kalinovo). Zrubový dom zo začiatku 20. stor. Foto A. Pranda 1963

rodín na horných Kysuciach bol v obvodoch týchto notárskych úradov: Makov — 232 hladujúcich rodín, Turzovka — 725, Vysoká nad Kysucou — 183, Olešná — 137, Zákopčie — 140, Čadca — 286, Čierne — 160, Svrčinovec — 140, Oščadnica — 135.¹⁰⁵ Ak k tomuto počtu prirátame ešte hladujúce rodiny na dolných Kysuciach (v bývalom okrese Kysucké Nové Mesto sa však ich počet takto nezisťoval, hoci úrady boli nútené zaoberať sa aj otázkou hladu),¹⁰⁶ výsledný počet by bol v tomto období zaiste okolo 4500 hladujúcich rodín. Ak by sme toto číslo vynásobili priemerným počtom osôb v rodine hoc aj z r. 1962, keď sa štatisticky vykazovalo 4,9—5,4 osôb na jeden byt (rodinu)¹⁰⁷, zistíme, že na Kysuciach v období vrcholenia druhej hospodárskej krízy dokázateľne hladovalo 22 000—24 500 ľudí, teda až okolo 32,2 % všetkých obyvateľov. Zdá sa, že toto obdobie urýchlilo aj proces rozpadu posledných zvyškov veľkorodiny, ktoré sa

¹⁰⁵ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 676/9/1934-prez. uvádza M. K r e c h o, *K dejinám*, 51.

¹⁰⁶ Skutočnosť, že aj na dolných Kysuciach bolo mnoho hladujúcich rodín, hoci sa ich počet úradne nezisťoval, pozri príslušné spisy v OA Čadca, fond OÚ Kysucké Nové Mesto č. 123/1935-adm., č. 6190/1935-adm. atď. Pozri tu aj poznámku 104.

¹⁰⁷ ONV Čadca č. 0284/63, 10, uvádza v r. 1962 ako celookresný priemer 4,9 osôb. — *Návrh hospodárskeho rozvoja okresu Čadca (textová časť)*. Základný podkladový materiál spracovali pracovníci Štátneho ústavu rajónového plánovania v Bratislave, Bratislava 1961, 68, uvádza za okres Čadca priemer 4,8 osôb, za kopanice však 5,4 osôb na jeden byt (ďalej citujeme ako ŠÚRP Bratislava č. 0124/61). Pripomínáme, že v minulosti, pred rozpadom veľkorodiny na Kysuciach, bol priemer osôb na jeden byt (dom) podstatne vyšší.

dovtedy udržiavali hlavne v obciach s kopaničiarskym osídlením zásluhou určitej izolovanosti na samotách a osadách i pomaly sa meniacich foriem spôsobu obrábania pôdy a celkového života.

Oprávnenosť tohto nášho prepočtu doložíme na konkrétnom príklade. Ním sa usilujeme dokázať, že samotné číslo úradne registrovaných nezamestnaných nás nesmie zvädzať k domnienke, ako by tu nešlo o väčší počet ľudí. Pri posudzovaní počtu nezamestnaných alebo aj počtu hladujúcich rodín treba totiž vychádzať z poznatku, že pri systéme mnohodetnej rodiny, ktorý bol na Kysuciach v minulosti všeobecný, bolo na nezamestnaného člena rodiny výživou odkázaných viacero osôb. Na ilustráciu uvedieme príklad z Kysuckého Nového Mesta. Koncom r. 1931 bolo tu z celkového počtu 2640 obyvateľov iba 294 registrovaných nezamestnaných uchádzačov o prácu. Títo nezamestnaní sa však starali o 1032 členov rodiny. Ak prirátame počet členov rodiny k počtu nezamestnaných, zistíme, že dôsledkami nezamestnanosti bolo v tomto prípade priamo postihnutých 1326 osôb, čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo až 50,3 % všetkých obyvateľov mestečka.¹⁰⁸ Netreba osobitne upozorňovať, ani zdôrazňovať, že taká istá bola situácia aj v Čadci i v ostatných obciach na Kysuciach.

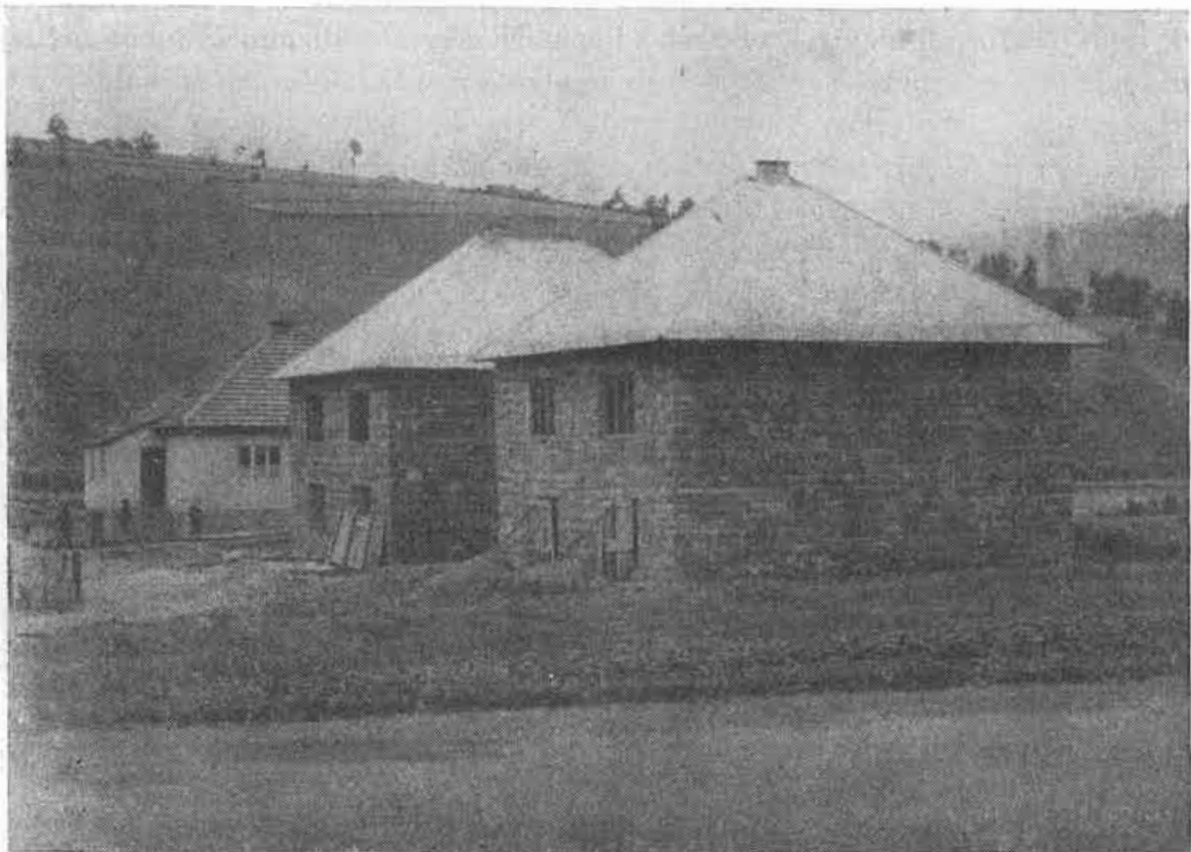
V súvislosti so zisťovaním počtu hladujúcich rodín je príznačné, ako sa prezídium Krajinského úradu v Bratislave usilovalo vplývať na presné rozlišovanie biedy a hladu. V liste adresovanom Okresnému úradu v Čadci osobitne upozorňovalo, že treba presne rozlišovať, v ktorých obciach ľud naozaj hladuje a v ktorých len trpí biedou, lebo „to je veľký rozdiel: bieda na Kysuciach bola vždy, ľudia však nehladovali“.¹⁰⁹

Katastrofálna bieda a nebyľalý rozsah hladu v r. 1934 prinútili dokonca aj samého okresného náčelníka v Čadci opísať sociálne pomery obyvateľstva v osobnom liste prezidentovi republiky, v ktorom ho žiadal o mimoriadny prídel 12 vagónov ryže pre hladujúce rodiny. Ide o dokument nielen veľmi zaujímavý, ale pre sociálne pomery i pre nami sledované doplnkové zamestnania v tomto období aj výstižný od reprezentanta štátnej moci, ktorý dobre poznal situáciu v okrese a miestne pomery a ktorého nemožno ani v najmenšom upodozrievať, že by bol nadŕžal alebo strnil pracujúcemu ľudu, preto odcitujeme jeho list v podstatnom výťahu.

„Konám nielen úradnú, ale aj humánnu povinnosť, keď sa dovolávam vzácnjej pozornosti Vašej . . . pre kraj, ktorý ačpráve komunikačne dobre prístupný, predsa len trpí pomerami v miere, ako snáď len na niektorých miestach Podkarpatskej Rusi . . . Obce bez výnimky sú nemajetné s neobyčajne vysokou populáciou. Obyvateľstvo žilo zväčša z obchodu s drevom, kým malo (drevo) akú-takú cenu. Mnoho ľudí chodilo ako podomoví obchodníci po svete (Nemecko, Rakúsko, Maďarsko, Rusko atď.), skromný zárobok donášala drotárka, práca v baniach na Ostravsku a železiarňach v Sliezske. Mnoho ľudí držala na povrchu Amerika a cudzozemsko vôbec. Výnos z polí bol minimálny a aj v dobe, keď bolo na

¹⁰⁸ Pozri tu poznámku 86.

¹⁰⁹ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 472/1932-prez. — M. K r e h o, *K dejinám*, 54.

Obr. 14. Krásno nad Kysucou (osada Kalinovo). Štvorcové obytné domy. Foto A. Pranda 1963

dokúpenie slamy, hnojív a semien. Dorobilo sa zemiakov, ovsu, niečo raže a kapusty. Spoločná držba pasienkov znemožňuje mnohé dobré snahy o zlepšenie chovu dobytku, ktorý je biedny pre nedostatok krmiva, a preto menejcenný, k čomu prispel (aj) pokles cien dobytku. Je to jediný dôchodok takého biedneho hospodárstva, ktorý následkom vyššie uvedeného nevystačí na živobytie rodiny s troma až desiatimi deťmi. Niet šatstva, niet peňazí, obuvi a ostatných potrieb, medzi ktorými najmä treba spomenúť bremeno dlžôb na tunajšom súdnom obvode okolo 10 miliónov korún, čo je priamo hrozné. Hospodárstva, ktoré sú niečo väčšie a menej zaťažené, kde bola aká-taká rezerva z lepších rokov, aspoň vegetujú. Horšie je (to) s tými, ktorí aj bez dlžôb by neboli schopní vyživiť sa cez zimu skoro výhradne len zo stravovacích lístkov. Mnohí ľudia, požívajúci podporu štátnej stravovacej akcie, na základe novej úpravy Ministerstva sociálnej starostlivosti boli z podpory nezamestnaných vylúčení a živili sa tajne žobraním po okolí, lebo práce tu doteraz niet. Z okresu čadčianskeho chodilo na sezónne práce asi 3000 poľnohospodárskych robotníkov, dnes ich je doma 90 %. Je obava, že vystupňovanú biedu využijú podvrtné živly k svojim nekalým cieľom.¹¹⁰

Už sme citovali aj zo sprievodného listu okresného náčelníka v Čadci, ktorý poslal prezídiu Krajského úradu v Bratislave spolu s okresným výkazom

¹¹⁰ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 231/1934-prez. — M. Krcho, *K dejinám*, 49–50.

o počte hladujúcich rodín,¹¹¹ preto ho tu nebudeme opakovať. Na dokreslenie sociálnych pomerov v tomto období uvedieme aspoň jeden citát z miestnej tlače:

„Lud od hladu schne, chorý je a umiera. V dome nenájdeš ani jeden kilogram živnosti. Otec zatína päsťe, matka plače, deti plačú a prosia: Dajte nám aspoň kilogram ovsenej múky. Včera som predal poslednú kravičku na živnosť a čo dám potom svojej rodine?“¹¹²

Zúfale sociálne pomery, hroznú biedu a hlad ešte viac prehľbovala aj zvýšená zadlženosť obyvateľstva a naďalej vzrastajúci počet exekúcií. Roku 1934 malo napríklad 42 rodín v Čadci dlžobu vo výške 113 000 Kč,¹¹³ priemerne teda na jednu rodinu okolo 2690 Kč. Požičiavanie peňazí sa uskutočňovalo za neuveriteľných úžerníckych podmienok. Hoci bol na Kysuciach zaužívaný 7 0/0 úrok z pôžičky, v období hospodárskych kríz úroková sadzba vzrastala až na 30 0/0.¹¹⁴ Túto situáciu často využívali rozliční špekulanti, ktorí neraz dohnali zadlžených ľudí až do exekúcie, čím si možno vysvetliť ďalšie zvýšenie počtu exekúcií v r. 1933 až na 4000.¹¹⁵

Špecifickým lokálnym problémom, ktorý ešte viac prehľboval biedu a hlad hlavne v obdobiach hospodárskych kríz, bol alkoholizmus. Jeho korene treba hľadať jedine v ťažkých, priamo neznesiteľných hospodársko-sociálnych pomeroch obyvateľstva, v jeho zúfalstve v rokoch nezamestnanosti, biedy a hladu, ktoré tu boli trvalým javom. Hoci ČSR sa problém alkoholizmu usilovala riešiť hneď v r. 1918 tým, že zrušila všetky licencie na výčap liehových nápojov,¹¹⁶ za daných hospodárskych pomerov a pri nízkej životnej úrovni hlavne v obdobiach zvýšenej biedy a hladu mali tieto opatrenia iba relatívnu platnosť. Je pravda, že poklesla spotreba alkoholu úradne registrovaného, no zvýšilo sa pitie liehu denaturovaného, na Kysuce dopravovaného hlavne zo Sliezska a Moravy,¹¹⁷ čiastočne pašovaného aj z Poľska,¹¹⁸ ďalej pitie hofmanských kvapiiek, alpy a iných výrobkov doma pripravovaných. Zaujímavé je porovnať, ako vzrastal —

¹¹¹ Pozri tu poznámku 103.

¹¹² Naše hlasy z 12. 4. 1935 cituje M. K r e c h o, *K dejinám*, 52.

¹¹³ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 362/1934-prez. — M. K r e c h o, *K dejinám*, 52.

¹¹⁴ M. K r e c h o, *K dejinám*, 52, 145, uvádza konkrétny prípad, že z dlžoby 6000 Kč sa ročne platilo až 1800 Kč úrokov.

¹¹⁵ M. K r e c h o, *K dejinám*, 10, 57. — P. R a p o š, *Priemysel*, 48, uvádza na základe Československého ekonomického bulletinu MZO, Praha 1953, 11, že v rokoch 1928—1934 bolo iba na Slovensku okolo 44 000 exekúcií, ktoré ožobráčili vyše 200 tisíc roľníkov aj s ich rodinami. — J. S v e t o ň, *Obyvateľstvo*, 125, uvádza, že v r. 1933 pripadalo na Slovensku priemerne 1965 Kč dlžoby na jeden hektár pôdy. V skupine malých roľníkov bola však dlžoba priemerne už 3000—4000 Kč, pričom vyše 35 0/0 roľníkov bolo zadlžených sumou, ktorá presahovala 4000 Kč na jeden hektár pôdy. Tu autor uvádza aj vzrast počtu exekúcií v rokoch 1929—1933 na Slovensku a na území bývalej Podkarpatskej Rusi.

¹¹⁶ Zákon z 10. decembra 1918 cituje M. S t r h a n, *Kríza priemyslu*, 177, 192. — Podobne I. H á l e k, *Zápisky*, 39.

¹¹⁷ Najväčším strediskom tohto pašovania bola Moravská Ostrava. Tu sa denaturovaný lieh kupoval po 10 Kč za liter, no na Kysuciach sa po rozriedení predával najmenej so 100 0/0 ziskom. Pozri Kysucké hlasy 7, č. 8 z 1. 5. 1933, 3 (*Všeličo*); Kysucké hlasy 5, č. 9 z 24. 5. 1931, 2; Kysucké hlasy 6, č. 21 z 13. 11. 1932, 3 (*Drobné chýry*).

¹¹⁸ Kysucké hlasy 6, č. 8 z 24. 4. 1932, 2 (*Zaujímavosti zo zasadnutia krajinskej protialkoholickéj komisie*).

aj napriek ustanoveniam zákona, rozličným akciám krajskej protialkoholickéj komisie, zakladaniu abstinentských spolkov a rozšírenej osvetovej činnosti — počet krčiem na Kysuciach. (Pozri tabuľku 10.¹¹⁹)

Tabuľka 10
Vzrast krčiem, výčapov a predajní liehovín na Kysuciach
r. 1918, 1933

Okres	Počet výčapov a predajní		
	1918	1933	
	výčapy	výčapy	predajne
Čadca	84	114	86
Kysucké Nové Mesto	48	83	63
s p o l u	132	197	149
Žilina	217	195	117
Bytča	37	84	31

Tabuľka dokumentuje nielen ohromný vzrast krčiem (výčapov), ale aj ďalších príležitostí k nákupu liehových nápojov v pečatených fľašiach. Ak by sme uvádzané čísla vyjadrili v percentách, zistíme, že na horných Kysuciach počet krčiem za 15 rokov platnosti protialkoholického zákona vzrástol o 35,7 0/0, na dolných o 72,9 0/0. Počet príležitostí k nákupu liehovín sa však zvýšil nepomerne prudšie. V úradne povolených krčmách a predajniach sa na horných Kysuciach zvýšila príležitosť k nákupu o 138 0/0, na dolných dokonca o 204 0/0. Ak ešte pripomenieme, že v niektorých obciach bol počet krčiem neúmerne vysoký (v r. 1930 bolo v Turzovke napríklad 28 krčiem, v Makove 14, v Kysuckom Novom Meste 13, v Starej Bystrici 8¹²⁰ atď.) a že ich počet vysoko prekračoval zákonom stanovenú hranicu jednej krčmy na 500 obyvateľov,¹²¹ prípadne že iba v roku 1929 sa na dolných Kysuciach vypilo liehovín až za 7 miliónov Kč,¹²² zdá sa, že tento problém nemusíme viac rozvádzať. Čísla hovoria samy za seba. V tejto súvislosti treba však pripomenúť, že „od prevratu nezahučal tu ani jeden komín novej továrne“, že obyvateľstvo bolo podporované len tým, čo „vysťahovalci poslali zo sveta, ak sa im niečo podarilo krvopotne vyrobiť“,¹²³ a obraz

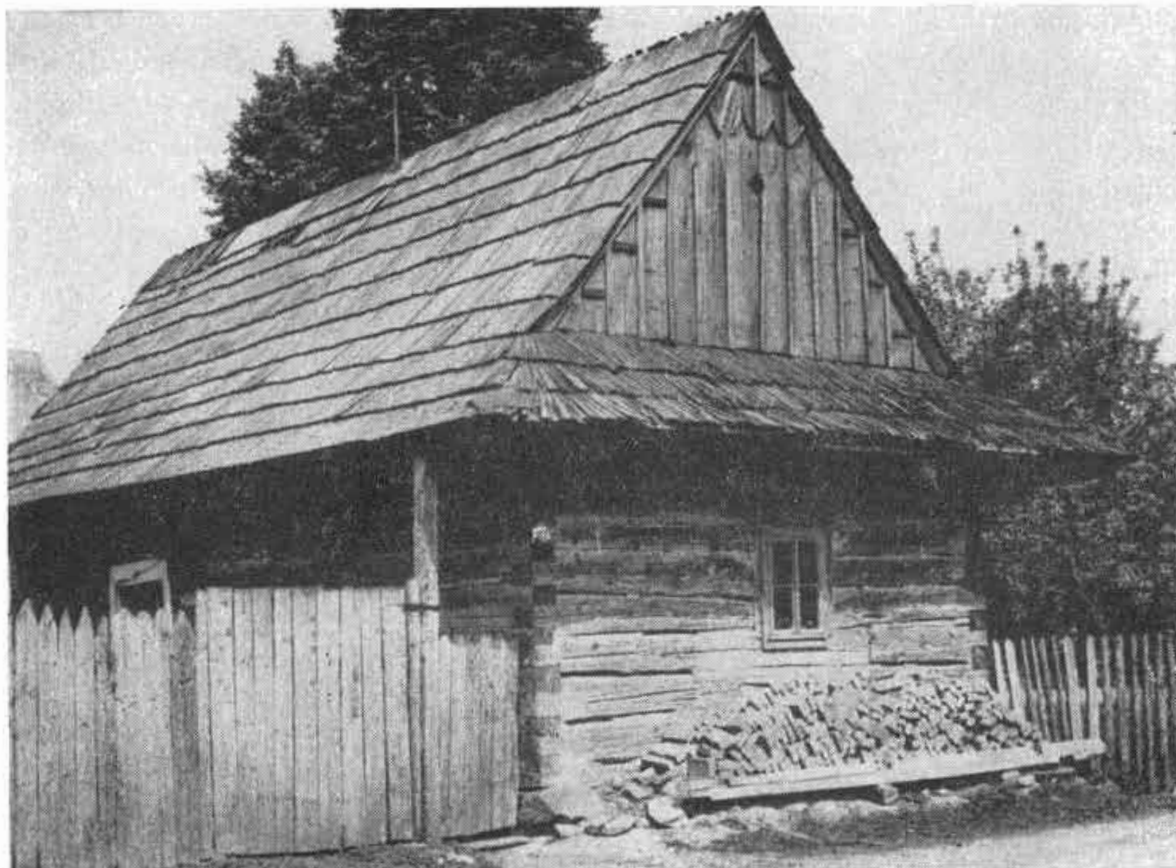
¹¹⁹ Príručka, 79. — Kysucké hlasy 7, č. 10 zo 4. 6. 1933, 4. — Podobne aj M. Krcho, *K dejinám*, 14, 143.

¹²⁰ Príručka, 79. — M. Krcho, *K dejinám*, 143.

¹²¹ Kysucké hlasy 6, č. 12 z 19. 6. 1932, 1 i č. 14 z 30. 9. 1932, 4. Pre zaujímavosť uvedieme, že v Poľsku sa v tomto období povoľovala jedna krčma na 2000 obyvateľov. V Starej Bystrici pripadla jedna krčma na 379 obyvateľov, v Turzovke na 313, v Makove na 190 a v Kysuckom Novom Meste dokonca len na 187 obyvateľov.

¹²² Národné noviny č. 59 z 20. 5. 1932. — Kysucké hlasy 6, č. 12 z 19. 6. 1932, 1—2. Podľa prepočtu pripadlo teda na každého obyvateľa z bývalého okresu Kysucké Nové Mesto ročne liehových nápojov za sumu vyše 220.— Kč.

¹²³ Kysucké hlasy 6, č. 6 z 27. 3. 1932, 5.

Obr. 15. Klubina. Zrubový dom z konca 19. stor. krytý šindľom. Foto A. Pranda 1963

o hospodársko-sociálnych pomeroch obyvateľstva a jeho životnej úrovni sa nám vykreslí ešte úplnejšie, plastickejšie a otrasnejšie.

No nielen týmto možno charakterizovať pomery kysuckého obyvateľstva počas druhej hospodárskej krízy. Bieda, hlad a veľmi obmedzené možnosti slušnej a dôstojnej obživy spôsobili, že mnoho nezamestnaných a hladujúcich obyvateľov sa obrátilo k žobraniu. Šlo pritom nielen o žobranie úradne povolené,¹²⁴ ale najmä o nepovolené, uskutočňované pod titulom niektorých doplnkových zamestnaní. Heslo prezidenta republiky, že prvou povinnosťou musí byť, aby u nás nebolo žobrákov,¹²⁵ bolo obrátené zásluhou hospodárskych kríz naruby, keďže už prvé sčítanie ľudu zaregistrovalo na Slovensku 2910 žobrákov, druhé už 5422. To boli, pravda, iba žobráci „z povolania“. Koľko ich bolo v skutočnosti, hlavne v období druhej hospodárskej krízy, nebude možné nikdy zistiť.

Príznačný pre vtedajšie pomery je prípad hromadného žobrania Kysučanov na Ostravsku, o ktorom sa dosť naširoko zmieňovala aj súčasná denná tlač.¹²⁶

¹²⁴ Pozri početné spisy v OA Čadca, fond OÚ Čadca i fond OÚ Kysucké Nové Mesto (tu napríklad z r. 1929, č. 68, 336; z r. 1931, č. 2239, 2581, 4361 atď.). — Pre obdobie 19. stor. pozri E. Kovács, *Slovenské roľníctvo*, 72–73.

¹²⁵ J. Svetoň, *Obyvateľstvo*, 140.

¹²⁶ Polední ostravský deník č. 20 z 25. 1. 1933. — Podobne Kysucké hlasy 7, č. 3 z 12. 2. 1933, 1.

Slo o „celé armády žobrajúcich mladíkov, ktorí obťažovali ostravských občanov a vyžobrávali si peniaze . . . a vyhovárajú sa na biedu Slovenska, vzbudzovali útrpnosť u ostravských občanov . . . Podarilo sa zistiť, že v opustenom Wilczkovom veľkostatku medzi Sliezsťou Ostravou a Kunčičkami a v okolitých opustených bytoch, maštaliach a podobných miestach zdržovalo sa do 150 Slovákov, ktorí sa živili len žobrotou, a to na organizovanom základe . . . Sú to všetko Slováci-drotárici . . . Pri razii bolo zadržaných celkom 60 osôb väčšinou mladistvých. Všetci sú zo Slovenska, najviac je ich z okolia Čadce, Kysuckého Nového Mesta a Krásna nad Kysucou. Všetci mali pôvodne zamestnanie, pracovali doma na majetku alebo boli na práci u gazdov . . . Každý musel vyžobrať denne najmenej 10 Kč.¹²⁷ Ak by sme údaje o rozsahu žobrania drotárikov (džarkov) a podomových obchodníkov pokladali za novinársky čiastočne nadsadené, predsa nemožno uprieť, že mnohí nezamestnaní a hladujúci obyvatelia Kysúc nemali v tomto období iného východiska. Žobranie bolo im poslednou možnosťou, pomocou ktorého sa pri absolútnom nedostatku pracovných príležitostí v priemysle a pri obmedzenom zárobku v niektorých doplnkových zamestnaniach usilovali ako-tak udržať pri živote. Bolo najnižším stupňom, kam až v období hospodárskych kríz klesali početní obyvatelia Kysúc, živiaci sa drotárstvom alebo podomovým obchodom s drobným galantérnym tovarom.

Je pochopiteľné, že takéto životné podmienky mali nepriaznivý vplyv aj na zdravotný stav obyvateľstva a na jeho úmrtnosť. Tuberkulóza a trachóm boli tu hlavnými chorobami, ktoré spolu s hladom a podvýživou priamo geometrickým radom zvyšovali hlavne úmrtnosť mladých ľudí a detí, pričom úmrtnosť dojčiat bola najvyššia. Už v r. 1900 bola v Trenčianskej župe najvyššia úmrtnosť na Slovensku; na 1000 obyvateľov zomieralo až 31,7 ‰.¹²⁸ Roku 1930 na dolných Kysuciach na 1000 zomrelých pripadlo až 408 dojčiat (40,8 ‰), pričom 90 ‰ z nich zomrelo následkom nedostatočnej a zlej výživy, teda nepriamo pod vplyvom všeobecného hladu.¹²⁹ Na horných Kysuciach v období 1919—1928 na 9744 zomrelých bolo 3213 dojčiat do jedného roku svojho života,¹³⁰ teda takmer 33 ‰.

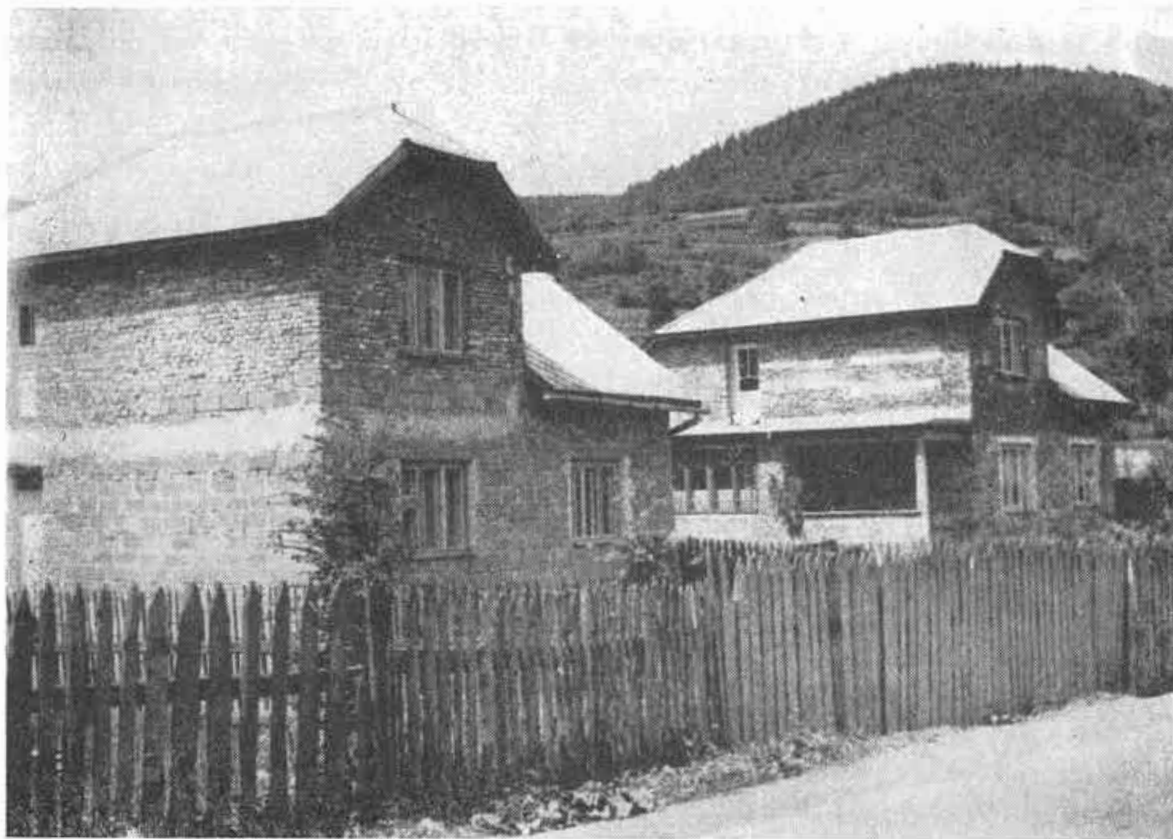
Základnou príčinou biedy, hladu, vysťahovalectva, zadlženosti, exekúcií, alkoholizmu, žobrania i úmrtnosti bol na Kysuciach vždy nedostatok pracovných príležitostí, ktorý sa ešte viac prehlboval v obdobiach hospodárskych kríz a všeobecnej nezamestnanosti. Dôsledok všeobecnej nezamestnanosti sa na Kysuciach prejavoval preto tak kontrastne, lebo spolu s obdobiami hospodárskych kríz prichádzalo súčasne aj obmedzovanie zárobkových možností v niektorých doplnkových zamestnaniach, najmä v tých, ktoré boli do určitej miery závislé

¹²⁷ Ostravská tlač uvádzala, že u zadržaných sa našli listy, v ktorých drotárici napríklad pisali, že na Ostravsku majú zo žobrania lepší zárobok ako v Amerike. Že by drotárici boli mohli zo žobrania posielat mesačne domov až tisíc korún, ako sa v dennej tlači písalo, nechce sa nám veriť.

¹²⁸ E. Stodola, *Statistika*, 75.

¹²⁹ A. Rutšek, *Okres KNM*, 37.

¹³⁰ *Kultúrny vývoj Kysúc*, 68. — M. Krcho, *K dejinám*, 15.

Obr. 16. Klubina. Štvorcové obytné domy s manzardou. Foto A. Pranda 1963

od všeobecnej prosperity. Ak pripomenieme, že doplnkové zamestnania boli v tejto oblasti vždy dôležitým zdrojom dopĺňania základnej obživy plynúcej z poľnohospodárskej malovýroby, s ktorým sa naisto rátalo v domácnosti drobného roľníka, ľahko si domyslíme, že akékoľvek obmedzovanie zárobkových možností prostredníctvom týchto zamestnaní muselo sa nevyhnutne odraziť na poklese už aj tak nízkej životnej úrovne.

Tak už v dvadsiatych rokoch nášho storočia môžeme pozorovať postupné zanikanie pltníctva. Rozsah pltenia dreva po rieke Kysuci i Váhu pomaly klesal nielen pod vplyvom prvej hospodárskej krízy v povojnovom období, ktorá zachvátila prvovýrobu dreva i drevársky spracovateľský priemysel, ale aj pod vplyvom iných faktorov, medziiným aj znižovania výťažnosti lesov, úsilia nevyvážať suroviny a polovýrobky, ale hotové výrobky, odstraňovania sezónnosti v doprave dreva, nahradzovania pltenia železničnou dopravou ap. Rozhodujúci úder pltníctvu ako hromadnému javu a jednému z dôležitých doplnkových zamestnaní ľudu na Kysuciach zasadilo však zrušenie početných drobných drevárskych podnikov (vodných píl) a vytvorenie väčších závodov (parných píl), inými slovami koncentrácia a modernizácia tohto priemyslu. Drobní podnikatelia a obchodníci s drevom dávali totiž prednosť splteniu dreva, keďže spltenie bolo lacnejšie a prostredníctvom neho najlepšie nadväzovali na dovtedajší zaužívaný systém vnútorného i zahraničného trhu s drevom, kým veľké účastinárske spoločnosti, exportujúce guľatinu do primorských štátov západnej Európy, orien-

tovali sa dôsledne na železničnú dopravu. Drevo už nespľŕovali ani do Žiliny, ale ho priamo nakladali. Preto pltníctvo prakticky na Kysuci zaniká hneď v období prvej hospodárskej krízy. Pltenie dreva v neskorších rokoch bolo nepravidelné a nereprezentovalo už tak závažný zdroj príjmu ako pred prvou svetovou vojnou a v prvých rokoch buržoáznej CSR.

Podobná bola situácia aj v niektorých ďalších doplnkových zamestnaniach. Ak odchádzanie na sezónne poľnohospodárske práce zaznamenalo svoje vyvrcholenie koncom dvadsiatych rokov hlavne zásluhou Nemecka a Rakúska, čiastočne aj Francúzska, prepuknutím hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch v týchto štátoch odbúrali sa v nich takmer všetky možnosti žatevných a repárskych robôt. V tomto období sa preto odchádzanie na sezónne poľnohospodárske práce z Kysúc znížilo až o 90 %.¹³¹ Nielen v cudzine, ale aj v českých krajinách slovenských poľnohospodárskych robotníkov pri týchto prácach nahradilo domáce robotníctvo prepustené z priemyslu.

Do určitej miery podobná situácia nastala aj v drotárstve a podomovom obchode. Pravda, zníženie možností tejto skromnej obživy nezapríčinilo v nich zvyšovanie počtu drotárov a podomových obchodníkov s drobným galantným tovarom, ako sme ho na základe dokladov ukázali vyššie vzrastom žiadostí o vydanie drotárskych legitimácií a podomových knižiek, ale obmedzenie kúpyschopnosti obyvateľstva rovnako v mestách, ako aj na dedinách. V tejto súvislosti je zaujímavé pripomenúť, že kúpyschopnosť obyvateľstva sa oveľa výraznejšie znížila v poľnohospodárskych oblastiach, kým v priemyselných oblastiach Čiech a Moravy — najmä v dňoch výplaty — zostala približne na predchádzajúcej úrovni.¹³² Preto sa drotári i podomoví obchodníci začali koncentrovať predovšetkým v oblasti Ostravska, severných i západných Čiech. Až ich prílišná koncentrácia v týchto oblastiach spôsobila zníženie možností skromnej obživy. Strata tohto skromného zárobku nútila mnohých drotárov i podomových obchodníkov uchýľovať sa k žobraniu či už zjavnému alebo zastieranému. Nakoľko žobranie, ak nebolo úradne povolené, ako asociálny jav bolo potláčané,¹³³ často sa stávalo, že kysuckí drotári i podomoví obchodníci boli pre tieto priestupky oznamovaní okresnému úradu. Neraz im bola odobraná aj drotárska legitimácia alebo podomová knižka,¹³⁴ ba v období druhej hospodárskej krízy boli pre

¹³¹ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 231/1934-prez.

¹³² Na základe terénnych výskumov. Zníženie kúpyschopnosti obyvateľstva dedín možno vysvetliť jednak znížením možností odpredaja poľnohospodárskych výrobkov, jednak nezamestnanosťou a stratou finančných príjmov z iných zamestnaní. Obyvateľstvo dedín platilo drotárom a podomovým obchodníkom v naturáliách, nie v peniazoch, preto sa väčšina z nich začala sústreďovať v priemyselných oblastiach, kde za služby dostávali peniaze.

¹³³ Kysucké hlasy 7, č. 3 z 12. 2. 1933, 1.

¹³⁴ Odobranie drotárskej legitimácie alebo podomovej knižky a trestanie aj najmenších priestupkov bolo bežné aj v predchádzajúcom období. Iba v r. 1925 prišlo na Okresný úrad do Čadce vyše 20 oznámení priestupkov proti neoprávnenému drotovaniu alebo podomovému obchodovaniu v českých krajinách. Šlo prevažne o prestúpenie zákazu drotovania a podomového obchodovania v niektorých mestách (najmä kúpeľných) i v oblastiach. Pozri OA Čadca, fond OÚ Čadca z r. 1925, č. 1320, 1977, 1978, 2227, 2347, 2771, 3015, 3031, 3032, 3241, 3255, 6426, 6614, 6767, 6933, 7033, 9856, 9864-adm. atď. V rokoch hospodárskych kríz ich počet vždy vzrástol.

Obr. 17. Čadca (osada Čadečka). Zrubový dom z obdobia I. ČSR. Foto A. Pranda 1965

Obr. 18. Čadca (osada Čadečka). Štvorcový obytný dom s manzardou. Foto A. Pranda 1965

nepovolené žobranie v českých krajinách vo zvýšenej miere aj zatváraní,¹³⁵ prípadne úradne dopravovaní do domovskej obce.

. . .

Aby sme mohli lepšie pochopiť význam doplnkových zamestnaní na Kysuciach nielen v obdobiach dočasnej konjunktúry priemyslu za kapitalizmu, ale najmä v obdobiach hospodárskych kríz, trochu širšie si všimneme sociálne dôsledky druhej hospodárskej krízy so zvláštnym zreteľom na stav i vývoj doplnkových zamestnaní v tejto oblasti.

Problém biedy a hladu počas nezamestnanosti v tridsiatych rokoch nášho storočia usilovala sa buržoázia riešiť rozličnými spôsobmi. Treba však povedať, že použité spôsoby odstraňovania biedy a zmiernovania hladu vôbec nesledovali v období druhej hospodárskej krízy ich podstatu. Šlo pri nich prevažne len o charitatívne zmiernovanie najkrikľavejších prípadov hladu, ktoré sa zo všetkých oblastí buržoáznej ČSR najvypuklejšie prejavovali na severozápadnom, ako aj severovýchodnom Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine. Podporné akcie, ktoré finančne zabezpečovalo ministerstvo sociálnej starostlivosti alebo ministerstvo zásobovania, prípadne krajinový úrad alebo niektoré nižšie orgány či zložky, nijako nepostačovali na odstránenie príčin hladu, tým menej jeho dôsledkov. Na objasnenie uvedieme aspoň niekoľko príkladov, aby sme mohli lepšie pochopiť dosah spomínaných podporných akcií a ich malú účinnosť.

Už v r. 1930 pripravilo ministerstvo sociálnej starostlivosti návrh na tzv. štátnu stravovaciu akciu. Podľa návrhu, pôvodne určeného iba na obdobie dvoch mesiacov, každý nezamestnaný, ktorý nepoberal podporu podľa gentského systému,¹³⁶ ak ho uznala obec alebo okresný úrad, mal dostať poukážku na potraviny vo výške 10—12 Kč na týždeň.¹³⁷ Pri začatí tejto akcie dostalo na Slovensku prídely poukážok, nezamestnanými výstižne nazvaných žobračenkami, len šesť okresov.¹³⁸ No už v decembri 1930 bolo do štátnej stravovacej akcie zahrnutých 82 okresov v Čechách (zo 106 okresov), 30 okresov na Morave a v Sliezsku (z 53 okresov) a len 21 okresov na Slovensku (zo 79 okresov¹³⁹). Netreba pripomínať, že mnohé okresy na Slovensku boli zo štátnej stravovacej akcie vylúčené pre nedostatočne vybudovanú sieť sprostredkovateľní práce.

Osobitná pozornosť sa v rámci týchto podporných akcií venovala deťom. Bieda a hlad sa totiž najvýraznejšie prejavil na školskej mládeži. Deti v mnohých

¹³⁵ Pozri tu poznámku 126.

¹³⁶ Podrobnejšie o gentskom systéme a pridelovaní podpôr nezamestnaným robotníkom zo štátnych akcií, ako aj o zákone č. 267/1921 Sb. z. a n. pozri J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 89—103. Podstata gentského systému spočívala v tom, že štátna podpora sa nezamestnanému poskytovala len dovtedy, kým mal nárok na podporu z fondov odborovej organizácie.

¹³⁷ K. Kořalková, *Hnutí*, 90.

¹³⁸ Pravda č. 31 z 3. 8. 1930.

¹³⁹ Právo lidu č. 285 z 5. 12. 1930. — K. Kořalková, *Hnutí*, 90. Zoznam okresov, ktoré boli na Slovensku vylúčené zo štátnej stravovacej akcie, uverejnila aj Pravda chudoby č. 22 z 28. 5. 1933. Pozri aj K. Kořalková, *Hnutí*, 315.

obciach a ich kopianiciach hladovali a do školy chodili takmer všetky veľmi chabne oblečené, nedostatočne obuté alebo bosé, hoci „na kysuckých vrchoch sú počas veľkej časti školského roku stále tuhé mrazy. Deti ráno pred odchodom do školy skoro všade jedia len zasmaženú kapustnicu, od ktorej potom — i od prechladnutia — v škole majú hnačku. Takmer všetky sú žlté, vyziabale, chudé a bledé, skoro koš a koža, až učiteľom ide do plaču nad nimi“.¹⁴⁰ Preto už na Vianoce v r. 1930 rozdelil Okresný úrad v Čadci sumu 50 200 Kč, ktorú pre deti nezamestnaných alebo obmedzene pracujúcich pridelo ministerstvo sociálnej starostlivosti a krajský úrad. V rámci tejto akcie dostali nezamestnané rodiny s deťmi jednorazový vianočný príspevok vo výške 20—50 Kč vo forme poukážok na rozličné druhy potravín. Celá suma bola rozdelená do jednotlivých obcí bývalého okresu Čadca. (Pozri tabuľku 11.¹⁴¹)

T a b u ľ k a 11
Rozdelenie jednorazového vianočného príspevku deťom
r. 1930

Obec	Pridelená suma z príspevku	
	ministerstva	krajského úradu
Čadca	4000	3600
Horelica	1500	800
Raková	2400	1200
Staškov	1500	1200
Olešná	1500	1200
Podvysoká	1000	800
Turzovka	5000	4000
Vysoká nad Kysucou	2000	1000
Makov	2000	1000
Skalité	1500	1200
Čierne	2500	1200
Svrčinovec	1500	800
Zákopčie	2000	1200
Oščadnica	2000	800
Okres spolu	30 400	19 800

Ak by sme porovnali pridelené sumy jednorazového vianočného príspevku deťom s počtom nezamestnaných v jednotlivých obciach, prípadne s počtom neskoršie hladujúcich rodín v týchto obciach, zistíme, že pridelené sumy boli minimálne a nijako nemohli predstavovať riešenie sociálnych dôsledkov hospodárskej krízy.

Roku 1931 sa na Kysuciach uskutočnili viaceré štátne podporné akcie pre deti. Bola to jednak tzv. stravovacia a mliečna akcia, jednak akcia ošacovania. V rámci stravovacej akcie dostalo v bývalom okrese Čadca stravu len 16 detí predškolského a 1282 detí školského veku. Priemerný počet stravovacích dní bol 20 a

¹⁴⁰ Kysucké hlasy 5, č. 1 z 11. 1. 1931, 3.

¹⁴¹ Kysucké hlasy 6, č. 24 z 24. 12. 1932, 2.

celkový počet vydaných porcií 27 315. Priemerný náklad na jednu porciu bol však len 0,21 Kč. V bývalom okrese Kysucké Nové Mesto boli tri stravovacie stanice, ktoré mali priemerný počet stravovacích dní 60. Stravu dostávalo 22 detí predškolského a 130 detí školského veku. Počet vydaných porcií bol 8883, pričom jedna porcia stála priemerne 0,57 Kč. V oboch okresoch na tieto akcie prispelo ministerstvo sociálnej starostlivosti a krajský úrad; vo vlastných okresoch sa nič nezobieralo.¹⁴²

Dalšou akciou pre najchudobnejšie deti bola školská ošacovacia akcia. Uskutočnila sa iba v bývalom okrese Čadca. Pri tejto akcii sa ošatilo 160 detí. Na jej uskutočnení mali najväčšiu zásluhu miestni učitelia, ktorí „videli biedu na deťoch v školách denne a priamo na vlastných očiach“.¹⁴³

Oveľa väčší sociálny význam a dosah ako štátna podporná akcia pre deti sa usilovala mať štátna stravovacia akcia a tzv. zemiaková akcia. Cieľom zemiakovej akcie malo byť zaobstaráť v r. 1931 dostatočné zásoby zemiakov na zimu pre rodiny nezamestnaných a hladujúcich robotníkov. V skutočnosti celá akcia slúžila hlavne veľkostatkárom a bohatým roľníkom, ktorým sa v tomto roku urodilo také množstvo zemiakov, že nevedeli, čo s nimi. Preto ozajstný účinok zemiakovej akcie bol vo väčšine okresov malý.¹⁴⁴ Okres Čadca dostal iba 30 000 Kč na zakúpenie zemiakov.¹⁴⁵ Ak uvážime, že počet hladujúcich rodín sa v r. 1932 odhadoval na 3000,¹⁴⁶ vidíme, že na jednu rodinu pripadlo 10 Kč, za čo si zásobu zemiakov na zimu naozaj nebolo možné zaobstaráť. Ak by sme vzali počet nezamestnaných, ako ho zistili notárske úrady k 31. januáru 1932,¹⁴⁷ vidíme, že na jedného nezamestnaného v rámci zemiakovej akcie pripadlo iba 4,64 Kč.

Podpora, ktorú dostávalo obyvateľstvo Kysúc v rámci štátnej stravovacej akcie od ministerstva sociálnej starostlivosti, bola tiež malá a nemohla ani zďaleka uspokojiť početné hladujúce rodiny. Ministerstvo sociálnej starostlivosti na žiadosť okresného úradu pravidelne pridelovalo pre okres Čadca 40 000 Kč na štvortýždňový mesiac alebo 50 000 Kč na päťtýždňový mesiac (pre okres Kysucké Nové Mesto bola to obyčajne suma 15 000 Kč alebo 20 000 Kč). (Pozri tabuľku 12.¹⁴⁸)

Pridelenú sumu okresné úrady potom rozdeľovali do jednotlivých obcí na

¹⁴² *Výročná správa Zemského Ústredia pečlivosti o mládež na Slovensku v Bratislave za rok 1931*, Bratislava 1932, 52. — *Kysucké hlasy* 6, č. 22 z 30. 11. 1932, 2–3.

¹⁴³ *Kysucké hlasy* 6, č. 22 z 30. 11. 1932, 2–3; *Kysucké hlasy* 7, č. 2 z 30. 1. 1933, 2, priniesli aj zpravu o dotazníku, ktorý o živobyť kysuckých detí pripravila školská správa. Učitelia v dotazníku mali zodpovedať hlavné otázky, ako a čím sa deti stravujú ráno, na obed a večer, čo majú na desiatu a olovrant; kde, ako a s kým spávajú, aké majú bývanie, obuv; ako vyzerajú (či trpia podvýživou a chorobami) atď. Výsledky tejto dotazníkovej akcie sa nám doteraz nepodarilo zistiť.

¹⁴⁴ K. K o ř a l k o v á, *Hnutí*, 197, uvádza ako najtypickejší prípad zemiakovej akcie okres Hradec Králové. Tu na jedného nezamestnaného pripadlo na nákup zemiakov necelých 0,90 Kč.

¹⁴⁵ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 472/1932-prez.

¹⁴⁶ M. K r c h o, *K dejinám*, 54.

¹⁴⁷ Pozri tab. 5.

¹⁴⁸ *Kysucké hlasy* 6, č. 12 z 19. 6. 1932, 1 a č. 18 z 30. 9. 1932, 2. Ďalej *Kysucké hlasy* 7, č. 8 z 1. 5. 1933, 2; č. 9 zo 16. 5. 1933, 3 a č. 12 z 31. 7. 1933, 2 (okres Kysucké Nové Mesto dostal na mesiac jún 1933 len 12 000 Kč).

T a b u l k a 12
Štátna stravovacia akcia na Kysuciach
r. 1932 a 1933

Okres	Výška príspevku štátnej stravovacej akcie					
	1932			1933		
	III	IV	IX	IV	V	VII
Čadca	40 000	50 000	50 000	50 000	40 000	40 000
Kysucké Nové Mesto	.	.	15 000	20 000	15 000	12 000

základe meniacej sa situácie v nezamestnanosti, ako ju zahlasovali príslušné sprostredkovateľne práce alebo notárske úrady. Ak sa stalo, že okresný úrad príspevok zo štátnej stravovacej akcie z akejkoľvek príčiny nežiadal, ako sa to stalo napríklad na mesiac máj 1932 v domnienke, že robotníctvo si nájde zamestnanie pri prvých sezónnych prácach predovšetkým v poľnohospodárstve,¹⁴⁹ príspevok nebol pridelený. To, pochopiteľne, ostro odsúdila aj súčasná tlač, kritizujúc Okresný úrad v Čadci, že „sa nestará o Kysuce tak, ako by sa mal starať . . . , keď podal v apríli ministerstvu zprávu, ako by Kysuce podporu nepotrebovali a ako by na Kysuciach nebolo ešte najhoršie . . . Aj hladové pochody a nepokoje si okresný úrad sám zaviniť.“¹⁵⁰

Aby sme mohli porovnať sociálny dosah podpory zo štátnej stravovacej akcie na Kysuciach, uvedieme jej rozdelenie do jednotlivých obcí na obdobie od 1. decembra 1932 do 1. januára 1933, teda v období, keď sa v okrese Čadca vykazovalo 8381 nezamestnaných (podľa hlásení notárskych úradov) alebo 2987 (podľa hlásenia sprostredkovateľne práce). (Pozri tabuľku 13.¹⁵¹)

Ak uvážime, že k 31. decembru 1932 Okresný úrad v Čadci hlásil 2834 nezamestnaných priemyselných robotníkov, 1648 stálych poľnohospodárskych a 4328 sezónnych poľnohospodárskych robotníkov,¹⁵² znamenalo by to priemerne 7,60 Kč na jedného nezamestnaného. Tu však treba pripomenúť, že žobračeny nemohli dostať niektoré kategórie nezamestnaných. Nedostali ich tí, čo neboli od r. 1929 najmenej tri mesiace nepretržite zamestnaní, ktorí mali sezónne zamestnanie a pracovali v roku viac ako polovicu sezóny, ďalej osoby neschopné práce a tie, ktoré dostávali akúkoľvek podporu alebo mali nejako ináč zabezpečenú výživu (mali napríklad domček alebo poľnohospodárstvo). Vylúčení boli aj tí, ktorí „z vlastnej viny“ stratili prácu alebo neprijali takú prácu, akú im nariadila sprostredkovateľňa alebo iný úrad.¹⁵³ To na Kysuciach znamenalo, že stovky

¹⁴⁹ Kysucké hlasy 6, č. 12 z 19. 6. 1932, 1 (*K zmierneniu kysuckej biedy*).

¹⁵⁰ Tamže. Upozorniť treba, že v máji 1932 evidoval Okresný úrad v Čadci na základe hlásení notárskych úradov 4486 nezamestnaných. Pozri aj J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 244–245.

¹⁵¹ Kysucké hlasy 6, č. 24 z 24. 12. 1932, 2.

¹⁵² Pozri tab. 9.

¹⁵³ J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 99.

sezónnych poľnohospodárskych robotníkov ocitli sa zrazu bez akejkoľvek podpory a boli odkázaní na žobranie. Sociálne dôsledky tejto hospodárskej krízy doľahli teda najťažšie na sezonárstvo; sezonárstvo ako doplnkové zamestnanie veľkej časti drobných roľníkov nielenže sa redukovalo na najmenší rozsah, ale na druhej strane boli z podpôr vylúčení všetci sezónni poľnohospodárski robotníci, celý poľnohospodársky proletariát, ktorý na Kysuciach predstavoval niekoľko tisíc osôb.

T a b u l k a 13
Rozdelenie príspevku štátnej stravovacej akcie v okr.
Čadca
december 1932

Obec	Kč
Čadca	10 000
Horelica	1 000
Raková	3 000
Turzovka	10 000
Vysoká nad Kysucou	4 000
Makov	4 000
Skalité	3 000
Čierne	5 000
Svrčinovec	3 000
Zákopčie	7 000
Oščadnica	5 000
Staškov	3 000
Olešná	7 000
Podvysoká	2 000
s p o l u	67 000

Podpory nezamestnaným a hladujúcim rodinám sa rozdeľovali v podobe poukážok, žobračieniek, aby ich nemohli prepíť. No na Kysuciach ani toto nebolo výnimkou. V mnohých obciach richtári-krčmári pri rozdeľovaní poukážok prihliadali predovšetkým na tých, ktorí svoje podpory hneď aj prepili u nich v krčme.¹⁵⁴

Často sa stávalo, že sociálne komisie, ktoré mali v obciach na starosti výber najviac hladujúcich rodín a ktoré vlastne stravovacie poukážky rozdeľovali, neraz sa skladali z ľudí, ktorým bolo utrpenie nezamestnaných a hladujúcich celkom cudzie. Členovia komisií neraz brali aj úplatky za zaradenie do zoznamu. Preto na Kysuciach veľmi často dochádzalo k sťažnostiam zo strany občanov, ba aj k nepokojom,¹⁵⁵ keďže podpory vo viacerých prípadoch dostali aj ľudia, ktorí

¹⁵⁴ Hoci ide o vtip v tomto období na Kysuciach všeobecne rozšírený, predsa ho uvedieme, keďže vo výstižnej skratke charakterizuje vtedajšiu situáciu pri rozdeľovaní podpôr zo štátnej stravovacej akcie. — Čujete, krstný tatko, dostali ste už ceduľku na podporu v nezamestnanosti? — Nie! — A prečo? — No, keď som tam prišiel v mašli (viazanke), povedali mi, že mám z čoho žiť, keď mám mašľu. A ty, krstný, si dostal? — No, pravdaže, až dve! — A ako to, keď si slobodný? — No, s figľom. Ešte predtým som zveril (vzal na dlh) u fojta pol litra rumu a keď chcel, aby som mu ho zaplatil, musel mi dať až dve karetky (poukážky). Pozri Kysucké hlasy 6, č. 7 z 10. 4. 1932, 4.

¹⁵⁵ M. Krcho, *K dejinám*, 55.

neboli na ne odkázaní. Tak v obci Čierne podporu dostával gazda, ktorý mal viacero kráv a dostatok poľa.¹⁵⁶ V obci Makov ktorýsi krčmár poberal dokonca päť stravovacích poukážok týždenne.¹⁵⁷ Preto sa proti praxi rozdeľovania žobračieniek množili sťažnosti a protesty; ako obyčajne výsledok bol ten, že sa proti niektorým protestujúcim zaviedlo trestné pokračovanie.¹⁵⁸ Mnoho ráz nezamestnaní a na podpory odkázaní ľudia si svoju nespokojnosť s rozdeľovaním poukážok riešili krátkou cestou. Kým vo Svrčinovci napadli člena sociálnej komisie a zbili ho,¹⁵⁹ zatiaľ v Oščadnici si vynútili vyhotovenie nového zoznamu a vo Vysokej nad Kysucou zas poškodili stôl a dvere notárskeho úradu.¹⁶⁰ Množenie sa nespokojnosti nakoniec spôsobilo, že sa začali ozývať aj hlasy za ich zrušenie. Zrušenie podpôr žiadal napríklad notár v Staškove, ktorý sa domnieval, že štátna stravovacia akcia iba poburuje ľud, a preto „sa neosvedčila“.¹⁶¹

Už v r. 1932 vydalo ministerstvo sociálnej starostlivosti nové smernice, ktoré značne zostrovali predpisy o štátnej stravovacej akcii. Zavádzala sa prísna kontrola prídely žobračieniek a z nároku na podporu vyradili sa všetci mladí nezamestnaní. Súčasne sa nariadilo pridelovanie podpôr iba prostredníctvom tzv. núdzových prác.¹⁶² Výnos toho istého ministerstva z r. 1933 už vyslovene dovoľoval obciam, aby nezamestnaným robotníkom pridelovali poukážky iba za 2–3 dni práce v prospech obce. Niektoré okresné úrady využili tento pokyn na to, že začali dávať nezamestnaným žobračienky jedine za vykonanú prácu. Starostovia obcí požadovali neraz aj dodatočne odpracovať už vydané žobračienky.¹⁶³ Pod titulom núdzových prác sa na Kysuciach opravovali cesty (Turzovka—Baraňa, Kolárovice—Makov, Lopušné Pažite—Horný Vadičov), uskutočnila sa regulácia rieky Kysuce (Turzovka, Čadca, Oškerda—Brodno) i niektorých potokov (Olešná, Oščadnica) ap. Keďže značnú časť výdavkov na núdzové práce mali hradíť obce zo svojich rozpočtov, pričom obecné pokladnice boli poväčšine prázdne, núdzové práce sa neustále odďaľovali a niektoré z nich sa vôbec ani nezačali.¹⁶⁴

Súhrn všetkých týchto momentov (nezamestnanosti, biedy, hladu, nespravodlivosti pri rozdeľovaní poukážok, vylúčenie najväčšej časti nezamestnaných, sezónnych poľnohospodárskych robotníkov, z prídely atď.) vyústil nakoniec na Kysuciach do otvorených politických bojov. Hladujúci nezamestnaní v presvedčení, že nič nemôžu stratiť, iba žalár získať, kde sa aspoň najedia, demonštrovali v oboch okresoch a žiadali nielen vyplácanie pravidelnej týždennej podpory nezamestnaným robotníkom a hladujúcim rodinám, ale hlavne trvalú prácu,

¹⁵⁶ Kysucké hlasy 6, č. 7 z 10. 4. 1932, 2.

¹⁵⁷ M. K r e c h o, *K dejinám*, 55, uvádza aj ďalšie prípady.

¹⁵⁸ Kysucké hlasy 6, č. 7 z 10. 4. 1932, 2.

¹⁵⁹ Kysucké hlasy 6, č. 7 z 10. 4. 1932, 2.

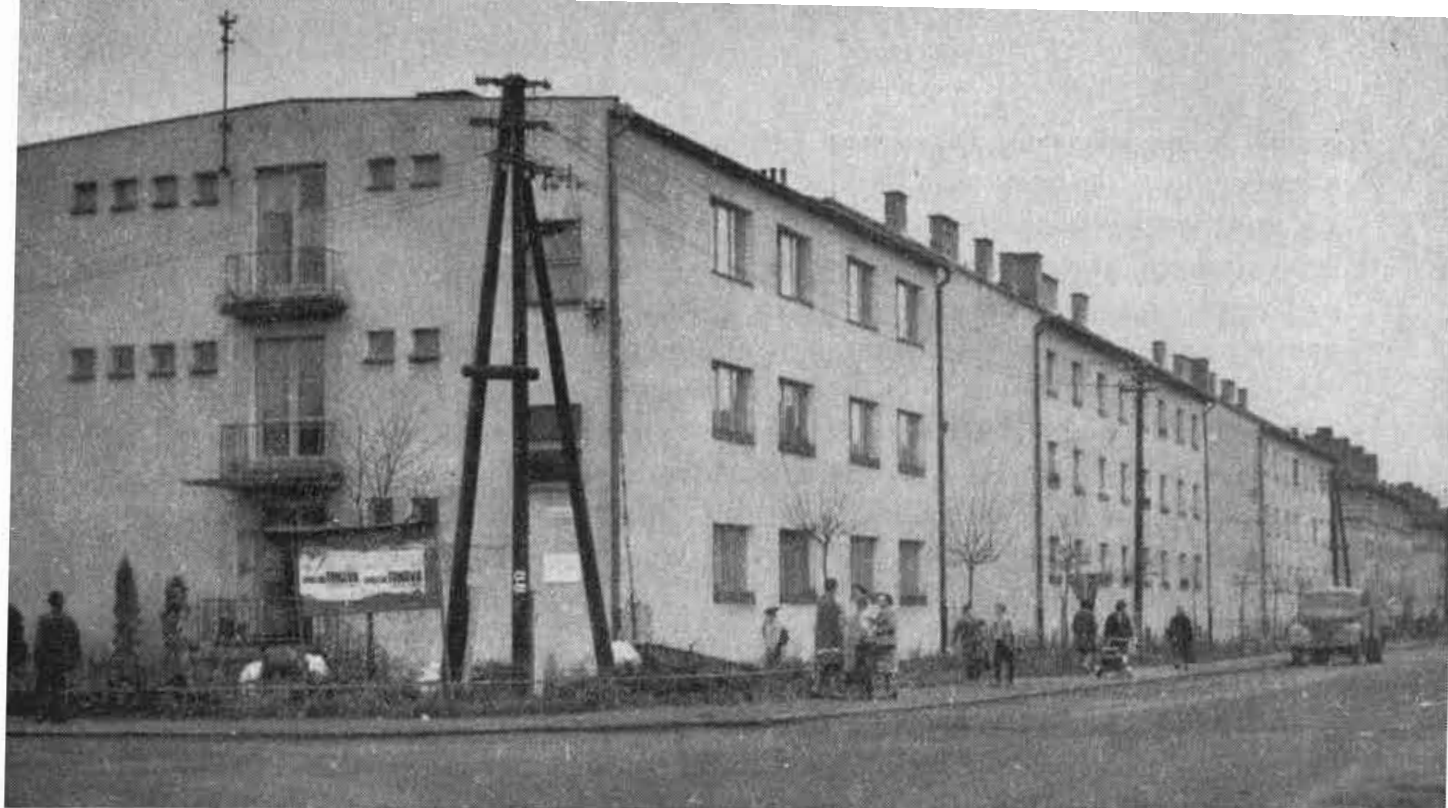
¹⁶⁰ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 374/1934-prez.

¹⁶¹ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 163/1932-prez. — M. K r e c h o, *K dejinám*, 55.

¹⁶² K. K o ř a l k o v á, *Hnutí*, 254–255.

¹⁶³ K. K o ř a l k o v á, *Hnutí*, 307.

¹⁶⁴ M. K r e c h o, *K dejinám*, 54 n., rozoberá podrobnejšie nielen otázku núdzových prác, ale aj spory a protesty nezamestnaných robotníkov v súvislosti s týmito prácami.

Obr. 19. Kysucké Nové Město. Sídliště zaměstnanců Závodu přesného strojířtva. Foto A. Pranda 1963

chlieb a zastavenie exekúcií.¹⁶⁵ Veľmi účinnou formou politického boja kysuckého obyvateľstva popri demonštráciách a štrajkoch boli hladové pochody.

Prvý hladový pochod sa na Kysuciach pripravoval na deň 25. februára 1932. Početné četnícke hliadky pochodu však zabránili, takže iba niekoľkým skupinám nezamestnaných robotníkov sa podarilo dostať sa do Žiliny. Väčší rozsah a význam nadobudli hladové pochody na horných Kysuciach, kde boli bieda a hlad oveľa ostrejšie a prenikavejšie. Dňa 28. apríla 1932 prišla na Okresný úrad v Čadci početná delegácia nezamestnaných, ktorí predtým pracovali na Ostravsku a boli prepustení z práce, žiadajúce trvalé zamestnanie.¹⁶⁶ Keďže ich požiadavky na prácu sa neustále opakovali, hlásil okresný náčelník dňa 13. júna 1932 krajskému úradu, že „robotníci, ktorí boli prepustení z práce na Ostravsku a nachádzajú sa v obci Olešná, Podvysoká a Staškov, nemajú čo jesť a stále demonštrujú o podporu a prácu. Už na dvoch hladových pochodoch sa dostavili na tunajší úrad“.¹⁶⁷ Najväčší hladový pochod sa však uskutočnil dňa 18. januára 1933. Až z Turzovky šlo asi 70 ľudí, ostatní sa k nim pridávali z Podvysokej, Rakovej a iných obcí, takže pred okresný úrad prišlo spolu asi 250 ľudí. Spolu s občanmi Čadce ich bolo okolo 500.¹⁶⁸ Všetky tieto demonštrácie a hladové pochody skončili sa pre hladujúce obyvateľstvo Kysúc neúspešne.

¹⁶⁵ Podrobnejšie o formách politického boja počas nezamestnanosti všeobecne pozri J. Mlynárik, *Nezamestnanosť*, 159 n. — K. Kořalková, *Hnutí*, 230 n. Problematiku politického boja nezamestnaných na Kysuciach v tomto období rozoberá I. Prechtl, *Za prácu III*, 8 n. i M. Krcho, *K dejinám*, 56 n. Početné údaje možno nájsť aj v súčasnej dennej tlači.

¹⁶⁶ M. Krcho, *K dejinám*, 56, 64.

¹⁶⁷ OA Čadca, fond OÚ Čadca č. 176/K/1932-prez.

¹⁶⁸ K. Kořalková, *Hnutí*, 272. — I. Prechtl, *Za prácu III*, 113–114. — M. Krcho,

Obr. 20. Čadca. Starší typ obytných domov v sídlisku. Foto A. Pranda 1965

Už sme spomenuli, ako nesprávne sa zisťoval počet nezamestnaných na Kysuciach. Sprostredkovateľne práce za nezamestnaných pokladali iba registrovaných uchádzačov o zamestnanie; okresné, resp. notárske úrady iba tých, ktorí boli prepustení z práce a v období hospodárskej krízy nemohli dostať nijaké iné, ani sezónne zamestnanie. Okrem nich sa však — špeciálne na Kysuciach — vytvárala veľká armáda pracovne slabo využitých ľudí v produkčnom veku. Títo boli pri nedostatku pracovných príležitostí núdzove zamestnaní v rozdrobenej poľnohospodárskej malovýrobe, no mohli byť z nej — bez ujmy na produktivite — kedykoľvek uvoľnení. Tento ťažko zisťiteľný počet pracovne slabo využitých ľudí treba označiť za skrytú nezamestnanosť. Skrytej (utajenej) nezamestnanosti sa za kapitalizmu nevenovala nijaká pozornosť. Dôkazom toho je, že sa rozsah skrytej nezamestnanosti úradne vôbec nezisťoval a ani prídelý žobračeníek na takýchto nezamestnaných nepamätali a sa nevzťahovali. Všetci títo skrytí nezamestnaní boli úplne vylúčení z možnosti dostať akúkoľvek podporu zo štátnej stravovacej akcie, hoci boli na ňu odkázaní rovnako ako iné kategórie robotníctva.

Týkalo sa to predovšetkým tých, ktorí predtým pracovali sezónne či už v poľnohospodárstve alebo v priemysle. V prípade Kysúc šlo o veľmi početnú skupinu ľudí, ktorí boli nútení dopĺňať si základný zdroj obživy, poľnohospodárstvo, príležitostnými, doplnkovými zamestnaniami. Hoci odborové organizácie robotnícke zastávali opačný názor, predsa zaradenie týchto ľudí do štátnej stra-

K dejinám, 66—72. — Kysucké hlasy 6, č. 9 z 8. 9. 1932, 2—3 a č. 11 z 5. 6. 1932, 1 (*Dozvuky hospodárskej krízy na Kysuciach*), 2 (*Nepokoje medzi nezamestnanými na Kysuciach*). — Kysucké hlasy 7, č. 2 z 30. 1. 1933, 1 (*V Čadci bol zas nový pochod hladový*).

vovacej akcie sa nepodarilo. Zbytočne sa argumentovalo, že nemožno hovoriť o sezónnom povolaní ako o povolaní osobnom, ale len o prácach sezónnych zo stránky vecnej.¹⁶⁹ Za sezónne povolanie sa malo teda považovať iba také, ktoré sa robí len určitý (krátky) čas v roku, neopakuje sa pravidelne (myslelo sa pritom na tom istom mieste) a nezakladá v sebe povolanie hlavné. No aj napriek úsiliu odborových organizácií a KSC boli všetci sezónni poľnohospodárski robotníci, táto najväčšia časť voľných i skrytých pracovných síl, v období druhej hospodárskej krízy takisto nezamestnaných, vylúčení z prídelov žobračieniek, hoci boli na ne rovnako odkázaní, keďže práve oni najpodstatnejšie rozširovali rady nezamestnaného a hladujúceho obyvateľstva na Kysuciach.¹⁷⁰

Sociálne dôsledky druhej hospodárskej krízy doľahli najťažšie teda na príslušníkov niektorých doplnkových zamestnaní. Preto bolo potrebné sa hlbšie zaoberať práve týmito sociálnymi dôsledkami. Usilovali sme sa ukázať pritom, že aj vývoj doplnkových zamestnaní treba skúmať v širších súvislostiach.

Obdobie hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch bolo vo vývoji hospodárskych a sociálnych pomerov kysuckého obyvateľstva obzvlášť ťažké. Ukázali sme, že v týchto rokoch stratila prácu nielen väčšia časť nepočetného priemyselného robotníctva, ale že kríza tvrdo doľahla aj na všetky náhradné zdroje obživy, na všetky nami sledované doplnkové zamestnania.

* * *

Následky hospodárskej krízy sa na Kysuciach odstraňovali veľmi pomaly a zdĺhavo. Hoci postupnou konsolidáciou kapitalistického hospodárstva nastalo pomalé zvyšovanie pracovných príležitostí nielen v priemysle, ale aj v poľnohospodárstve, predsa počet nezamestnaných i počet ľudí odkázaných na doplnkové zamestnania zostával na Kysuciach aj naďalej veľmi vysoký a iba pomaly sa znižoval v dôsledku už spomenutých opevňovacích prác v Novom Bohumíne i v dôsledku rozšírenia železiarskej výroby pre zbrojné účely. Preto ešte k 30. aprílu 1937 bolo v okrese Čadca podľa zistenia notárskych úradov spolu 3081 nezamestnaných (z toho 932 priemyselných a 2004 poľnohospodárskych robotníkov¹⁷¹), teda počet, ktorý v období vrcholenia hospodárskej krízy, v marci 1933, registrovala okresná sprostredkovateľňa práce v Čadci (3085¹⁷²).

Inými slovami to znamená, že rozsah nezamestnanosti na Kysuciach neklesal tak, ako ho zaznamenávajú oficiálne štatistiky.¹⁷³ Nezamestnanosť sa totiž vo

¹⁶⁹ J. J a n k o, *O nezamestnanosti*, 40.

¹⁷⁰ M. K r e h o, *K dejinám*, 54. — K problematike sezónnych poľnohospodárskych robotníkov pozri aj ďalšiu bohatú literatúru, hlavne J. M l y n á r i k, *Strajkové boje na Slovensku, II. Zemerobotníci v rokoch 1919—1929*, Bratislava 1962. — V. P l e v z a, *Revolučné hnutie zemerobotníkov na Slovensku v rokoch 1929—1938, I. diel*, Bratislava 1960.

¹⁷¹ Pozri tu poznámku 86.

¹⁷² J. M l y n á r i k, *Nezamestnanosť*, 248, tento údaj zaraďuje na mesiac február 1932.

¹⁷³ J. M l y n á r i k, *Nezamestnanosť*, 248—249, uvádza, že podľa hlásení sprostredkovateľni práce bolo v apríli 1937 v okrese Čadca 1945 a v okrese Kysucké Nové Mesto 2020 nezamestnaných.

všetkých oblastiach štátu nezmenšovala rovnomerne. Jej zmenšovanie bolo závislé od viacerých faktorov, ktoré nepôsobili všade rovnako intenzívne. Pomaly klesala najmä v oblastiach, v ktorých sa nenachádzal takmer nijaký priemysel. Iba priemysel ju mohol znižovať úmerne svojim možnostiam výroby a odbytu. Závislosť Kysúc pri nadbytku voľných i skrytých pracovných síl od iných, predovšetkým susedných priemyselných oblastí (Ostravska a Žiliny) ukázala sa zvlášť vypukle v rokoch postupnej konsolidácie hospodárstva. Závislosť aj po skončení hospodárskej krízy, no neodstránení všetkých jej dôsledkov, bola preto taká vysoká, že obe susedné oblasti v prvých rokoch konsolidácie hospodárskych pomerov usilovali sa zamestnať predovšetkým vlastné voľné pracovné sily. Poskytnúť pracovné príležitosti nezamestnaným robotníkom z iných oblastí (z Kysúc) mohli až po rozšírení priemyselnej výroby naplno. To bol jeden zo základných faktorov, prečo rozsah nezamestnanosti po skončení hospodárskej krízy klesal v priemyselných oblastiach rýchlejšie ako v oblastiach priemyselne zaostalých.

Uvedené konštatovanie možno doložiť viacerými dokladmi, svedčiacimi o úsilí znížiť rozsah nezamestnanosti na Kysuciach. Už sme sa zmienili o žiadosti Krajiniského úradu v Bratislave, no v tejto súvislosti ho trochu rozvedieme. Dňa 4. mája 1937 obrátil sa krajinský úrad na riaditeľstvá železiarní vo Vítkoviciach a v Třinci i na riaditeľstvo uhoľných baní v Karvinej a žiadal, keďže značná časť robotníkov z horných Kysúc bola až do r. 1926 zamestnávaná v ostravských uhoľných baniach a železiarňach a keďže následkom opätovného zlepšenia konjunktúry sa zvyšuje výroba v uhoľnom i železiarskom priemysle, aby začali znovu prijímať prostredníctvom okresnej sprostredkovateľne práce v Čadci aj nezamestnaných uchádzačov o prácu z Kysúc, ako ich prijímali pred rokom 1926.¹⁷⁴ Treba povedať, že žiadosť nemala taký účinok, aký sa od nej očakával. Počet robotníkov zamestnaných na Ostravsku a pochádzajúcich z horných Kysúc sa ani do r. 1939 podstatnejšie nezvýšil. Preto bolo nezamestnané a práceschopné obyvateľstvo nútené vyvíjať tlak iným smerom. Čiastočne sa obrátilo na získanie zamestnania v zbrojárskom priemysle na Slovensku, hlavne v Považskej Bystrici, no vo väčšej miere však na možnosti, ktoré sa mu naskytovali v cudzine.

Táto situácia bola na Kysuciach zapríčinená predovšetkým tým, že posledné roky buržoáznej ČSR boli tu ešte stále v znamení doznievania hospodárskej krízy a nezamestnanosti. Keďže sa tu neodstránila hlavná a základná príčina hospodárskeho a sociálneho zaostávania, nemožno sa diviť, že obyvateľstvo nemalo inej možnosti na výber. Na Kysuciach sa napríklad počas trvania I. ČSR nepostavil ani jeden priemyselný závod, ktorý by bol poskytoval väčšie množstvo pracovných príležitostí. Ďalej za zaniknutý a odbúraný priemysel sa tu nezačal nový, náhradný, hlavne drevársky, ktorý mal v oblasti primeranú surovinovú základňu. Ba dokonca z úradných miest sa nepodporoval ani rozvoj drobného domáceho priemyslu a výroby, ako to navrhovalo a odporúčalo uznesenie konferencie o nezamestnanosti v r. 1928.¹⁷⁵ Preto sa obyvateľstvo muselo chytať akýchkoľvek možností a príležitostí hoc aj skromnej obživy v zamestnaniach.

¹⁷⁴ OA Čadca, fond NÚ Vysoká nad Kysucou č. 87/1937-prez.

¹⁷⁵ *Československé vystěhovalectví*, 108.

Obr. 21. Riečnica. Kopaničiarsky typ osídlenia na Kysuciach. Foto A. Pranda 1965

ktoré sa ukazovali vnútri štátu alebo za jeho hranicami. Vnútri štátu boli to už spomenuté pracovné príležitosti v zbrojárskom priemysle, za jeho hranicami, hlavne v niektorých kapitalistických štátoch, v poľnohospodárskej výrobe. Prevažná časť nezamestnaného obyvateľstva Kysúc šla teda do cudziny, najviac do Nemecka, ktoré v dôsledku maximálneho rozšírenia zbrojárskeho priemyslu pociťovalo už nedostatok pracovných síl v poľnohospodárstve, neskoršie aj v priemysle.

Odchádzajúc do Nemecka, v menšej miere aj do Rakúska a Francúzska,¹⁷⁶ začalo sa vlastne hneď po skončení hospodárskej krízy. Ak do Rakúska a Francúzska na sezónne poľnohospodárske práce sa aj z Kysúc odchádzalo už pred r. 1936, do Nemecka v tomto roku odišlo iba 888 poľnohospodárskych robotníkov, prevažne žien nemeckej národnosti.¹⁷⁷ V nasledujúcich rokoch ich počet však prudko stúpaj aj napriek zákazom Slovenského úradu práce pre poľnohospodárskych robotníkov v Bratislave, a to najmä zásluhou súkromného sprostredkovávania práce.

Takéto najímanie sezónnych poľnohospodárskych robotníkov sa robilo pro-

¹⁷⁶ OA Žilina, fond ZÚP Žilina. Korešpondencia Vystahovaleckej poradne pre Slovensko 1, 1936, č. 11 z 1. 12. 1936 (*Bilancia sprostredkovania zemedelských robotníkov do cudziny zo Slovenska*). Do Rakúska odišlo v r. 1935 spolu 3526 sezónnych poľnohospodárskych robotníkov, v r. 1936 už len 2744. Do Francúzska odišlo v r. 1935 len 1972, v r. 1936 však už 2777 sezónnych poľnohospodárskych robotníkov.

¹⁷⁷ Korešpondencia Vystahovaleckej poradne pre Slovensko 1, 1936, č. 11 z 1. 12. 1936.

stredníctvom agentov individuálne, nie hromadne, a sledovalo vyslovene politické aspekty. Preto Krajský úrad v Bratislave častejšie nariaďoval okresom a okresným četníckym veliteľstvám, aby vo svojom obvode nestrpeli nijaké súkromné sprostredkovanie práce do cudziny, najmä do Nemecka. Snahy získavať sezónnych poľnohospodárskych robotníkov do Nemecka sa výraznejšie začali prejavovať od r. 1937, a to nielen v okresoch a obciach, v ktorých bola organizovaná Karpathendeutsche Partei, ale aj v iných oblastiach Slovenska. Takéto sprostredkovanie práce nezamestnanému poľnohospodárskemu robotníctvu malo slúžiť predovšetkým na posilnenie pozícií nemeckých politických strán, keďže na práce do Nemecka odporúčali a vyberali predovšetkým svojich stúpcov a príslušníkov. Okrem toho sledovalo aj vzrast nacionálneho sebavedomia medzi nemeckým obyvateľstvom na Slovensku, keďže „Tausende dieser Wanderarbeiter fanden in Deutschland Brot und Arbeit, die ihnen die verarmte Heimat nicht bieten konnte“.¹⁷⁸ Keďže sa pritom argumentovalo aj tým, že „umso grösser war die Bestürzung der deutschen Wanderarbeiter, als das Landesamt in Pressburg, die Anwerbung von landwirtschaftlichen Arbeitskräfte nach Deutschland für das Jahr 1938 als nicht zulässig erklärte“,¹⁷⁹ príslušné podriadené zložky sa usilovali podať presné výkazy o najímaní sezónneho poľnohospodárskeho robotníctva do Nemecka,¹⁸⁰ a to rovnako z oblastí, v ktorých bola nemecká menšina, ako aj z iných.

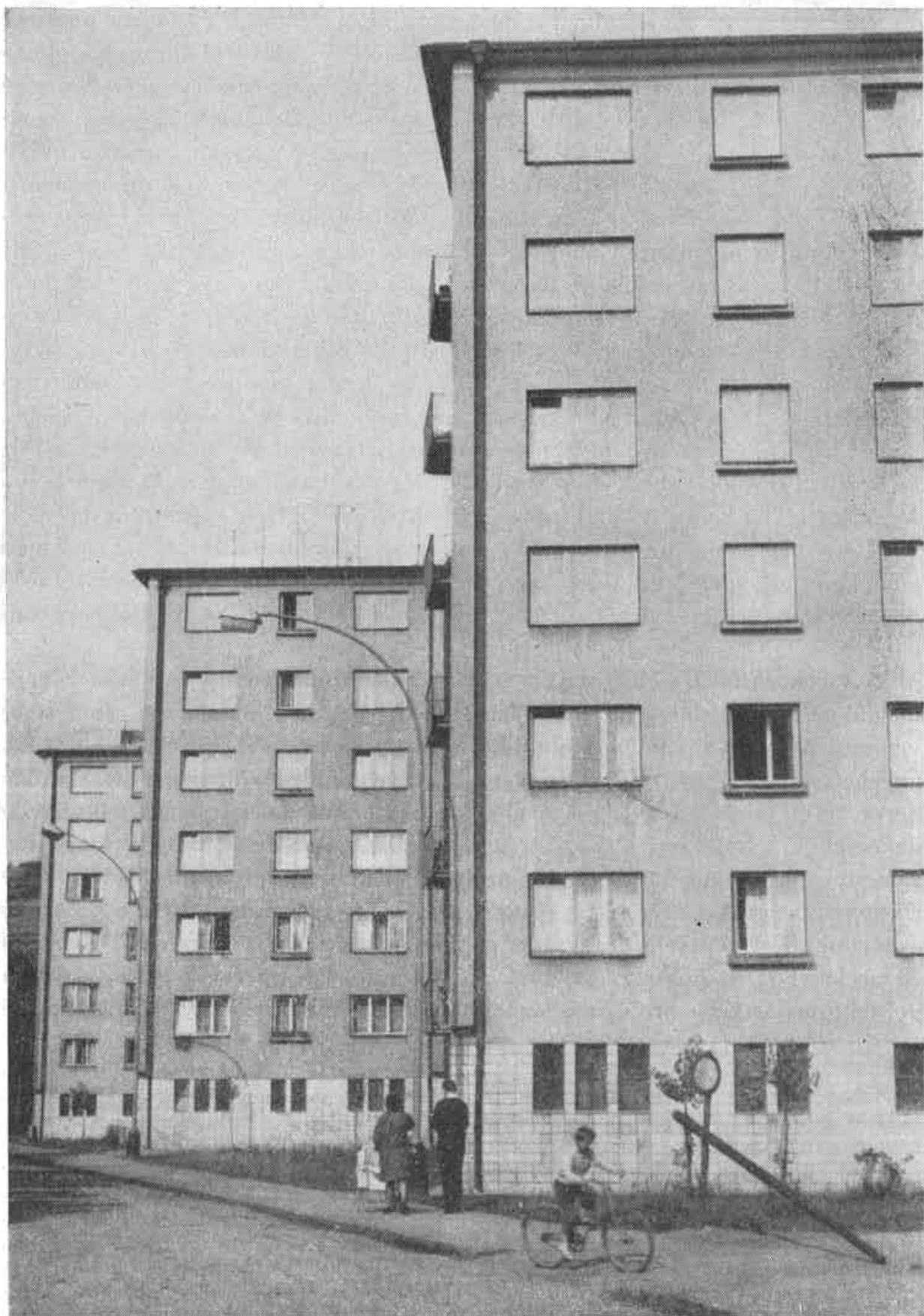
Ak v rokoch 1936—1938 možno badať určitú rezervovanosť v otázkach najímania poľnohospodárskeho robotníctva do Nemecka, neskoršie sa situácia aj v tomto podstatne zmenila a obrátila. Sprostredkovateľne práce začali naopak naliehať, aby sa upustilo od požadovania všetkých dokladov, ktorých zaobstaranie neraz veľmi zdržovalo odchod, a aby sa robotníctvo čo najrýchlejšie vybavilo na cestu.¹⁸¹ Týmto urýchlením sa nesledovalo len zníženie nespokojnosti nezamestnaného robotníctva, ako nám ho dokladá anonymný list adresovaný Okresnému úradu v Kysuckom Novom Meste. Šlo tu predovšetkým o postupné zapájanie aj slovenského hospodárstva do vojnového hospodárstva fašistického Nemecka. List je zaujímavým dokladom súčasných pomerov i vykorisťovania poľnohospodárskeho proletariátu, „tejto najchudobnejšej vrstvy národa, repár-

¹⁷⁸ Časopis Deutsche Beskidenzeitung č. 32 z 23. 4. 1938, vydávaný vo Frýdku. Opis priložený k spisu Krajského úradu v Bratislave č. 28 096/1938-prez. adresovanému okresným úradom na Slovensku.

¹⁷⁹ OA Žilina, fond OÚ Žilina č. 292/1939-prez.

¹⁸⁰ Okresné veliteľstvo četníctva v Žiline č. 209 dŕv/1938 oznámilo Krajskému úradu v Bratislave, že bez sprostredkovania Slovenského úradu práce pre poľnohospodárske robotníctvo odišlo z tohto okresu na sezónne roboty iba niekoľko mužov a žien. Odišli do Nemecka na miesta, kde pracovali už v predchádzajúcich rokoch. — Podobne oznámil aj Okresný úrad v Žiline listom č. 4528/1938-prez. V liste uvádza, že o cestovné pasy do Nemecka sa z okresu hlásil značný počet uchádzačov z dôvodov, že v Nemecku sú sezónni poľnohospodárski robotníci lepšie platení ako v ktorejkoľvek oblasti ČSR. Ak sa im neumožní cesta na sezónne poľnohospodárske práce do Nemecka, odmietajú robiť tieto práce v republike a radšej prijímajú zamestnanie na opevňovacích prácach alebo pri stavbách železničných tratí, kde majú možnosť vyššieho zárobku. Pozri OA Žilina, fond OÚ Žilina č. 292/1930-prez.

¹⁸¹ OA Čadca, fond OÚ Kysucké Nové Mesto č. 4496/1939-adm. i č. 4216/1939-adm.

Obr. 22. Čadež. Najnovši tip obytných domov v mestskom sídlisku. Foto A. Pranda 1965

skeho robotníctva, ktoré v tomto roku — 1939 — vo veľkom odchádzalo do Nemecka“ a potrebovalo riadne cestovné pasy. „Ku nim sme si museli obstaráť veľký počet rozličných osobných dokladov. Tu sme mali potom rozmanité výdavky podľa notariátov... Na niektorom notariáte robotníctvo neplatilo nič, lebo človek-notár prehlásil, že nemá právo nič vziať... inde sme museli zase platiť obecné poplatky, hoci obec nemá povolenie poplatky vyberať... Bolo však dosť aj takých prípadov, že na mnohých miestach museli sme platiť notárovi od každého prípadu až 30 Kč, a keď takýto notár mal 500 repárov do Nemecka, tak na tejto chudobnej vrstve národa za 2—3 týždne nahrabal si 15 000 Kč... Chráňte chudobné dediny! Ostávame robotníci pracujúci v Nemecku z Kysúc a od Žiliny.“¹⁸²

Keďže v dôsledku stále vysokej nezamestnanosti hospodársko-sociálne pomery obyvateľstva na Kysuciach boli aj naďalej veľmi ťažké, odchádzalo ročne na práce do Nemecka okolo 2000 robotníkov¹⁸³ prevažne do poľnohospodárstva, neskoršie aj do určitých druhov priemyslu. Podnetom k trvalému odchádzaniu na tieto práce bola akcia, ktorú v týchto rokoch na príkaz politických orgánov uskutočňovali okresné sprostredkovateľne práce. Ňou sa mal zabezpečiť dostatok pracovných príležitostí pre nezamestnané robotníctvo na Slovensku, pričom sa zdôrazňovalo, keďže sezónne poľnohospodárske práce boli v Nemecku lepšie odmeňované ako v Čechách a na Morave, že z najímania bude vylúčený každý, o kom sa dokáže, že svojvoľne a bezdôvodne rozviazal svoje posledný pracovný pomer, prípadne že z práce vystúpil len preto, aby sa dal najať na práce do Nemecka. V Rakovej sa na tento podnet prihlásilo 211 uchádzačov o prácu, pričom viac ako polovica z nich vyhlásila, že už v predchádzajúcich rokoch boli na sezónnych poľnohospodárskych prácach v Nemecku alebo v českých krajinách.¹⁸⁴

Približne taká istá bola situácia aj počas druhej svetovej vojny. Hoci strojársky priemysel na Slovensku, ktorý ovládol nemecký finančný kapitál,¹⁸⁵ bol úplne preorientovaný na vojenskú výrobu, predsa nestačil poskytovať dostatočný počet pracovných príležitostí pre všetko nezamestnané obyvateľstvo na Kysuciach. Preto muselo obyvateľstvo i naďalej odchádzať či už do ostravských baní a železiarní,¹⁸⁶ či na sezónne poľnohospodárske práce do Nemecka, prípadne na drotárku a za podomovým obchodom. Hoci sa nám rozsah odchádzky za doplnkovými zamestnaniami nepodarilo zistiť, predpokladáme, že počas druhej svetovej vojny pracovalo mimo hraníc Slovenska iba v priemysle a na sezónnych poľnohospodárskych prácach asi 2500—3000 robotníkov z Kysúc,¹⁸⁷ pričom

¹⁸² OA Čadea, fond OÚ Kysucké Nové Mesto č. 12 821/1939-adm.

¹⁸³ M. K r e c h o, *K dejinám*, 93.

¹⁸⁴ OA Čadea, fond NÚ Raková č. 739/1939-adm.

¹⁸⁵ P. R a p o š, *Priemysel*, 102.

¹⁸⁶ M. K r e c h o, *K dejinám*, 97 n., rozoberá hlavne politický vplyv Vítkovie a Ostravska na kysucké robotníctvo počas druhej svetovej vojny. Počet robotníkov pracujúcich v tomto období na Ostravsku neuvádza.

¹⁸⁷ P. R a p o š, *Priemysel*, 112, uvádza niektoré údaje o počte slovenských robotníkov zamestnaných v Nemecku počas druhej svetovej vojny. V prvom polroku 1939 bolo to vyše

počet drotárov a podomových obchodníkov sa udržiaval takmer na predchádzajúcej úrovni.

Radikálny obrat v hospodársko-sociálnych pomeroch obyvateľstva na Kysuciach i vo vzťahu k doplnkovým zamestnaniam nastal až po druhej svetovej vojne. Hoci nemožno povedať, že by sa boli už odstránili všetky disproporcie, ktoré tu zanechalo kapitalistické zriadenie, predsa sú perspektívy, že sa postupne odstráni hospodárske i kultúrne zaostávanie tejto oblasti. Pravda, predovšetkým bude potrebné vyriešiť na Kysuciach nepomer, ktorý tu doteraz jestvuje medzi počtom pracovných príležitostí v priemysle umiestenom priamo v oblasti a počtom pracovných síl voľných či utajených (skrytých) v rozdrobenej poľnohospodárskej malovýrobe. Riešenie tohto nepomeru časovo i zdravotne neúnosnou a zdraviu škodlivou odchádzkou mimo okresu (v niektorých prípadoch predstavuje denne 5–7 hodín času stráveného vo verejnom dopravnom prostriedku) môže byť iba dočasné, nie trvalé preto, lebo neposkytuje ani minimálnu možnosť k aktívnemu odpočinku a kultúrnemu životu.¹⁸⁸

Hoci teda môžeme konštatovať, že pracovná aktivita kysuckého obyvateľstva v priemysle je v súčasnosti podstatne vyššia¹⁸⁹ ako v ktoromkoľvek predchádzajúcom období v minulosti, predsa celkovo, na všetkých úsekoch hospodárskeho, sociálneho i kultúrneho života patria Kysuce ešte stále medzi najzaostalejšie oblasti nášho štátu. Vidieť to nielen na nedostatočnom rozsahu priemyselnenia územia, ale aj v zaostávaní riešenia poľnohospodárskej výroby, v stave a vybavenosti bytového fondu, v službách obyvateľstvu, na úseku školstva a kultúry, zdravotníctva i sociálneho zabezpečenia, teda v celkovom zaostávaní životnej úrovne. V neposlednom rade sa to prejavuje aj v pretrvávaní niektorých druhov doplnkových zamestnaní, ktoré boli i sú typické pre hospodársky a sociálne zaostané oblasti.

Z á v e r

K príčinám vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach možno záverom zopakovať, že ich podnietila nielen nízka rentabilita poľnohospodárskej

61 000 robotníkov, v r. 1940 okolo 48 000, v r. 1941 okolo 53 000, v r. 1942 spolu 44 000 robotníkov. V tomto počte sú zahrnutí aj sezónni poľnohospodárski robotníci.

¹⁸⁸ ŠÚRP Bratislava č. 0124/61, 11, 22, uvádza priemerný čas strávený na ceste vo verejných dopravných prostriedkoch 2 X 2 hodiny denne i viac. — ONV Čadca č. 0284/63, 6, uvádza na základe údajov z prieskumu v r. 1962, že na pracovnú aktivitu robotníkov zamestnaných na Ostravsku nepriaznivo vplyvajú najmä dlhé straty času v izochrónach dochádzky, ktoré jednosmerne trvajú 2–3,5 hodín, čo predstavuje v priemere dennú stratu 5–7 hodín. Je pochopiteľné, že takáto odchádzka značne opotrebuje akcieschopnosť robotníkov a má veľmi negatívny vplyv na pracovný výkon i celkový spôsob života.

¹⁸⁹ ONV Čadca č. 0284/63, 6, 10, uvádza, že v priemysle na Kysuciach bolo v r. 1962 zamestnaných 8567 robotníkov, v priemysle mimo územia okresu, prevažne na Ostravsku a v Žiline, až 10 419 robotníkov, čo predstavuje 17,5 % činného obyvateľstva. Okrem toho treba riešiť ešte otázku zamestnanosti 12 900 obyvateľov, ktorí sú doteraz zamestnávaní v rozdrobenej poľnohospodárskej malovýrobe, a to iba zo sociálnych dôvodov, teda z nedostatku pracovných príležitostí v bližšom okolí, a po uskutočnení kolektívizácie poľnohospodárstva bez ujmy na zvýšení jeho produktivity môžu byť prerazení do priemyslu. Tento počet tvorí tzv. skrytú nezamestnanosť a z neho sa grupujú aj príslušníci doplnkových zamestnaní pretrvávajúcich až do súčasnosti.

malovýroby a značná hustota obyvateľstva na jednotku pôdy, ale predovšetkým nedostatok pracovných príležitostí v priemysle. Na Kysuciach sa v minulosti nevytvorilo nijaké priemyselné mestské centrum, ktoré by bolo aspoň sčasti odčerpávalo nadbytok voľných pracovných síl a výraznejšie pôsobilo na zvyšovanie životnej úrovne. Kysucký proletár a drobný roľník bol spätý s malovýrobou, ktorú na kopaniciach a vrchoch uplatňoval vo svojom rozdrobenom, neproduktívnom a finančne značne zaťaženom poľnohospodárstve. Nerentabilná poľnohospodárska malovýroba ho vyhánala za prácou a chlebom z Kysúc či už do priemyselného prostredia Ostravska a Žiliny, či túlať sa a vandrovať po cudzine ako sezónneho poľnohospodárskeho robotníka, drotára alebo podomového obchodníka. Takýto dvojaký spôsob života: hospodárenie na drobných poličkach i vandrovanie za prácou a zárobkom, bol silnou prekážkou zvyšovania jeho životnej úrovne i triedneho formovania.

Malá zamestnanosť obyvateľstva v priemysle nielen za Uhorska, ale aj za buržoáznej ČSR a Slovenského štátu bola preto vyvažovaná hromadným trvalým, no najmä dočasným vysťahovalectvom, značným rozsahom odchádzania na sezónne poľnohospodárske práce v rámci štátneho územia i do cudziny, pltníctvom, drotárstvom, podomovým obchodom i niektorými ďalšími druhmi doplnkových zamestnaní.

Základné príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach usilovali sme sa zisťovať a rozoberať iba na pozadí ekonomických faktorov a z nich vyplývajúcich pomerov obyvateľstva. Nešlo nám teda o počiatky ich vzniku, skôr o načrtnutie niektorých období hromadného rozvoja, v ktorých ekonomicko-sociálne faktory sa uplatňovali obzvlášť prenikavo a výrazne. Skutočnosť, že ekonomicko-sociálne faktory treba pokladať za určujúce, potvrdzuje nielen minulosť, ale aj súčasnosť, hlavne fakt, že kým doplnkové zamestnania v iných, priemyselne podstatne vyspelejších oblastiach zanikli úplne, na Kysuciach naďalej pretrvávajú — čiastočne v pôvodných, zväčša však v pozmenených formách — v dôsledku hospodárskeho zaostávania a nedokončeného priemyselného.

Túto skutočnosť nemôže zatieniť ani súčasný aspekt, uplatňujúci sa v zásadách novej sústavy plánovania, ktorý žiada skoncovať s tendenciou extenzívneho rozvoja a orientovať sa na intenzívne využívanie jestvujúcich zdrojov národohospodárskej ekonomiky. Zaostalosť oblasti, ako sú Kysuce, treba odstraňovať predovšetkým v rámci širšieho vyrovnávania sociálnej úrovne, no súčasne aj vytváraním podmienok pre pozdvihnutie životnej úrovne priamo v oblasti. To znamená budovaním ďalšieho primeraného priemyslu na Kysuciach. Iba po takomto vyrovnaní sa Kysúc so susednými oblasťami odstráni sa živná pôda a príčiny jestvovania vedľajších (doplnkových) zamestnaní aj v nami skúmanej oblasti.

II. Teil

Die einzelnen ökonomisch-sozialen Faktoren, die in der Vergangenheit im entscheidenden Mass die Entstehung und Entfaltung der Zusatzbeschäftigungen der Bevölkerung im Kysuca-Gebiet bedingten, behandelte der Autor eingehender im I. Teil dieses Artikels (Slovenský národopis 13, 1965, 431—482). Sein Augenmerk hat der Autor auf die Ursachen der niedrigen Rentabilität der landwirtschaftlichen Kleinproduktion, die mindere Interessiertheit der Bevölkerung am Gewinn aus der forstlichen Erstproduktion, sowie auf die Ursachen der bedeutenden Bevölkerungsdichte auf die Bodeneinheit gerichtet. Wenn also auf die Entstehung und Entfaltung der Zusatzbeschäftigungen in der Vergangenheit im Kysuca-Gebiet auch weitere ökonomisch-soziale Faktoren wirkten, und zwar Mangel an Arbeitsgelegenheiten im Gewerbe und in der Industrie, widmete der Autor den Faktoren in diesem Teil des Artikels besondere Aufmerksamkeit.

Beim Studium der Faktoren geht der Autor aus der Feststellung aus, die für alle Gebirgsgebiete des ursprünglich landwirtschaftlichen Landes, der Slowakei, gelten. Aus dieser Feststellung geht hervor, dass, je höher die Stufe der Industrialisierung der Gebirgsgebiete war, mit anderen Worten, je höhere Anzahl der Arbeitsgelegenheiten die Industrie des Gebietes bieten konnte, und je besser die Industrie die Anforderung der freien und verborgenen Arbeitskräfte auf die Beschäftigung befriedigte, desto höher waren die sozialen Verhältnisse und das Lebensniveau der Bevölkerung, um so niedrigere Anzahl der Bevölkerung gezwungen war die Nebenquellen für den Lebensunterhalt in verschiedenen Zweigen der Zusatzbeschäftigungen zu suchen.

In der Artikeleinleitung deutet der Autor in Kürze die Entwicklung der Industrie in der Slowakei im 19. und anfangs des 20. Jahrhunderts mit besonderer Hinsicht auf das Kysuca-Gebiet zur Zeit schon ein grosses Industrie-Gebiet war, sind diese Gebiete für die Bevölkerung Einklang mit den Möglichkeiten und Bedürfnissen der Slowaken, sondern mit den Bedürfnissen des inländischen Marktes des ganzen Staates entwickelte. Aus diesen Gründen blieb die Slowakei auf der Peripherie der kapitalistischen Industrialisation (Tab. 1).

Den grössten Einfluss auf die Erhöhung des Lebensniveau der Bevölkerung des Kysuca-Gebietes und auf die Zusatzbeschäftigungen hatte die Gründung der Industriebetriebe in Žilina, die ihre Verwirklichung nach dem Aufbau der Kaschau-Oderberger und der Waagtal-Eisenbahn Ende des 19. Jahrhunderts begonnen hatten, sowie auch der Aufbau der Bergwerk- und Hüttenindustrie in Ostrava, Anfänge dessen in die zweite Hälfte des 18. Jahrhunderts fallen. Die grösste Entfaltung der Industrie fällt jedoch in die Zeit der Industrierevolution in den 40—70er Jahren des 19. Jahrhunderts. Direkt im Kysuca-Gebiet wurde anfangs des 20. Jahrhunderts nur ein einziger Betrieb — die Wollspinnerei in Čadca — erbaut. Ausser dieses Betriebs arbeiteten hier noch einige Wasserholzsägen, die später auf Dampftrieb umgebaut waren. Wegen des Mangels an Arbeitsgelegenheiten direkt im Gebiet, gingen viele freie Arbeitskräfte in die Industriebetriebe in Žilina und Ostrava schon vor dem ersten Weltkrieg aus (Tab. 2). Obwohl Žilina schon Ende des 19. und anfangs des 20. Jahrhunderts eine der industrialisiertesten Städte in der nordwestlichen Slowakei geworden war, und das Ostrava-Gebiet zur Zeit schon ein grosses Industrie-Gebiet war, sind diese Gebiete für die Bevölkerung des Kysuca-Gebietes trotzdem nicht ein Faktor geworden, der hier die Not und den Hunger abgeschafft und die Zusatzbeschäftigungen im bedeutenden Mass erniedrigt hätte. Der Ursachen waren mehrere, unter anderem auch die, dass in diese benachbarten Gebiete, die in der Zeit des Kapitalismus nur die Eisenbahn verbandete, nur Arbeitskräfte aus den unmittelbar angrenzenden Dörfern abgegangen waren.

Nach dem ersten Weltkrieg hat sich die Situation in der Beschäftigung der Kysuca-Bevölkerung in der Industrie nicht gebessert, jedoch verschlechtert. Die tschechische Bourgeoisie bemühte sich nach der territorialen Einengung des inländischen Marktes wenigstens den Verlust der österreich-ungarischen Absatzmöglichkeiten zu kompensieren. Für die Erreichung dieses Zieles benützte sie alle Mittel, die ihr die Macht- und Kapitalstellung des stärkeren Konkurrenten biete. Nach der Übernahme des Grossteils der fremden Aktien der Industrie in der Slowakei, führte sie eine Diskriminationspolitik und stellte schrittweise die Produktion ab und demontierte die Betriebseinrichtung. Die Folgen solcher Politik haben sich bald auch in der bescheidenen Industrie im Kysuca-Gebiet gezeigt. Die Bevölkerung hat gleich in den ersten

Jahren der Wirtschaftskrise (1921—1923) auch die minimalen Verdienstmöglichkeiten, die vorhanden waren, verloren, und war gezwungen massenweise auszuziehen, um sich Arbeit in der Fremde zu suchen, oder mittels der Zusatzbeschäftigungen sich den bescheidenen Lebensunterhalt zu besorgen. Zu dieser Zeit war die Arbeit in der Wollspinnerei in Čadca eingestellt, die Einrichtung demontiert und nach Kroatien ausgeführt. Eingestellt war auch die Forschung und Naphtaförderung sowie Erdgasförderung in Korňa und die Arbeit an mehreren Sägewerken u. ä. Gleichzeitig mit der Krise entstand auch massenweise Entlassung der Kysuca-Arbeiten in den benachbarten Industriegebieten, was noch mehr die notdürftige Sozialstellung der Bevölkerung verschlechterte. Die Folgen der Nachkriegskrise haben sich hier nicht nur in erhöhten Zahl der Zahlungsbefehle und Exekutionen (Tab. 3), sondern auch in Entstehung neuer Zweige der Zusatzbeschäftigungen geäussert. Ihre Zahl wuchs ständig auch nach Beendigung der Krise, so dass sie in mehreren Dörfern für gewisse Zeit sehr wichtige Quelle für den Lebensunterhalt einer grossen Zahl der Bevölkerung wurden. Wenn die Mitte z. B. der Drahtbinder im ganzen Gebiet etwa 4,6 % der gesamten Bevölkerung betrug, also mehr als es Ende der 20er und anfangs der 30er Jahre in der Industrie des Kysuca-Gebietes war; in einigen Dörfern war die Drahtbinderei noch bedeutend höher vertreten. In Nesluša 409 Drahtbinder betrug schon 14,7 %, in Ochodnica 571 Drahtbinder sogar 35,9 % der gesamten Bevölkerung. Hier ist es notwendig aufmerksam zu machen, dass die Angehörigen der anderen Zweige der Zusatzbeschäftigungen (die landwirtschaftlichen Saisonarbeiter, die Hausierer u. ä.) in die angeführte grundlegende Art des Lebens und der Beschäftigungen angegeben haben.

Aus welchen Gründen in der I. ČSR im Kysuca-Gebiet eine derart massenweise Entfaltung der Zusatzbeschäftigungen entstand, zeigt der Autor auch an der Struktur der kleinen industriellen und gewerblichen Betriebe im Jahre 1930 (Tab. 4 und 5) und an dem Ausmass der Arbeitslosigkeit zur Zeit der zweiten Wirtschaftskrise in den Jahren 1930—1933 (Tab. 6 und 7) und nach ihrer Beendigung (Tab. 8 und 9). Der Autor behandelt besonders die Fragen, die mit der Ermittlungsart der Arbeitslosigkeit zusammenhängen. Auf Grund der Archivbeläge zeigt er, dass das Ausmass der Arbeitslosigkeit in der Slowakei zielbewusst verdeckt und herabgesetzt wurde, was sich nachher in den industriell zurückgebliebenen Gebieten bei der Gewährung der Unterstützungen aus den staatlichen Mitteln sehr ungünstig abgespiegelt hatte. Zum Beweis dieser Praxis kann angeführt werden, dass, während die Arbeitsvermittlungstellen Ende des Jahres 1932 im Bezirk Čadca nur 2987 Arbeitslose und im Bezirk Kysucké Nové Mesto 1440 gemeldet hatten, die Notariatsämter, die das Ausmass wirklicher Arbeitslosigkeit im Auftrag des Bezirksamtes ermittelt hatten, haben nur im Bezirk Čadca zum selben Datum bis 8381 Arbeitslosen gemeldet.

Die angeführte Praxis rief im Kysuca-Gebiet grosse Unzufriedenheit aus besonders in den Jahren des Hungers, der hier Ende der zweiten Wirtschaftskrise ausgebrochen ist. Nur im Bezirk Čadca wurde im Jahre 1934 festgestellt, dass hier 2481 Familien gehungert haben; im unteren Kysuca-Gebiet wurden im Januar 1935 1235 Hungernde festgestellt. Solche Verhältnisse, begreiflicherweise, erhöhten die Sterblichkeit und die Bevölkerung zur Verzweiflung brachten. Ein besonderes örtliches Problem, das zu dieser Zeit noch mehr die Not und den Hunger vertiefte, war der Alkoholismus (Tab. 10).

Was die Zusatzbeschäftigungen betrifft, stellte der Autor auf Grund der Archivforschung fest, dass, soweit die Zahl der Drahtbinder und Hausierer weiter anwuchs, die Zahl der landwirtschaftlichen Saisonarbeiter, die aus dem Kysuca-Gebiet vor dem ersten Weltkrieg besonders nach Ungarn, in der Zeit der bürgerlichen ČSR besonders in die tschechischen Ländern und in einige kapitalistische Staaten (Österreich, Frankreich und Deutschland) ausgingen, hat sich in dieser Zeitperiode bis um 90 % erniedrigt. Die slowakischen Saisonarbeiter wurden nämlich in der Zeit der zweiten Wirtschaftskrise in der Arbeit grösstenteils durch die inländischen Arbeitslosen Industriearbeiter ersetzt. In diesem Zeitabschnitt haben sich jedoch auch die Möglichkeiten, wenn auch kargen Einkommens der Drahtbinden und Hausierer, die vorwiegend die tschechischen Länder bereisten, erniedrigt. Bei den beschränkten Verdienstmöglichkeiten viele von ihnen haben vorübergehend im Betteln ihre Zuflucht gesucht, was nur die unermässliche Not und Hunger der Kysuca-Bevölkerung bezeugt.

In dem besonders ausgegliederten Teil des Artikels behandelt der Autor auch die Sozialfolgen der zweiten Wirtschaftskrise. Er analysiert nicht nur die Formen der staatlichen Fürsorge um die Arbeitslosen und Hungernden des Kysuca-Gebietes (Tab. 11—13), sondern auch ihre mindere Wirkung. Er zeigt darauf, dass aus der staatlichen Fürsorge z. B. alle landwirtschaftlichen Saisonarbeiter, deren Zahl vor der Wirtschaftskrise bis auf 5000 geschätzt war, ausge-

schieden wurden. Ebenso waren aus dieser Fürsorge auch die Angehörigen einiger weiterer Zusatzbeschäftigungen (die Drahtbinder und Hausierer mit Klein-Galanteriewaren) ausgeschieden, da ihre Beschäftigung in Sinne der gesetzlichen Anordnungen nicht als ständige, sondern als Saison-Beschäftigung qualifiziert wurde. Nachdem bei der Verteilung der Unterstützungen auch weitere Unsäglichkeiten vorgekommen sind, protestierte die Bevölkerung dagegen. Die Proteste gipfelten in zahlreichen Demonstrationen und in Hungermärschen aus.

Die Folgen der zweiten Wirtschaftskrise wurden im Kysuca-Gebiet nur sehr langsam und langwierig beseitigt. Die Zahl der Arbeitslosen war auch weiterhin sehr hoch und nur langsam senkte sie in Folge der Befestigungsarbeiten im Ostrava-Gebiet und in Folge der Steigerung der Stahlproduktion für die Rüstungszwecke. Deshalb hat der vorwiegende Teil der Arbeitslosen begonnen nach der landwirtschaftlichen Saisonarbeit in die Fremde, vor allem nach Deutschland, auszugehen, das in den 30er Jahren den Mangel an Arbeitskräfte besonders in der Landwirtschaft zu spüren begann. Die Bemühungen die Saisonarbeiter nach Deutschland anzuwerben kann schon im Jahre 1936 festgestellt werden, und zwar zuerst für die Gebiete Deutschlands, später jedoch auch für andere Gebiete. Ihre Zahl hat sich während des zweiten Weltkrieges noch erhöht, wobei die Zahl der Drahtbinder und der Hausierer beiläufig an dem Vorkriegsniveau blieb. Die radikale Wendung in den sozialwirtschaftlichen Verhältnissen der Bevölkerung im Kysuca-Gebiet und die ausgeprägte Senkung des Ausmasses der Zusatzbeschäftigungen entstand erst einige Jahre nach Beendigung des zweiten Weltkrieges. Obwohl alle Disproportionen auch heute noch nicht beseitigt sind, was auch im Überdauer einiger Zweige der Zusatzbeschäftigungen, hauptsächlich der Saisonarbeiten, bis in die heutigen Tage, zu sehen ist, kann jedoch konstatiert werden, dass mit der allmählichen Beseitigung des Missverhältnisses, das hier zwischen der Zahl der Arbeitsgelegenheiten in der Industrie und der Zahl der freien und der verborgenen Arbeitskräfte existierte, wurde der Nährboden für das weitere Bestehen der Zusatzbeschäftigungen beseitigt.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания XIV, 1966, № 1

Издается четыре раза в год

Издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы д-р Божена Филова и Вера Носальова

Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang XIV, 1966, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure Dr. Božena Filová und Viera Nosáľová

Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume XIV, 1966, No 1.

Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors Dr. Božena Filová and Viera Nosáľová

Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné XIV, 1966, No. 1. Paraît quatre fois par an

Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: dr. Božena Filová et Viera Nosáľová

Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník XIV, 1966, číslo 1. — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka dr. Božena Filová

Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosáľová

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Jaroslav Krupařík, dr. Michal Markuš, prof. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan, prom. hist. Štefan Mruškovič, doc. dr. Ján Podolák

Redaktorka časopisu Klára Vloššáková

Technický redaktor Ondrej Betko

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—

Výmer PIO 2385/49-III/2 — V-15*61105

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966